

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İLETİŞİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

KENTTE GRUPLAR VE ALTERNATİF MEDYA ARAYIŞLARI
Yüksek Lisans Tezi

NİLAY KEPEKÇİ

İstanbul, 2011.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İLETİŞİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

KENTTE GRUPLAR VE ALTERNATİF MEDYA ARAYIŞLARI
Yüksek Lisans Tezi

NİLAY KEPEKÇİ

Danışman: Prof. Dr. Nurçay Türkoğlu

İstanbul, 2011.

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

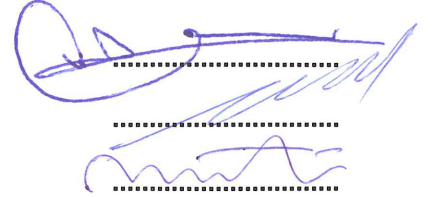
İLETİŞİM BİLİMLERİ Anabilim Dalı İLETİŞİM BİLİMLERİ Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi NİLAY KEPEKÇİ'nin KENTTE GRUPLAR VE ALTERNATİF MEDYA ARAYIŞLARI adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 01.06.2011 tarih ve 2011-10/24 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliğiyle Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 22.06.2011

- 1) Tez Danışmanı : PROF. DR. NURÇAY TÜRKOĞLU
2) Jüri Üyesi : DOÇ. DR. MEHMET CEM PEKMAN
3) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ. DR. MURAT İRİ

.....
.....
.....

ÖZET

Sovyetler Birliği güdümlü Komünist Parti tarafından yönetilen Orta ve Doğu Avrupa'daki pek çok diğer komünist ülkenin benzer nihai durumunda görülebileceği gibi, Çek Cumhuriyeti de kendi dönüşümünün ilk adımını 1989 yılında yaşanan Kadife Devrim ile atmış ve böylelikle, komünist rejimden sıyrılıp kapitalist ekonomi ve parlamenter demokrasiye doğru bir geçiş yapmıştır. 1948 yılında resmi olarak başlayan komünist düzen, kısa süreli reform dönemleri haricinde, çeşitlilik ve özgürlüklerin baskı altına alındığı bir dönem olmuştur.

1989 sonrası yeni düzende, Komünist Parti yönetiminde geçen dönemde Parti'nin araçsal kullanımına maruz kalan medyanın, 1989 sonrasındaki dönemde ise yabancı sermayenin baskın olduğu, politikacıların ve *medya baronlarının* ağırlıklı olarak şekillendirdiği ve yönlendirdiği, kamu yayıncılığının güçsüz olduğu bir çerçeve içerisinde kaldığı görülmektedir. Kadınların kendilerini hem ana akım hem de alternatif medya ortamında ifade etme çabalarının ürünü olarak ortaya çıkmış ve batıda 1960'lar itibariyle yaygınlık kazanmış olan feminist alternatif medya, Çek toplumu bağlamında ise ancak 1989 sonrasında oluşmaya başlayabilmiştir.

Çek toplumunun, Batı kökenli feminizm ve toplumsal cinsiyet kavramları ile kendi deneyimlerini ve anlayışlarını uzlaştırma çabalarının feminist alternatif medya alanına yansıyan erken dönem deneysel bir örneği olarak One Eye Open/Jedním Okem dergisi yapılanma, içerik ve çalışma ilişkileri bağlamlarında incelenmiştir. Derinlemesine görüşme ve içerik analizi yöntemleri ile sürdürülen çalışma sonucunda One Eye Open dergisi, ana akım medya dışında kalan hibrid bir feminist alternatif medya örneği olarak değerlendirilmiştir.

ANAHTAR KELİMELELER: Alternatif Medya, Feminist Alternatif Medya, Çek Medyası, Feminizm.

ABSTRACT

Czech Republic, like the ultimate situation seen in most of the other communist Central and Eastern European countries controlled by the Soviet Union, has taken there first step of its transformation with the Velvet Revolution in 1989 and thus, started its transition from communist regime to capitalism and parliamentary democracy. The communist order, which started in 1948 officially, has been an era of oppression which diversity and freedom was out of question except the short-term reform moments.

The mass media, which was used instrumentally by the communist party at the time, has been replaced by the new order after 1989 which is extensively shaped by high foreign investment in media, strong influence and control of politicians, media barons and weak public broadcasting. Feminist alternative media, which was formed as a result of women's struggle to make their voices heard both in the mainstream and alternative media environments, has started to gain wide currency in western Europe from the 1960s on. Yet, nascent concept of feminist alternative media in Czech context has been able to emerge only after 1989.

The bilingual journal *One Eye Open/Jedním Okem* has been analyzed in terms of structure, context and working practices as an example of early experimental feminist alternative media in Czech context which tries to reconcile the experience and understanding of Czech society with the Western oriented concepts of feminism and gender. As a result of the study which has been conducted with the methods of indepth interview and content analysis under the title of qualitative research, the journal *One Eye Open* has been evaluated as a hybrid feminist alternative media example that stand outside the main-stream media.

KEY WORDS: Alternative media, Feminist alternative media, Czech media, Feminism.

ÖNSÖZ

Öncelikle bu çalışmaya başladığım günden itibaren bilgisi, desteği ve anlayışı ile beni yönlendiren ve bu noktaya ulaşmamı sağlayan sevgili danışman hocam Prof. Dr. Nurçay Türkoğlu'na; aynı şekilde ilgisi ve yardımları ile beni cesaretlendiren Ar.Gör. Sevilen Toprak Alayoğlu'na çok teşekkür ederim. Tez jürime katılan Doç.Dr. Cem Pekman'a ve Yrd. Doç. Dr. Murat İri'ye destek ve katılımlarından dolayı teşekkür etmek isterim.

Ayrıca, Çek Cumhuriyeti'nde bulunduğum esnada Charles University'de bana danışmanlık yapmış olan Prof.Dr. Jan Jiráková, Gender Studies Center çalışanlarına ve üzerinde çalıştığım derginin gönülleri Eva Věšínová – Kalivodová, Eva Hauserová, Věra Chase ve Clare Wallace'a ve Çek Cumhuriyeti'nde bu çalışmaya devam etmeme katkıda bulunmuş olan diğer tüm insanlara yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Özet	i
İngilizce Özet	ii
Önsöz	iii
1.GİRİŞ	1
1.1.Yöntem	3
1.2. Amaç	5
1.3. Varsayımlar	5
1.4. Sınırlılıklar	5
2.ALTERNATİF MEDYA	7
2.1. Ana Akım Medyaya Karşı Alternatif Medya	7
2.2.Alternatif Medya Teorilerini Tanımlamaya Yönelik Bir Girişim	14
2.2.1. Katılımcı Medya Olarak Alternatif Medya Teorileri	18
2.2.2. Eleştirel Medya Olarak Alternatif Medya Teorileri	24
3.TOPLUMSAL CİNSİYET VE FEMİNİZM	32
3.3.Toplumsal Cinsiyet	32
3.4.Feminizm	36
3.4.1. Feminist Medya Yaklaşımları	38
3.4.2.Feminist Alternatif Medya	43
3.4.2.1.Birinci Dalga Feminizm ve Feminist Alternatif Medya	44
3.4.2.2.İkinci Dalga Feminizm ve Feminist Alternatif Medya	46
3.4.2.3. Üçüncü Dalga Feminizm ve Feminist Alternatif Medya	49
4.ÇEK CUMHURİYETİ'NDE KOMÜNİZM ÖNCESİ VE SONRASINDA KADINLARININ DURUMU VE DEĞİŞEN MEDYA ORTAMI	55
4.1. Komünist Dönemde Çek Kadınlarının Durumu	55
4.2. Komünizm Sonrası Dönemde Durum	60
4.3. Komünist Dönemde Çek Medyası	65
4.4 1989 Sonrası Değişen Çek Medyasının Durumu	68
4.5. Çek Cumhuriyeti'nde Feminist Alternatif Medya	86
5. FEMİNİST ALTERNATİF MEDYA ÖRNEĞİ OLARAK ONE EYE OPEN/ JEDNÍM OKEM DERGİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	90
5.1.Derginin Kuruluşu	90
5.2. One Eye Open için “Alternatif” Tanımı	91
5.3. Ekonomik Yönelim	93
5.4. Organizasyonel Yapı	95
5.5 Dağıtım ve Tiraj	96

5.6. Okuyucular	97
5.7. Aktivizm	97
5.8. Derginin Sonlanması	98
5.9. Derginin Formatı	98
5.10. One Eye Open Dergisinde Öne Çıkan Konular	99
5.10.1. Orta ve Doğu Avrupa'da Toplumsal Cinsiyet ya da Önce Feminizm?	100
5.10.2. Kürtaj	102
5.10.3. Değişken İçerikleri ile Röportajlar	103
5.10.4. Özel Sayılara Genel Bakış	105
6.SONUÇ	107
7.KAYNAKÇA	114

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1 : Dört Teorik Bakışın Konumlandırılması	15
Tablo 2: Alternatif Medyayı Tanımlamak	30
Tablo 3: Hallin ve Mancini Üç Model: Medya Sistemleri	78
Tablo 4: Hallin ve Mancini Üç Model: Politik Sistemler	79
Tablo 5: Çek Cumhuriyeti'nin En Etkili 'Medya/Endüstri Baronları'(2009)	82

1.GİRİŞ

Ana akım medyaya muhalefet oluşturması, ana akım medyada sesini duyuramayan toplulukların sesi olması, demokratik yapısı ve eleştirel içerik sunması gibi özellikleri ile zgn bir oluşum yakalayan ve farklı kavramsallaştırmalar üzerinden çeşitli isimlerle teorize edilen alternatif medya içerisinde kendilerini yeterince ifade edemeyen kadınların, alternatif kadın kültürünü yaratmak ve kadının özgürleşmesini savunmak adına oluşturdukları feminist alternatif medya tam anlamıyla 1960'lar itibariyle oluşmaya ve bu tarihten sonra da evrimleşerek daha geniş bir alanda kendini göstermeye başlamıştır.

Çalışmanın temel sorunsalını oluşturan feminist alternatif medyadan bahsetmeden önce, tezin ilk bölümünde "Alternatif Medya" ana başlığı altında, çeşitli alternatif medya kavramsallaştırmaları üzerinde durularak ana akım medya ile alternatif medya arasındaki ilişkiye açıklık getirilmeye ve böylelikle konuya daha bütünlüklü yaklaşılmaya çalışılacaktır.

Bu bölümün ardından "Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm" kavramlarının da teorik zeminin oluşturulması açısından sunulmasından sonra, aynı ana başlık altında "Feminist Medya Yaklaşımları" ve "Feminist Alternatif Medya" konuları incelenecektir. Feminist medya çalışmalarının başlaması ve gelişimi örnekler üzerinden sunulularak kadınların hangi dönemde nelere itiraz ederek ve bu itirazları neticesinde neler üreterek medya alanında söz söylemeye başladıkları ve kadınların bu sözlerinin günümüz Őartlarında hangi noktaya gelmiş olduğu incelenmeye çalışılacaktır.

"Feminist Alternatif Medya" başlığı altında ise kadın hareketi, feminizmin  dalga halinde incelenmesi suretiyle tarihsel bir dizgeye oturtulmaya ve çalışmanın odak noktasını oluşturan feminist alternatif medyanın her dönemde nasıl bir gelişim gösterdiğine bakılmaya çalışılacaktır. Amerika eksenli yükselen feminist hareketin ve feminist alternatif medyanın gelişimi, kadınların hem ana akım medyada hem de faaliyet göstermelerine rağmen kendilerini yeterince ifade edemedikleri *underground* medya kanallarında seslerini yükseltmelerini sağlamıştır. 1990'lar itibariyle değişen feminizmle beraber, feminist alternatif medya da basılı materyallerden dijital ürünlere,

kesin çizgilerden post-modernitenin kaygan zeminine geçiş yaparak ve popüler kültürle kurduğu sıcak ilişkilerle kendini daha geniş alanlara taşıyarak dünyanın her tarafına yayılma imkânını bulmuştur. Çalışmada bu gelişimin ayrıntıları dünyadan ve Türkiye’den çeşitli örnekler sunularak anlatılmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, ana akım medya ile olan muhalif ilişkisi ve kadın hareketinin bir parçası olarak gelişmesi nedeni ile çalışmanın örneklemini oluşturan Çek Cumhuriyeti’ndeki feminist alternatif medya oluşumlarına geçmeden önce rejim değişikliğinin yaşandığı 1989 yılı öncesi ve sonrası baz alınarak Çek Cumhuriyeti’nde kadın hareketinin ve ana akım medyanın ne gibi aşamalardan geçmiş olduğu “Çek Cumhuriyeti’nde Komünizm Öncesi ve Sonrasında Kadınların Durumu ve Değişen Medya Ortamı” bölüm başlığı altında incelenmeye çalışılacaktır.

Komünist rejim döneminde (1948- 1989) hem medyanın hem de kadın hareketinin gelişiminin Parti politikaları doğrultusunda sekteye uğradığı - Prag Baharı’nda yaşanan kısa dönemli özgürlük havası dışında-görülmektedir. 1989 sonrasına bakıldığında ise, Çek Cumhuriyeti’nde yaşanan rejim değişikliği sonrası - komünizmden kapitalizme geçiş- yıllardır gelmesi dört gözle beklenen demokrasinin, medya alanında getirmesi umut edilen özgür ve çok sesli platform yerine globalleşme, medya sahipliği yoğunlaşması, medyada etkin varlık gösteren uluslar arası yatırımcıların, politikacıların, medya krallarının var olması gibi belirleyici temel faktörler nedeni ile Çek medyasına beklenenden farklı bir yön tayin ettiği görülmektedir. Bu bölümde “1989 Sonrası Değişen Çek Medyasının Durumu” başlığı altında medyada son yirmi yılda yaşananlar değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Bu duruma paralel olarak “Komünizm Sonrası Dönemde Durum” başlığı altında Çek kadınlarının durumuna bakılacaktır. Avrupa Birliği’ne giriş, komünist rejimin getirdiği uygulamaların noktalanması ve kadınların kendilerini özgürce ifade edebilecekleri alanların ve organizasyonların oluşması ve artmasıyla birlikte, kadınların kamusal alandaki konumların ne ölçüde değiştiği incelenecektir.

Çek Cumhuriyeti’nde ana akım medyanın ve kadın hareketinin tarihsel gelişimi incelendikten sonra, “Çek Cumhuriyeti’nde Feminist Alternatif Medya” başlığı altında

mevcut şartlar dâhilinde feminist alternatif medyanın ne zaman ortaya çıktığı ve nasıl bir gelişim gösterdiği incelenmeye çalışılacaktır.

Hem medya hem de kadın hareketi alanında Batı Avrupa ve Amerika'dan farklı bir tarihi, politik, sosyal ve kültürel arka planla gelmekle birlikte, komünizmin yıkılması sonucu gelen demokrasi ile daha önce uzak kaldığı gelişmelere 1989 sonrası hızla kucak açan Çek Cumhuriyeti, komünizm sonrası medya gelişimi ve medyadaki bu gelişim içerisinde kadınların oluşturmaya çalıştıkları alternatif kültürün nasıl ve ne kadar yansıtıldığına incelenmesi bağlamında incelenmeye değer bir örnek olması açısından tercih edilmiştir.

Tezin örneklem kısmında, kadınların üretimi ve katkıları ile oluşturulmuş olan, ana akım medya üretim, söylem ve yapılanmasının dışında kalan *One Eye Open /Jedním Okem* dergisi Çek Cumhuriyeti'nde oluşmuş feminist alternatif medyaya örnek gösterilebilecek bir yayım olup olmadığının değerlendirilmesi amacı ile incelenecektir. Amerikalı Deborah E. Dubois tarafından 1992 senesinde Çek kadınları ile iletişim ve işbirliği dahilinde kurulan dergi, dördüncü sayısından itibaren Dubois'in dahil olmadığı, sıklıkla değişen bir ekip tarafından düzensiz aralıklarla basılmış-toplam sekiz sayı- ve 2006 yılı itibariyle de sessizliğe gömülmüştür. Dergi tezin hazırlandığı dönemde feminist alternatif medya bağlamında değerlendirilebilecek ulaşılabilen tek iki dili (Çekçe/İngilizce) yayım olması, feminist alternatif medya bağlamında incelenebilecek bir içerik sunması ve dergiye katkıda bulunmuş bazı gönüllülere tezin hazırlandığı dönemde ulaşılabilmesi gibi belirleyici nedenlerle seçilmiştir. Amerikalı bir kadının feminist bir söylemle kültürler arası -doğu&batı- diyalog kurma amacı ile başlattığını iddia ettiği, çok kültürlü bir yapıya sahip olan derginin, komünizm sonrası Çek medyasında erken dönem kadınlara yönelik alternatif kültürün incelenmesi açısından da önemli olduğu düşünülmektedir.

1.1.Yöntem

One Eye Open /Jedním Okem adlı derginin incelendiği bu çalışmada, literatür taraması yapılmış ve nitel yaklaşımlar kullanılarak eleştirel içerik ve söylem analizi, derinlemesine görüşme yöntemleri ile veri toplanmıştır.

W.Lawrance Neuman'a göre, doğrusal olmayan bir yol izleyen nitel araştırma, ortamın veya kültürel- tarihsel bağlamın ayrıntıları ile içli dışlı olma vurgusu taşımasının yanı sıra standart olmayan bir araştırma süreci ve yöntemi benimser. Araştırma süresince ulaşılan veriler ve bağlam araştırmacının belli bir yöne doğru ilerlemesine yardım eder. Nitel yöntemlerden faydalanan araştırmacı, sabit ve kesin veriler elde etme, doğrusal bir yol izleme ve tümdengelimli bir araştırma yapma amacını taşımaz.¹

Gözlem/etnografi, derinlemesine görüşme, odak grup görüşmeleri, örnek olay incelemesi gibi çeşitli yöntemler aracılığıyla yürütülebilen nitel araştırma, araştırmacının amacına ve kullanmak istediği yöntemlere göre çeşitli yollara gitmesine fırsat sunmaktadır.²

2006 itibariyle yayımlanma süreci duran *One Eye Open /Jedním Okem* dergisine sıklıkla katkıda bulunmuş olan dört gönüllüye ulaşılabilmıştır. Bu görüşmelerin ve alınan verilerin yardımıyla araştırmanın içeriği şekillenmiştir. Araştırma bu bağlamda nitel yöntemlerden faydalanarak doğrusal olmayan bir yolda ilerlemiş ve araştırma süreci dâhilinde şekillenmiştir.

Ulaşılabilen gönüllülerden üç tanesi ile yüz yüze görüşme imkânı bulunmuş ve bu gönüllülerle açık uçlu yani derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Konuşulan kişinin konuya konuşulan konuları yönlendirilmesi hususunda görüşülen kişiye etkin rol vermesi açısından açık uçlu görüşmeler önemlidir.³ İlk görüşme sonrasında, görüşülebilecek diğer gönüllüler ve araştırma ile ilgili ulaşılabilecek kaynaklar belirlenmiş ve her yeni görüşme ile araştırmaya katkıda bulunmuş ve araştırmanın eksik yönleri tamamlanmaya çalışılmıştır. Dördüncü gönüllü ile yalnızca e-mail aracılığıyla iletişim kurulabilmiştir. Derginin bulunabilen sayıları satın alınmış, bazı sayılara gönüllüler aracılığıyla, derginin daha eski tarihli olan ilk iki sayısına ise *Gender Studies* kütüphanesi aracılığıyla ulaşılarak eleştirel içerik ve söylem analizi yapılmıştır.

---

¹ W. Lawrance Neuman, **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar**, 1.Cilt, Sedef Özge(çev.),İstanbul: Yayınodası,2007,s.260.

² Jerry W.Willis, **Qualitative Reseach Methods in Education and Educational Technology**, Charlotte, NC: Information Age Publishing Inc.,2008.

³ Willis,s.203.

1.2. Amaç

1989 sonrası Çek toplumunda komünizmden kapitalizme ve demokratik rejime geçilmesi sonucu yaşanan gelişmeler çerçevesinde, ana akım medya ve kadın hareketinin durumu da göz önünde bulundurularak feminist alternatif medyanın bu bileşimdeki yeri anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu bağlamda, örneklem olarak seçilen *One Eye Open /Jedním Okem* dergisinin feminist alternatif medya tanım ve pratikleri dâhilinde durduğu konum aydınlatılmaya çalışılmıştır.

1.3. Varsayımlar

Bu çalışma *One Eye Open /Jedním Okem* dergisinin içerik, organizasyon ve yapısal bağlamda ana akım medya uygulamaları dışında kalan, kadınlara yönelik alternatif kültür olanakları sunan alternatif bir yayın olduğu varsayımına dayanmaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Üç gönüllü ile yapılan derinlemesine görüşme de, gönüllülerin kendi programlarının yoğunluğu nedeni ile yalnızca birer kez gerçekleşebilmiştir. Dördüncü gönüllü ile sadece e-mail aracılığıyla iletişim kurulabilmiştir. Bununla birlikte, genel olarak görüşmelerde eksik kalan noktalar e-mail'ler aracılığıyla tamamlanmaya çalışılmıştır. Derginin yayımlanma aralıkları kadar, gönüllüleri de sürekli değişmiş olduğundan daha ayrıntılı ve derginin bütünlüklü sürecine dair bilgiler ağırlıklı olarak dergiyi bir anlamda Amerikalı Deborah E. Dubois'tan miras alan Eva Věšínová – Kalivodová'dan alınabilmiştir. Dergi, çalışmanın hazırlandığı tarihte yayımlanmadığından dolayı katılımcı gözlem yapma şansı elde edilememiştir. "Çek Cumhuriyeti'nde Feminist Alternatif Medya" konusunda, hem konunun yeni ve dar bir alanda kalmış bir konu olması sebebiyle pek fazla kaynak bulunmaması hem de bulunan pek fazla sayıda olmayan kaynaklarla da dil problemi- sadece Çek dilinde olan kaynaklar- yaşanması nedeniyle araştırma sürecinde sıkıntı yaşananlar zamanlar olmuştur. Bu durum, *The Prague Gender Studies Center* çalışanlarının ve çalışmanın Çek Cumhuriyeti ile ilgili kısmına danışmanlık yapmış olan Prof.Dr. Jan Jirák ve dergiye katkıda bulunan gönüllülerin yardım ve yönlendirmeleri sonucunda ulaşılan kişi

ve kaynaklarla aşılmaya ve ek Cumhuriyeti'nde feminist alternatif medyanın gelişimine dair belirgin ve önemli taşlardan oluşan genel harita sunulmaya çalışılmıştır.

2.ALTERNATİF MEDYA

2.1. ANA AKIM MEDYAYA KARŞI ALTERNATİF MEDYA

Alternatif medya ana akım medyanın eksik yönlerini tamamlama niyeti, çabası veya ana akım medyanın karşı-hegemonik bir eleştirisini oluşturması üzerinden teorize edilebilir.⁴ Bu durumda, hem ana akım medyanın hem de alternatif medyanın genel özelliklerini sıralayarak genel bir çerçeve dahilinde bir başlangıç noktası elde etmek mümkündür. Günümüz ana akım medyasını aşağıdaki gibi betimlenebilir:

- Büyük ölçekli ve geniş, homojenize edilmiş/edilen bir izleyici kitlesine yönelmiş olma,
- Devletin sahip olduğu organizasyonlar ya da ticari şirketlerden meydana gelme,
- Profesyonel kadronun oluşturduğu dikey (hiyerarşik) biçimde yapılanmış organizasyonlar olması,
- Baskın söylem ve temsillerin taşıyıcısı olma.

Alternatif medya ise ana akım medyanın verili bu özellikleri arasından bir ya da birden fazlasına karşı muhalefet oluşturabilir. Bu durumda, alternatif medya aşağıdaki özellikleri gösterebilir:

- Küçük ölçekli ve çeşitliliklerine saygı duyulması suretiyle dezavantajlı gruplara, özel topluluklara yönelme,
- Devlet ve piyasadan bağımsız olma,
- Demokrasi ve çeşitlilik ilkeleri çerçevesinde izleyicilerin erişim ve katılımlarının kolaylaştırılmasını sağlayan yatay (hiyerarşik olmayan) yapılanma,

---

⁴ Olga Guedes Bailey, Bart Cammaerts ve Nico Carpentier, **Understanding Alternative Media**, Maidenhead: Open University Press, 2008,s.15.

- Öz-temsilin öneminin vurgulanması, baskın olmayan (muhtemelen karşı- hegemonik) söylem ve temsilleri barındırma.⁵

Yukarıdaki betimlemelerde geçen kavramlardan daha geniş söz etmek, alternatif medya ve ana akım medya arasındaki muhalif ilişkinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda, hegemonya kavramı ile başlanabilir. Bunun için de öncelikle, bu kavramla özdeşleştirilen Gramsci'ye dönmek gerekir. Gramsci için hegemonya kavramı iktidarı elinde tutan sınıf fraksiyonlarının, iktidara tabi olan sınıflar üzerinde erk ve rıza aracılığıyla otorite ve liderlik sağlamasıdır. Hegemonya kavramında, ideolojinin hayati bir rolü vardır. Gramsci'ci analizde ideoloji; tahakküm kuran sosyal grupların destek aldıkları, fikir, anlam ve pratikler üzerinden kendini gösteren, evrensel gerçekler yansıması yaratan anlamlandırmalar olarak tanımlanır.⁶ Hegemonya, varlığını ve gücünü sürdürebilmek için rıza kazanmaya ihtiyaç duyar. Fakat, rıza kazanma sürekli kendini tekrar etmek durumunda olan bir andır, bir süreklilik göstermez. Hegemonya bulunduğu yerde direnişi de barındırır ve bu da hegemonik gücü baskıdan ayıran önemli bir özelliktir. Herhangi belirli bir sınıfa ait olmayan hegemonya kavramı, sınıflar arasındaki tahakküm ve tabi kılınma ilişkilerinin anlamlandırılabilceği bir haritadır.⁷

Stuart Hall'a göre, Gramsci'nin hegemonya kavramında meşruluk ve rıza hegemonyanın olumlu bir biçimde oluşturulması ve tahakküm altında kalan kesimlerden belli bir kabul görmesi bakımından önemli yer tutar. Hall'ün ifade ettiği üzere:

İdeolojik sınıf tahakkümü uygulaması, sayısız bireysel iradeler ve kanaatların, ayrı güçlerin parçalı eylemlilikleri aracılığıyla dağılır; kanaatin bu parçalanması daha sonra özgür ve egemen bireylerin ve iradelerin aktığı 'uylaşım'ın gizemsel birliğinde hayali bir tutunum içinde yeniden örgütlenir. Öncülleri ve önkoşullarının sürekli olarak toplumdaki bireylerin ne düşündüklerinin, neye inandıklarının ve ne istediklerinin toplamını yapılandıran rızadan hegemonyaya giden bu süreçte toplumdaki

⁵ Bailey, Cammaerts ve Carpentier, s. 18.

⁶ Chris Barker, **Cultural Studies Theory and Practice**, 3. basım, London: Sage Publications, 2008, s.66.

⁷ Helen Davis, **Understanding Stuart Hall**, London :Sage Publications, 2004, s.46.

*bireylerin düşündükleri, inandıkları ve istedikleri, iktidarı meşrulaştıran bir uyuşmada bir araya gelen, görünüşte özgürce verili ve 'doğal' fenomenler olarak temsil edilir.*⁸

Gramsci hiçbir zaman karşı-hegemonya ya da karşı-hegemonik terimlerini kullanmamış olmasına rağmen, bu terimler alternatif medyanın kavramsallaştırılmasında genel olarak Gramsci'nin düşüncesinden etkilenmiş düşünürlerce dominant ideolojik çerçevelere meydan okuyan girişimleri adlandırmak için kullanılmıştır.⁹ Karşı- hegemoni kavramı, hegemoni kavramıyla diyalektik bir ilişki içerisindedir. Hegemoni ve direniş/karşı-hegemoni kavramları bir öncelik sonralık ilişkisi içerisinde değil, birbirlerini tanımlayan kavramlar olarak var olurlar ve iktidar adına yapılan bu gelgitli mücadelede 'tarihsel gerçeklik' olarak deneyimlediğimiz şeyi oluşturmuş olurlar. Tahakküm altında bulunan grup ya da sınıfların direnişi ya da karşı-hegemonik eylemleri olmaksızın, tahakkümü uygulayan kesimin hegemoni kurmak isteyebileceği bir alandan da söz edilemez.¹⁰

İdeoloji ve medya ilişkisi üzerine Marksizmin önemli filozoflarından olan Louis Althusser'in söylediklerine değinmek gerekir. Althusser basın, radyo- televizyon gibi medya aygıtlarını Devletin İdeolojik Aygıtları (DİA) başlığı altında sınıflandırmıştır. Medyayı, Devletin Baskı Aygıtlarından ayıran en önemli unsur, DİA'ların zor kullanmak yerine ideoloji kullanarak işlemeleridir. Fakat DİA'larda da ikincil anlamda baskı kullanıldığını söylemek mümkündür. Althusser, egemen sınıfın devlet iktidarını elinde tuttuğunu yani hükümet, ordu, polis gibi Devletin Baskı Aygıtlarını kontrol ettiğini düşünerek, devletin İdeolojik Aygıtlarında egemen sınıfın ideolojisinin etkin olduğunu söyler.¹¹ Althusser'in bilinçli bir kavramdan öte alışkanlığa bağlı davranış olarak aldığı ideoloji kavramında Gramsci'nin izleri görülür, fakat

---

⁸ Stuart Hall, "Kültür, medya ve İdeolojik Etki", **Medya, İktidar, İdeoloji**, Mehmet Küçük (drl. ve çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1994,ss. 198- 199.

⁹ John D.H. Downing, **Radical Media:Rebellious Communication and Social Movements**,California: Sage Publications,2001,s.15.

¹⁰ Randolph B.Persaud, **Counter-Hegemony and Foreign Policy: The Dialectics of Marginalized and Global Forces in Jamaica**, Albany, NY: State University of New York Press, 2001,ss.65-66.

¹¹ Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Alp Tümertekin (çev.),İstanbul: İthaki Yayınları, 2003.

Althusser ideoloji kavramının maddiliği üzerine yoğun bir vurgu yapar.¹² Althusser, ideolojide tasarılanın “*bireylerin var oluşunu yöneten gerçek ilişkiler sistemi değil, bu bireylerin boyun eğerek yaşadıkları gerçek ilişkilerle kurdukları imgesel ilişki*” olduğunu belirtmektedir.¹³

Hall, yirminci yüzyıl ileri kapitalizminde medyanın üç büyük kültürel işlevi olduğundan bahseder. Bu işlevlerden ilki, grupların ve sınıfların diğer grup ve sınıflara dair değer imgesi inşa etmesini sağlamak ve zihinlerinde bu parçalı görüntülerden tutarlı bir genel manzara oluşturulmasını sağlamak, yani toplumun genel görünüşüne dair seçmeci bir kurgulama sunmaktır. Medyanın ikinci işlevi ise, ileri kapitalizmde modern sermaye ve üretim koşulları altında daha çoğulcu deneyimlenen toplumun dökümünü sunmaktır. Bu işlev, yeğlenen /izin verilen/anlamli pratikler ve açıklamalar ile dışlanan/sapkın/anlamsız pratikler ve açıklamalar şeklinde bir ayrışma oluşturur; iki uç arasındaki sınır ise daimi bir müzakere içindedir. Hall, medyanın üçüncü işlevini ise topluma dair oluşturduğu tasarının oluşturduklarını biraraya getirmek, yani hem bir çoğunluğun fikri/ortak görüş üretmek hem de diğer görüşler için de bir yer buldurmak olarak sunar ki bu çoğunluğun fikri inşası tamamlanmamış bir nesnedir.¹⁴

Alternatif medyanın kavramsallaştırılmasında bir diğer önemli kavram da “temsil”dir. Kelimenin kültürel bağlamda en etkili modern kaynağı Durkheim’in *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*(1995) adlı eserinde geçer. Durkheim, kitapta bu kavramı ‘*kolektif temsiller olarak*’ Aborjin Avustralyalıların dini kültürünü ifade etmek amacıyla kullanmıştır. Durkheim’a göre, Tanrı ve Tanrı ile ilişkilendirilen dini ilkeler, toplumun üzerindeki baskın iktidara duyduğu mutlak korku ve saygı karışımının şekil değiştirmiş bir tür ifadesidir. Durkheim’in önermesindeki esas nokta, dünya ve hayatın anlamına dair bu kavramsallaştırmaların kökenlerinin toplumsal kaynaklı olmasıdır. Temsil terimi daha sonra, Gramsci/Barthes’tan temel alan analitik gelenek dahilinde yeniden kullanılmıştır.¹⁵

---

¹² Terry Eagleton, **Ideology: An Introduction**, 1.basım, London: Verso, 1991, s.149.

¹³ Althusser, s.92.

¹⁴ Hall, ss.200-203.

¹⁵ John D.H. Downing ve Charles Husband, **Representing ‘Race’: Racisms, Ethnicities and Media**, 1.basım, London: Sage, 2005, ss.41-42.

Bu konuda, Hall'a dönecek olursak, Hall temsil kavramını, temel olarak bir kültürün üyelerinin arasında anlam oluşturulması ve akışını sağlayan sürecin önemli bir parçası şeklinde karşımıza çıkar. Saussure'ün gösteren ve gösterilen arasındaki yapay ilişkiden yola çıkarak, her dilin farklı gösterilenler üretmesi yani her dilin dünyayı kendine özgü kavramlara ve kategorilere göre tanımlaması argümanı üzerinden hareket eden Hall, oluşturulmuş tüm anlamların tarih ve kültüre bağımlı olduğunu ifade eder; değişmeyen evrensel bir anlam yoktur. Yani, temsil de bir kültürel bağlamdan bir diğerine, bir dönemden diğer döneme farklı yorumlama ve anlamlandırmalara açık bir konuma gelir.¹⁶

Roland Barthes'ın *Myth Today* adlı makalesinden de faydalanarak temsil kavramını nasıl iki aşamalı bir süreç* üzerinden işlediğini de vurgulayan Hall, temsil kavramı üzerine değerlendirmelerine Foucault terminolojisi üzerinden ele aldığı iktidar, söylem ve özne kavramları ile devam eder.¹⁷ Foucault'ya göre iktidar, salt baskıcı değildir. Eğer ki iktidar sadece baskıcı olsaydı, insanlar ona her zaman boyun eğmezlerdi. İktidarın açıkça baskı uyguladığı durumları da kabul etmekle birlikte, iktidarı sadece baskı ile özdeşleştirmek sınırlayıcı bir yaklaşım olacaktır. İktidarın kendini geçerli kılmasını sağlayan şeyler zevk yaratması, bilgi oluşturması, söylem üretmesidir.¹⁸ Foucault, temsillerin anlamlarından çok iktidar ve söylemin sunumu ile alakadardır. Fakat Foucault'nun söylem analizi, temsil teorisi açısından oldukça önemli dolaylı anlamlar ihtiva eder. Söylemler kendilerini anlamlı kıldıkları özne pozisyonları yaratırlar, bireylerin anlam kazanmak için kendilerini söylemlerin inşa ettiği bu pozisyonlarla özdeşleştirmeleri gerekir, böylelikle iktidar/bilgi'nin öznesi konumuna gelebilirler. Bu teoriye göre erkekler için üretilen pornografinin kadınlar için işlerlik kazanması, kadınların kendilerini maskülen pornografi söyleminin anlamlı kıldığı '*erkek tarafından izlenmeyi arzu eden*' özneler olarak konumlandırılması ile mümkün

---

¹⁶ Stuart Hall, "The Work of Representation", Stuart Hall (Ed.), **Representation: Cultural Representations and Signifying Practices** içinde (13-75) London: Sage Publications, 2003, s.32.

* İlk aşamada gösteren ve gösterilenin basit bir mesaj veren göstergeyi oluşturmak üzere birleşmesi; ikinci aşamada ise göstergenin daha geniş bir ideolojik çerçeve ile bağlantılı olması durumudur.

¹⁷ Hall, *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*.

¹⁸ Michel Foucault, **Entelektüelin Siyasi İşlevi**, Osman Akınhay, Ferda Keskin ve Işık Ergüden (çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005, ss.69-70.

olacaktır.¹⁹ Bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde medya, istediği özne konumlarını inşa etme, bu konumları yaygın veya geçerli olarak göstererek insanların kendilerini özdeşleştirecekleri çeşitli söylemler yaratma gücüne sahiptir; kitle iletişim araçları bu sürecin doğallaştırılmasında etkin rol oynar. Alternatif medya ise işte bu süreçte ana akımda temsil edilmeyen veya kendine doğru, yeterli biçimde yer bulamayan grupların seslerinin duyurulması ve ana akım medyadaki baskın söylemlere karşı- hegemonya oluşturması bağlamlarında önemli bir rol üstlenmiştir. Alternatif medya, ana akım medyanın yaratmış olduğu bu sahte gerçeklik duygusunu deşifre etme, kırabilme ve görünmeyen temsilleri görünür kılabilmek amacıyla hareket eder.

Ayrıca, alternatif medya ana akım medya karşısında alternatif bir kamusal alan da oluşturmaktadır. Habermas'ın "*kamusal ilgi konusu olan ya da 'ortak yarar'a (common interest) ilişkin meseleleri tartışmak üzere toplanmış bir 'özel kişiler'(private persons)gövdesine dayanan*" kamusal alan fikri, liberal kamusal alanı idealize etmesi ve bunun dışındaki kamusal alanları incelememiş olması açısından eleştirilmiştir.²⁰ Nancy Fraser, egemen kamular içindeki dışlamalara tepki olarak ortaya çıkan; kadınlar, işçiler, geysler, lezbiyenler gibi bağımlı toplumsal grup üyelerinin kendi kimlik ve ihtiyaçları üzerine muhalif söylemler oluşturmalarına izin veren karşı-söylemlerin üretilebildiği ve yayıldığı söylemsel alanları ifade etmek için *sub-altern counterpublics* (madun karşı-kamular) terimini kullanmıştır.²¹ Bu bağlamda, Chris Atton ise alternatif medya teorisinde, alternatif medya ile sinerjik bir ilişki içerisinde bulunan *alternative public sphere* (alternatif kamusal alan) kavramından söz etmiştir. Alternatif medya üretim ve organizasyon pratiklerinin yanı sıra, desteklediği ve bildirdiği sosyal, politik ve kültürel hareketler ile de alternatif bir kamusal alan oluşturmaktadır. Böylece, alternatif medya ana akım medyanın yarattığı egemen söylem alanlarından dışlanan çeşitli grupların kendilerine ait söylemsel mücadele alanları oluşturmalarının önünü açmaktadır. Bu bağlamda, 1990'larda ortaya çıkmış olan *infoshop* (bilgi dükkânı) olgusu da alternatif yayınların üretim ve dağıtımının yapılabilmesi, farklı alternatif

---

¹⁹ Stuart Hall, "Foucault: Power, Knowledge and Discourse", Margaret Wetherel, Stephanie Taylor ve Simeon J. Yates (Ed.), **Discourse Theory and Practice: A Reader** içinde(72-81), London: Sage Publications, 2005, s.80.

²⁰ Nancy Fraser, "Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı" Meral Özbek (Ed.), **Kamusal Alan** içinde(103-132), İstanbul: Hil Yayın, 2004, ss. 106-109.

²¹ Fraser, ss.117-119.

yayınları bünyesinde bulunduran bir kütüphane olarak işlev görebilmesi ve tartışma, sergi gibi çeşitli organizasyonlara alan sağlayabilmesi gibi özellikleri ile alternatif medya ve alternatif kamusal alan ilişkisinin önemliliğini ve çok boyutluluğunu gösteren bir örnektir.²²

Brezilyalı eğitimci ve düşünür Paulo Freire, “ezilenlerin pedagojisi”ni anlattığı kitabında, bankacı eğitim modeli ile problem tanımlayıcı eğitim modeli olmak üzere iki farklı eğitim modelini betimlemiştir.²³ Freire’nin bu iki farklı eğitim modelini, ana akım ve alternatif medya ilişkisi çerçevesinde de kullanmak mümkündür. Ana akım medya hiyerarşik bir düzende tek yönlü(dikey) iletişim kanallarını kullanması, insanlar ve hayata dair gerçekliği mitleştirilmesi- söylem ve temsiller aracılığıyla ezme ve ezilme düzeninden bir özgür toplum mitinin yaratılması-, sunulan imajlar ve baskın söylemler aracılığıyla insanların içinde buldukları durumu kaderci bir şekilde algılamalarına açık ya da dolaylı yollardan destek vermesi ve temel olarak ezenlerin yani şirketleşmiş medyanın çıkarlarına hizmet etmesi gibi özellikleri nedeniyle bankacı eğitim modeliyle paralel özellikler gösterir ve ezenlerin çıkarlarına hizmet eder. Bu ikili modelde problem tanımlayıcı eğitim modeli ile paralel özellikler gösteren alternatif medya ise, yatay iletişim ağlarını kullanması, medyanın üretim ve dağıtım süreçlerinde hiyerarşiyi mümkün olduğunca ortadan kaldırması, ana akım medyanın yarattığı mitleri bozması, baskın ideolojinin marjinalize ettiği grup ve söylemlere yer vermesi, eleştirel olması ve ezilenler tarafından üretilmesi ile tıpkı problem tanımlayıcı eğitim gibi, Freire’in ifadesi ile *“hümanist ve özgürleştirici bir praxis olarak”* dünyayı dönüştürme olanağı sağlar.

Bu bölümde alternatif medyanın incelenmesindeki teorik zemini oluşturması adına alternatif medya, anaakım medya ile olan muhalif ilişkisi üzerinden irdelenmiş olmakla birlikte, alternatif medyayı yalnızca bu çerçeveden teorize etmek sınırlayıcı ve marjinalize edici olacaktır. Bu durumda da, teori ile pratik arasında ne kadar paralellik kurulabildiğini görebilmek adına; tekil medya ürünündeki yapı, örgütlenme içerik gibi farklı başlıkları incelemek ve bu medya ürünündeki genel alternatif medya yaklaşımı, hedefleri ve gündelik hayattaki sonuçları arasındaki ilişkiyi sorgulamak ve her medya

---

²² Chris Atton, **Alternative Media**, London: Sage, 2002, ss.47-50.

²³ Paulo Freire, **Ezilenlerin Pedagojisi**, Dilek Hattatoğlu(çev.),İstanbul: Ayrıntı Yayınları,1995.

ürünü bu dinamikler çerçevesinde kendi içerisinde değerlendirmek daha doğru ve geniş bir alternatif medya perspektifi kurulmasına olanak sağlayacaktır.

2.2. ALTERNATİF MEDYA TEORİLERİNİ TANIMLAMAYA YÖNELİK BİR GİRİŞİM

Alternatif medya çalışmalarında, alternatif medya ortamının nasıl tanımlanması gerektiğine dair farklı eksenlerde çeşitli nitelendirmeler vardır ve bu birbirinden farklı nitelendirmeler çerçevesinde farklı pratikler göz önüne serilmiştir. Alternatif medya başlığı altında toplayabileceğimiz çeşitli medyalar üzerine en geniş global bilgi kaynağı olmayı hedefleyen katılıma açık bir yapıyla oluşan Alternative Media Global Project'in web sitesine baktığımızda genel olarak alternatif medya olarak tanımladığımız kavramdan bahseden çok çeşitli terimlerle karşılaşırız. Activist (aktivist), Amateur(amatör), Autonomous (otonom), Citizens'(yurttaş), Civil society (sivil toplum), Clandestine (gizli), Community (topluluk), Counter-information (karşıt bilgi), Critical(eleştirel), Diasporic (diaspora), dissident (muhalif), ethnic (etnik), grassroots (taban), independent (bağımsız), radikal (radikal), participatory (katılımcı), minority (azınlık), pirate (korsan), underground (yer altı), social movement (sosyal hareket), tactical (taktik), social (sosyal), local (yerel), young (genç)²⁴ gibi çeşitli tanımlayıcı sıfatlar bu çok çeşitliliğe verilebilecek adlandırmaların geniş bir kısmını oluşturmaktadır fakat elbette bu listenin devamı da bulunmaktadır ve zaman içinde bu listeye eklenecek yeni terimler de olacaktır.

Post-marksizmin önemli temsilcilerinden Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'nin tüm farklılıkları düzenleyen tek bir temel ilke olmadığını belirterek özcülük üzerine eleştiride buldukları politik kimlik teorisinden faydalanarak alternatif medya yaklaşımlarının çoklu-teorik kombinasyonunu sunan Olga Guedes Bailey, Bart Cammaerts ve Nico Carpentier, alternatif medyayı aşağıdaki dört teorik yaklaşım başlığı altında değerlendirmişlerdir:

---

²⁴ *Naming and Qualifying Alternative Media*, 2009, http://www.ourmedianetwork.org/wiki/introduction:defining_alternative_media:naming (10 Ocak 2011).

ise açık bir şekilde alternatif medya ve ana akım medya arasındaki ilişkiye odaklanarak birbirine muhalif olan alternatif medya ve ana akım medya kimlikleri arasındaki ilişkiselliği vurgularlar. Bu model, iki toplum-merkezli yaklaşımın da eklenmesiyle tamamlanır. İlk toplum-merkezli yaklaşım alternatif medyayı sivil toplumun bir parçası olarak tanımlarken, sivil toplum organizasyonlarının kimliklerinin otonomluğunu da önemli bir teorik varsayım olarak alır.

Dördüncü yaklaşım ise sivil toplum teorisinin daha bağıntısal açılarını da bünyesine katmak için Deleuze'un rizom metaforunu kullanır.²⁵ Deleuze ve Guattari için rizom; esnek, göçebe, hiyerarşik olmayan yapısıyla devlet, bilinçaltı ya da dil oluşumlarınca hapsedilmeyen yeni bir tür düşünce ve siyasayı simgeler.²⁶ Alternatif medyaya rizomatik bakışta da, alternatif medya, sivil toplum, devlet ve piyasa arasında kendi kimliğini kaybetmeden hareket edebilir. Yani alternatif medyada hem direniş hem de uyum sağlama vardır; bu iki durum arasındaki etkileşimi de göz önünde bulundurarak alternatif medya için yalnızca counter-hegemonic (karşı-hegemonik) değil, trans-hegemonic (hegemonik ötesinde) nitelendirmesinde bulunmak daha doğru olacaktır; çünkü böylelikle alternatif medya, ana akım medyaya alternatif olarak değerlendirildiği yaklaşımda belirtildiği gibi devlet ve piyasayla yalnızca muhalif bir ilişki içinde bulunma kısıtlamasından kurtulacaktır. Ayrıca, tek bir konu etrafındaki insanların sesi olmanın ötesinde, farklı eşitlik mücadeleleri içinde olan grupları da bir araya getirebilir. Alternatif medyaya rizomatik bakışın zayıf yönü ise, alternatif medyanın bağımsızlığının korunmasını zorlaştıran bu sınır ve tanımların belirsizlik durumudur.²⁷ Bailey, Cammaerts ve Carpentier, mevcut çeşitli alternatif medya teorilerini de bu modelde incelenilmiş olan dört genel başlık altında toplamak suretiyle değerlendirmişlerdir.

---

²⁵ Bailey, Cammaerts ve Carpentier, ss.5-7.

²⁶ Eleanor Kaufman, "Introduction" ,Eleanor Kaufman ve Kevin Jon Heler (Ed.),**Deleuze and Guattari: New Mappings in Politics, Philosophy, and Culture** içinde (3-14),Minneapolis: The University of Minnesota Press,1998,s.5.

²⁷ Bailey, Cammaerts ve Carpentier, ss.26-31.

Alternatif medyayı Marksist bir çizgi üzerinden değerlendiren Marisol Sandoval ise alternatif medya yaklaşımlarının bir tipolojisini çıkarmak amacıyla Anthony Giddens'in objektif ve subjektif sosyal teoriler arasındaki ayrımını baz almıştır. Giddens'a göre, objeler zaman ve uzam boyunca stabilize edilen, sosyal yeniden üretimin kapsadığı sosyal yapılardır. Özne ise akıllı insan ajan olarak anlaşılmaktadır.²⁸

Bu ayırmadan yola çıkan Sandoval, yapısal değerlendirmeleri merkeze alan teorileri alternatif medyaya objektif yaklaşımlar çerçevesinde sınıflandırmaktadır. Objektif yaklaşımda bulunan alternatif medya teorileri, 'içerik' ögesi üzerinde yoğunlaşırlar. Bu yaklaşımda, alternatif medyanın ana akım medyaya karşı özgürleştirici potansiyelini gerçekleştirme ideali eleştirel medya içeriğinin alternatif medya tanımlamasının merkezine alınmasıyla sağlanır.

Bu ayırım çerçevesinde, Sandoval medya üretiminin daha çok aktörlere ağırlık veren, katılım ve medya üretiminin demokratikleştirilmesine vurgu yapan alternatif medya teorilerini ise subjektif yaklaşımlar olarak değerlendirmiştir.²⁹

Sandoval'in alternatif medya teorilerini kategorize etmek için üretmiş olduğu bu tipolojinin ana ekseninden faydalanmak suretiyle objektif ve subjektif yaklaşım kategorilerini genişleterek, alternatif medyayı tanımlamaya yönelik çeşitli girişimleri, katılımcı medya (subjektif yaklaşımlar) ve eleştirel medya (objektif yaklaşımlar) başlıkları altında aşağıdaki gibi ele alabiliriz.

---

²⁸ Anthony Giddens, *The Constitution of Society*, Berkeley: University of California Press, 1984 Aktaran: Marisol Sandoval, "A Critical Contribution to the Foundations of Alternative Media Studies", *Kurgu Online International Journal of Communication Studies*, 2009, Vol.1, <http://www.kurgu.anadolu.edu.tr/> (14 Mayıs 2010), s.3.

²⁹ Sandoval, ss.3-4.

2.2.1. Katılımcı Medya Olarak Alternatif Medya Teorileri

'Katılım' ögesinin vurgulandığı önemli noktalara geçmişe dönük baktığımızda, öncelikle katı dikey iletişim formlarının kırılmasının ve okuyucunun üretimde aktif rol almasıyla 'anamlı' kültürel üretimler gerçekleştirilmesinin amaçlandığı görülür. Bertolt Brecht, "Bir İletişim Aracı Olarak Radyo"(1932) başlıklı yazısında, radyonun yalnızca bir dağıtım aracı olmak yerine, dinleyicileri konuşmacı konumuna da getirebilmesi yani iki yönlü bir iletişim aracı olması gerektiğinden bahseder. Böylelikle radyo aracılığıyla, kamusal yaşamda insanlar arasında bir ağ kurulması sağlanacaktır.³⁰ Ayrıca, Walter Benjamin de radikal kültürün üretici-tüketici, izleyici-sanatçı gibi hiyerarşik ayrımları ortadan kaldırdığını ve herkesi yaratım sürecine dâhil ettiğini belirtmiş ve üretim nesnesinin anlam ve bağlamının gelecekte değişebileceğini göz önünde bulundurarak, kültürel üretimin nasıl gerçekleştiğini içerikten daha önemli bir konuma yerleştirmiştir.³¹

Katılımcı iletişimi merkeze alan son dönem alternatif medya çalışmalarına bakıldığında, bu konuda önde gelen bir teorisyen olan Chris Atton'un çalışmalarına değinmek gerekir. Atton'un sunduğu alternatif medya modelinde, bir yandan medya araçları, bir yandan da sosyal ilişkiler medya araçlarıyla eşzamanlı olarak dönüşüm süreci içerisinde bulunurlar. Alternatif ve radikal medyada; yazar, editör, dağıtımçı, okuyucu gibi roller sıklıkla karışık ve birbirine geçmiş haldedir. Atton'un sunduğu modelde, medya üretiminde roller artık birbirinden soyutlanmış biçimde var olmaz; kavramlar arasında geçişlilik, kesişme yaşanır. Örneğin, kolektif olarak çıkarılan bir gazetede, tüm bu sayılan görevler farklı zamanlarda kolektifteki farklı kişilerce yapılabilir. Atton, alternatif medyanın, tüm süreçlerde yani yaratım, üretim ve dağıtım aşamalarında ana akım medyanın mümkün kılabileceğinden çok daha fazla sosyal katılıma izin verdiğini belirtir.³² Atton, alternatif medya teorisinin ana eksenine katılımı oturmakla birlikte, medyanın üretim ve dağıtım pratiklerinin nasıl gerçekleştiğine de önem vermiştir.

---

³⁰ Bertolt Brecht, "The Radio as an Apparatus of Communication", John Willet(Ed.), **Brecht on Theatre: The Development of an Aesthetic** içinde (51-53), London: Methuen/New York: Hill and Wang, 1964.

³¹ Walter Benjamin, "The Author as Producer", Stephen Duncombe (Ed.), **Cultural Resistance Reader** içinde (67- 82), London/New York: Verso, 2002.

³² Atton, ss.25-27.

Atton'ın alternatif ve radikal medyanın analizine dair sunduğu tipoloji aşağıdaki gibi maddeler halinde sunulabilir:

- Politik ya da kültürel radikal içerik
- Görsel formda çeşitlilik, estetik
- Fotokopi, teksir makinesi gibi reprografik yeniliklerin/adaptasyonların kullanımı
- Anti-copyright (karşıt telif hakkı),alternatif dağıtım ağlarının kullanılması
- Dönüştürülmüş iletişim süreçleri, yatay iletişim ağları.³³

Alternatif medyanın katılımcı potansiyelini ve bu potansiyelin dönüştürücü işlevini vurgulayan Clemencia Rodriguez, *Fissures in the Mediascape*(2001) adlı kitabında topluluk medyası, katılımcı medya veya alternatif medya gibi kavramlardan daha uygun bir şekilde bahsedebilmek için citizens' media (yurttaş medyası) kavramını ilk kez kullanmıştır.³⁴ Rodriguez'in kullandığı citizen(yurttaş) ve citizenship(yurttaşlık) kelimeleri resmi tanımlardan uzaktadır; Rodriguez'in kastettiği verili olan bir kavramdan öte inşa edilebilen bir çeşit politik kimliktir, geleneksel sosyal ilişki ve hiyerarşilerin dönüştürülmesi gibi pek çok farklı yolla ifade edilebilecek bir kavramdır.³⁵

Bu çerçeve dâhilinde, Rodriguez alternatif medyayı katılımcılarını aktif yurttaşlara dönüştüren medya olarak sunar. Rodriguez'e göre yurttaş medyası güçlendirme, vicdanileştirme ve iktidarın parçalarına ayrılması süreçlerine tekabül eder;

---

³³ Atton,s. 27.

³⁴ Clemencia Rodriguez, "The Bishop and His Star: Citizens' s Communication in Southern Chile", Nick Couldry ve James Curan(Ed.),**Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World** içinde (177-195), Lanham: Rowman&Littlefield Publishers, 2003,s.190.

³⁵ Clemencia Rodriguez, **Fissures in the Mediascape: An International Study of Citizens' Media**, Cresskill, NJ: Hampton Press, 2001,ss.18-20 Aktaran: Tony Dowmunt ve Kate Coyer, "Introduction" Kate Coyer, Tony Dowmunt ve Alan Fountain (Ed.), **The Alternative Media Handbook** içinde (1-12), London: Routledge, 2007,s.8.

yurttaş medyasının katılımcı pratiği, insanların kendi medyalarını geri kazanmalarına, aktif olarak katıldıkları üretimle kalıplaşmış paradigmaları yıkmalarına ve değişim yaratabilmelerini sağlamaya olanak tanır.³⁶

Nick Couldry, alternatif medyanın medya kurumlarının yarattığı sabit '*hikaye üreticisi*' ve '*hikaye tüketicisi*' ayırımına yani medya gücüne meydan okuma getirmesi gerektiğini öne sürmüştür. Couldry medya kurumlarının bu ayırma dayandığını ve medyanın kullandığı *sembolik güç* ile bizler için etrafımızdaki sosyal gerçekliği tanımladığını belirtir. Bu ayrımı, iş bölümü olarak adlandırmayı geçersiz bulur çünkü bu sessiz anlaşmayı ekonomik bir gerçeklik olarak ele alır. Pek çoğumuzun çalışmak, sosyal ve bedensel ihtiyaçlarımızı karşılamak gibi yükümlülükleri varken, bu ayrımı sorgulayacak zamanı yoktur.³⁷ Nick Couldry, James Curran ile birlikte alternatif medyayı, toplumsal bir sosyal güç formu olarak tanımladıkları medya gücünün farklı mekânlarda farklı formlarına karşı açık açık olmasa bile bir şekilde meydan okuyan medya üretimi olarak tanımlar.³⁸ Bu yaklaşımını da açık mesajı medya üretiminde internet aracılığıyla bireyleri bağımsız gazeteciler olma yönünde güçlendirmek olan Seattle'daki Indymedia internet sitesi örneği üzerinden vurgular.³⁹ Elbette ki interaktif iletişim ve bilgi sistemlerinin kullanılmaya başlanması ve yaygınlaşması, üreten ve tüketen arasındaki sınırı her geçen gün daha da belirsiz kılmaktadır.⁴⁰

Alternatif ve aktivist medya üzerine çalışan Mitzi Waltz bu alanda yapılan tanımların çeşitliliğinden dolayı, bir medya ürününü değerlendirmenin öncelikle baz alınan alternatif medya tanımlamasına bağlı olacağını göstermiştir. Örneğin, tüm diğer dış medyanın yasaklandığı Kuzey Kore gibi baskıcı bir ülkede CNN gibi kitleleşmiş bir medya kanalı bile bir alternatif medya örneği oluşturabilir. Waltz'a göre, içerik açısından ana akımın ele almadığı konuları ele alan medya temel anlamda alternatif

---

³⁶ Rodriguez, *Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World*, s.190.

³⁷ Nick Couldry, "Beyond the Hall of Mirrors? Some Theoretical Reflections on the Global Contestation of Media", Nick Couldry ve James Curran (Ed.), **Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World** içinde (39-54), Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2003, s.42.

³⁸ Nick Couldry ve James Curran, "The Paradox of Media Power", Nick Couldry ve James Curran (Ed.), **Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World** içinde (3-15), Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2003, ss.4-7.

³⁹ Couldry, s.45.

⁴⁰ W. Lance Bennett, "New Media Power: Internet and Global Activism", Nick Couldry ve James Curran (Ed.), **Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World** içinde (17-37), Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2003, s.34.

sayılabilir; fakat üretim ve dağıtım pratikleri açısından da ana akımdan uzak olan punk fanzinleri gibi medya ürünlerini alternatif medya olarak değerlendirmek de alternatif medyanın daha kesin bir tanımını yapmak olacaktır.⁴¹

Waltz ayrıca ‘alternatif ‘ ve ‘aktivist’ medyanın kesinlikle aynı anlama gelmesi gerekmediğini de vurgulamıştır. Aktivist medya okuyucularını sosyal değişimde aktif olarak rol almaları konusunda cesaretlendirmekle birlikte tüm aktivist medya örnekleri, alternatif medya olarak sınıflandırılmaz. Ana akım medya tüketicileri ya da sağ-kanat aktivistler, genel pratik ve uygulamalara muhalif bir tavır gösterilmesini beklemeyebilirler; ayrıca, daha geniş bir kesime ulaşmayı hedefleyen aktivist medya ana akım pratiklerden ve kanallardan da faydalanabilir. Bu duruma örnek olarak eleştirel içeriği ve ana akım üretim ve dağıtım kanallarını kullanmasıyla Michael Moore’un *Fahrenheit 911* adlı belgesini örnek gösterilebilir. Waltz’a göre, tamamı olmasa da aktivist medyanın çoğu aynı zamanda alternatif medya dâhildir.⁴² Yani, Waltz için alternatif medyanın, yalnızca içerik açısından değil, örgütlenme, üretim, dağıtım gibi alanlarda ana akımdan farklı olması gerektiği çıkarılabilir; bu da Waltz’ın teorisinde yatay ve katılımcı iletişimin önem kazanmasına yol açar.

Alternatif medya ile ilişkiselliği üzerinden değerlendirilebilecek bir diğer kavram da autonomous (otonom) medyadır. Andrea Langois ve Frederic Dubois, *Autonomous Media* adlı kitaplarında tanımladıkları otonom medya kavramı da sesleri duyulmayan grupların güçlendirilmesi ve bu süreçte insanların hem medya üreticisi hem de okuyucusu olmalarını sağlanması hedefleriyle yine katılımın ön plana çıkaran subjektif bir yaklaşım sergilerler. Otonom medya, sağladığı çift yönlü iletişim ile sosyal hareketlerin aracı olmayı amaçlayan medyadır. Langois ve Dubois, sosyal değişimin ancak insanların süreçlere katılımı ile sağlanacağını ifade ederler. Bu bağlamda, yalnızca içerik değil; katılım, organizasyon, güçlendirme konularında da otonom medya, gerçek alternatif söylemlerin geliştirileceği, sosyal mücadelelere destek verebileceği, şirketleşmiş medyanın ürettiği sembolik gerçeklikle mücadele edebilecek

---

⁴¹ Mitzi Waltz, **Alternative and Activist Media**, Bodmin: Edinburgh University Press, 2005,s.2.

⁴² Waltz,ss. 3-4.

bir ortam ve yapı oluşturabilmelidir.⁴³ Kitapta alternatif medya ise, ana akımda reforma giden medya olarak, yeni katılımcı yollar açmaya çalışan otonom medyaya göre ana akım ve statüko ile daha yakın ilişkiler içerisinde konumlandırılmıştır.⁴⁴ Yani, aktivist medya-alternatif medya ilişkisi ile karşılaştırıldığında, Langois ve Dubois'in kitabında alternatif medyaya, otonom medyaya göre iktidarla uzlaşmaya daha yakın bir konum tayin edildiği görülür.

Alternatif medyayı alternatif yapanın yalnızca ortaya koyduğu ürün olmadığını düşünen bir diğer teorisyen de solcu bir çizgiye sahip *Z Communications*'ın kurucu ortağı ve yardımcı editörü olan Amerika'lı Michael Albert'tir. Albert, *Z Magazine*'de yayımlanan makalesinde, aynı içeriğin hem alternatif hem de ana akım bir medya ürünüde yer alabilmesinin mümkün olduğundan ve bu sebeple de, bir kuruluş olarak alternatif olmanın gerekliliğinden ve bunun da kurumun işleyiş ve örgütleniş biçimiyle alakalı olduğundan bahseder. Bu noktada, alternatif medyayı tanımlamak için sayabileceğimiz temel özellikler arasında ise kuruluşun kar amacı gütmemesi, geniş ve seçkin olmayan bir okuyucu kitlesine seslenmesi, toplumun tanımlayıcı hiyerarşik sosyal ilişkilerini alt üst etmeyi hedeflemesi bulunmaktadır ve Albert'a göre, alternatif medya tanımlamasında koşullar izin verdiği kadarıyla tüm bu yukarıda sayılan alanlarda ilerleme kaydetmeye çalışmak kesinlikle gereklidir.⁴⁵ Albert'ın alternatif medyaya bakış açısı da, temel anlayış olarak katılımcı pratikleri benimsemektedir. Toplumdaki mevcut hiyerarşik ilişkilerin yıkılmasının hedeflenmesi, alternatif medyanın '*sosyal hareketi ve medyayı yeniden düzenleyecek bir projenin parçası*' olarak değerlendirilmesi, hedeflenen değişimlerin ancak katılımcı bir medya anlayışın benimsenmesi ile elde edilebileceğinin altını çizer.

---

⁴³ Andrea Langois ve Frederic Dubois (Ed.), *Autonomous Media: Activating Resistance & Dissent*, (t.y.) http://citizenshift.org/node/7003&dossier_nid=1135 (4 Eylül 2010).

⁴⁴ Scott Uzelman, "Hard at Work in the Bamboo Garden: Media Activists and Social Movements", Andrea Langois ve Frederic Dubois (Ed.), **Autonomous Media: Activating Resistance & Dissent** içinde (17-28), Montreal: Cumulus Press, 2005 Aktaran: Tony Dowmunt ve Kate Coyer, "Introduction" Kate Coyer, Tony Dowmunt ve Alan Fountain (Ed.), **The Alternative Media Handbook** içinde (1-12), London: Routledge, 2007, s.9.

⁴⁵ Michael Albert, "What Makes Alternative Media Alternative?" *Z Magazine*, Ekim 1997, <http://www.zcommunications.org/what-makes-alternative-media-alternative-by-michael-albert> (4 Eylül 2010).

Alfonso Gumucio Dagron'un yaklaşımında, alternatif medyaya dair keskin sınırlar içinde kalan bir tanım sunulamayacağını çünkü alternatif iletişimin sınırlandırılmış tanımlar içine hapsedilemeyecek devam eden bir süreç olarak ele alındığını görülür. Bununla birlikte, Dagron da katılımcı iletişime büyük önem verir; katılımcı iletişim, alternatif iletişimin hayati bir parçasıdır. Katılımcı iletişim ve alternatif medya; kültür, dil ve sanatla olan ilişkiseliliği çerçevesinde insanı baz alan yapılarıyla oldukça önemli kavramlardır.⁴⁶

Alternatif medyayı daha keskin sınırlarla belirleyen diğer katılımcı yaklaşımlara paralel olarak Kate Coyer ve Tony Downmunt da genel olarak alternatif medyayı daha küçük ölçekli, ana akım medyaya göre daha kolay ulaşılabilir ve daha katılımcı, ana akım medyaya kıyasla ticari ve bürokratik kaygılar nedeniyle daha az kısıtlanan medya çeşitleri olarak nitelendirmişlerdir.⁴⁷

Katılımcı yaklaşıma son olarak 90'larda David Garcia ve Geert Lovink tarafından yayılan tactical media (taktik medya) terimini de ekleyerek, post modern dönemde sınırları aşan ve kişiseliliğin daha ön plana çıktığı yeni dönem pratiklerinden bahsedilebilir. Taktik medya, alternatif, protest ya da karşıt-kültür olarak nitelendirilen işleri tanımlamak için kullanılmıştır. Taktik medyada, tüketici medya ürününün üreticisine dönüşmüştür. Taktik medyada kişi veya kişiler medya aracının, geleneksel formundan sıyrılıp eleştirel, yeni bir ifade kazanmasını sağlarlar ve bu bağlamda taktik medyanın itici gücünün 'katılım' olduğunu söylemek doğru olacaktır. David Garcia'nın deyimi ile 'do-it-yourself-media', medyanın ucuzlaması ve pek çok insan tarafından kullanılması sonucunda oluşmuştur. Taktik medya terminolojisi, internet korsanlığından sokakta gerçekleştirilen poster manipülasyonuna kadar uzanan çok çeşitli deneysel ve protest pratikler içermektedir.⁴⁸ Randy Shaw da, *Aktivistin El Kitabı* adlı çalışmasında, sosyal değişimin gerçekleşmesi için taktik medya aktivistlerinin medyayı hem skandal

---

⁴⁶ Alfonso Gumucio Dagron, "The Long and Winding Road of Alternative Media", John D.H. Downing, Denis McQuail, Philip Schlesinger ve Ellen Wartella (Ed.), **The Sage Handbook of Media Studies** içinde (41-65), California: Sage Publications, 2004.

⁴⁷ Downmunt ve Coyer, s.1.

⁴⁸ Karla Brunet, *Internet, Activism and Tactical Media: Practice of Resistance and Enthusiasm in Brazil*, (t.y.) <http://www.zemos98.org/festivales/zemos987/pack/pdf/karlabruneteng.pdf> (1 Eylül 2010).

yaratmak hem de somut sonuçlar elde etmek için kullanmaları gerektiğini söyleyerek medyanın dönüştürücü gücünü vurgulamıştır⁴⁹

Yukarıda genel hatlarıyla incelenen alternatif medyanın katılımcı yönüne vurgu yapan tüm bu yaklaşımlar, görüldüğü üzere insanların katılımı ve etkileşimiyle, daha otantik bir iletişimin kurulmasını hedeflemektedirler; ayrıca bu yaklaşımlar genel olarak bakıldığında, teorik ve pratik bağlamda da alternatif medyanın ana akım medya ile muhalif ilişkiler kurması üzerine temellenmektedirler.

2.2.2. 'Eleştirel Medya' Olarak Alternatif Medya Teorileri

Eleştirel medya olarak alternatif medya teorilerine bakmadan önce, sosyal bilimlerde üretmiş oldukları 'eleştirel teori' ile devlet, medya, kültür gibi pek çok alanda söz söylemiş olan Frankfurt Okulu'na değinmek gerekir. 'Eleştirel Teori' terimi, Marksist akademisyenlerden oluşan 1923 yılında kurulan Frankfurt Okulu'nun ürettikleri yazı ve yayınlar sonucunda ortaya çıkmış olan Marksizmle Freudyen kavramları, felsefe ile psikanalizi, ekonomik araştırma ile tarihsel ve kültürel analizleri birleştiren disiplinler arası bir yaklaşımdan oluşan teorik bir çerçeve olarak tanımlanabilir. Eleştirel teorinin özünde, modern toplumdaki mevcut her türlü tahakkümün 'eleştirel' bir analizinin yapılması yatmaktadır; bu analiz sayesinde egemen kuvvetleri eleştirel bir biçimde irdeleyerek bireyin teknik gelişmeler, bürokrasi ve kitle kültürü gibi modern dünyadaki baskın engelleyici güçlerle mücadele edebilmesini, özgürleşmesini ve sonuç olarak sınıf bilinci kazanmasını hedeflenir. Frankfurt Okulu, Marksist bir çerçeve kullanmakla birlikte geleneksel Marksizmi fazla determinist olması, tarihsel gelişimde ekonomik güçlere fazlaca önem verip bireyi önemsememesi, Stalin gibi tiranlarca kullanılan baskıcı bir ideoloji olması nedeniyle eleştirmiş; ve Marksizmi daha bireyci bir sosyalist toplumun temelini oluşturması adına, çağdaş gelişmeler ışığında yeniden canlandırarak neo-Marksizmi oluşturan düşüncelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.⁵⁰ Alternatif medya teorisinde medya içeriğinin 'eleştirel' olmasını baz alan kuramlar da Frankfurt Okulu'nun eleştirel teori aracılığıyla yaptığı gibi, medya

⁴⁹ Randy Shaw, **The Activist's Handbook**, 2.basım, California: University of Carolina Press,2001,s.155.

⁵⁰ Martin Slattery, **Key Ideas in Sociology**, Cheltenham: Nelson Thornes, 2003,ss.84-86.

üretiminin sonucu olarak eleştirel bir içerik sunarak kapitalist toplumda mevcut baskın tahakküm biçimlerini ortaya çıkarmak, analiz etmek ve karşıt söylem ve hareket alanları oluşturmak suretiyle bireye daha özgür bir alan açmayı hedeflerler.

Our Media ağının kurucularından biri olan ve ayrıca *Global Media Research Center*'in da kurucu direktörü olan John Downing, alternatif medyanın ortaya çıkmasında eleştirel içeriği temel yeterlilik olarak alan kuramcılardandır. Downing, her şeyin bir noktada başka bir şeye alternatif olduğunu ve bu sebeple de alternatif medyadan basit bir şekilde söz etmenin pek de kolay olmayacağını söyler.⁵¹ Downing, radikal medyayı tarihsel olarak ve kültürel formlar açısından daha kısıtlı bir biçimde incelediği 1984 tarihli *Radical Media*(Radikal Medya) kitabında, radikal medyayı şu şekilde kategorize etmiştir:

1) Katılımcılarını sosyal hayatın çoklu gerçekliğini (baskı, politik kültürler, ekonomik durumlar) vurgulamak için farklı katılımları teşvik edebilme

2) Partizan olabilir fakat asla bir parti ya da elit bir azınlığın uzantısı olmama

3) En üst sosyallik ve yaratıcılık seviyesinde hareketleri kurumlar üzerinde tutabilme

4) Prefigüratif* politikaya verilen vurgu

Radikal Medya'nın 2001 tarihli revize edilmiş baskısında Downing, radikal medya formlarını grafitiden sokak tiyatrosuna, posterlerden internete uzanan bir çeşitlilik içinde sunar.⁵² Downing, radikal medya ile genel olarak iktidar yapısı ve davranışlarına karşı duran, iktidar yapısının devam etmesine karşı yatay dayanışmayı destekleyen küçük ölçekli çeşitli medyaları kastetmiştir. Radikal medyanın rolü dominant ideolojik çerçevelere meydan okuyacak biçimde counterhegemony (karşı-

---

⁵¹Downing, **Radical Media: Rebellious Communication and Social Movements**, s.ix.

* Prefigüratif politika ile kastedilen şey sosyalist ilkelerin sadece geleceğe yönelik tasarlanmaması, bulunulan zaman içinde de uygulanmasıdır.

⁵²John D.H. Downing, **Radical Media: The Political Experience of Alternative Communication**, Boston,M.A:South End Press,1984,s.17 Aktaran: Chris Atton, **Alternative Media**, London: Sage,2002, ss.20.

hegemonya) oluşturmak, kapitalist devletin bilgiyi kontrol ettiği/sansürlediği bir ortamda tabi kılınmaya ve iktidarın çeşitli formlarına karşı koymak ve gerçekleri sunmaktır. Downing, alternatif medyayı sosyal hareketlerle olan yakın ilişkisi üzerinden teorize etmiştir.⁵³ Aynı zamanda, radikal alternatif medya ile politik hareketler arasında da hayati bir ilişki bulunduğunu belirtir. Dikey iletişimin yarattığı boşluğun iktidarın serbest salınımına neden olacağını; bunun da kendi medyaları olmadan politik hareketlerin felce uğramasına yol açacağını söyler.⁵⁴

Sosyal hareketlerle alternatif medyanın ilişkiselliği üzerinden hareketle, Downing The Independent Media Center (IMC) hareketi ve anarşist sosyalist geleneği inceler. Downing, ilk olarak 1999 Seattle olaylarında ortaya çıktıktan sonra hızla yayılan IMC'leri anarşist sosyalist geleneğin temsil ettiği politik düşüncenin bazı *leitmotifleri* ile ilişkilendirdiğini söyler. Downing, sosyalist anarşist düşüncenin önemli ve birbiriyle ilişkili olan üç özelliğini ise toplumsal/ politik hareketlerin kurumların önüne geçmesi, prefigüratif politikaların ve direkt hareketin önem arz etmesi olarak belirtmiştir. Her ne kadar tüm IMC'ler kendilerini anarşist olarak tanımlamış olmasalar da Downing'e göre, işleyen medya aktivizmi politikaları içinde bu modele onlara en uygun gelendir. IMC'lerin yani Indymedia'ların hızla artması, yerellekle uluslar arası bir karışımı olmaları, kendilerini yönetmeleri, internet kullanımları –internet sayfalarındaki metinler, fotoğraflar, audio/video dosyaları, günlük çeşitli iletiler, birbirlerinin sayfalarına köprülerle bağlı olmaları gibi- sosyalist anarşist gelenekle tamamen uyum içinde olan bir gelişmedir.⁵⁵

Bir diğer taraftan ise Downing; anarşizmi, dar bir alanda kalmakla, ürettiği prefigüratif politikaları toplumun geri kalanına nasıl yayacağı ile ilgili dikkat göstermemekle eleştirir. Ve prefigüratif politikaların daha geniş bir alana yayması için geleneksel Marksizm'in ekonomiye öncelik veren tavrına karşıt olarak hayatın diğer

---

⁵³ Downing, *Radical Media: Rebellious Communication and Social Movements*.

⁵⁴ John Downing, "Alternative Media and the Boston Tea Party", John Downing, Ali Mohammadi ve Annabelle Sreberny-Mohammadi (Ed.), **Questioning the Media: A Critical Introduction** içinde (238-252), California, London, New Delhi: Sage Publications, 1995, s. 251.

⁵⁵ John D.H. Downing, "The Independent Media Center Movement and the Anarchist Socialist Tradition", Nick Couldry ve James Curan (Ed.), **Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World** içinde (243-527), Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2003.

politik alanlarının da tanınmasının gerekliliğini bildirir.⁵⁶ Radikal medya, her durumda kesinlikle katılımcı medya olmak zorunda değildir. Bazı organize edilmiş liderlik formları, gerekli karşıt hegemonik alanın ve alternatif perspektiflerin oluşturulabilmesi açısından gereklidir. Bu bağlamda, Gramsci'nin 'organik entelektüel'i de 'iletişimci/aktivist' olarak yeniden betimlenebilir.⁵⁷

Downing'in alternatif medya teorisi üzerinden hareket eden Graham Meikle, alternatif medyayı politik olarak muhalif medya olarak belirtir. Alternatif medyanın bazı temel özelliklerini ise, alternatif medyanın kuruluş ve idare açısından bağımsız olması gerektiği, bir anlamda ana akım medyaya paralel olmayan görüşler sunması gerektiği ve kurulu medya düzenindeki dikey akışın tersine okuyucuları arasında yatay bağlantılar kurması gerektiği şeklinde özetler. Bununla birlikte, Meikle, *The Guardian*'ın genetiği modifiye edilmiş yiyeceklerle ilgili yaptığı haberdeki tavrının da okuyucular arasında yatay bağlar oluşmasını desteklemesi, kuruluş ve işleyiş biçimi açısından ana akım olsa da muhalif görüş bildirmesi ve doğrudan eyleme çağırması nedeniyle alternatif medyaya yakın bulur. Ana akım medya organizasyonlarının da alternatif eğilimler gösterebileceğini söyler⁵⁸. Yani Meikle'nin alternatif medya yaklaşımında da eleştirel içerik, katılımcı pratiklerin önünde seyrettiğini söylemek yanlış olmaz.

Tim O'Sullivan, *Key Concepts in Communication and Cultural Studies* adlı kitapta alternatif medyayı, toplumda değişimi savunan ya da en azından geleneksel değerlerin eleştirel bir yeniden değerlendirmesini yapan medya olarak tanımlar. Alternatif medyanın ayrıca 'radikal' ya da 'underground' medya olarak da adlandırıldığından ve topluluk medyasının da genellikle görüşleri mevcut yerel ve ulusal medyada yer almayan grupları temsil ettiği için bazen alternatif medya dâhilinde sınıflandırılabileceğinden bahseder.⁵⁹ O'Sullivan'ın alternatif medya tanımında da öne çıkardığı noktanın daha çok ana akımda temsil edilmeyen fikirler yani eleştirel içerik ve toplumda değişim oluşturma isteği olduğu görülür.

---

⁵⁶ Downing, *Radical Media:Rebellious Communication and Social Movements*,s. 72.

⁵⁷ Downing, *Radical Media:Rebellious Communication and Social Movements*,s.15.

⁵⁸ Graham Meikle,**Future Active:Media Activism and the Internet**, New York:Routledge,2002.ss.59-60.

⁵⁹ Tim O'Sullivan ve Diğerleri, **Key Concepts in Communication and Cultural Studies**,2.basım, London: Routledge,1994,s.10.

Yukarıda incelenilen teorilerden ve yaklaşımlardan görüldüğü üzere, alternatif medya tanımlamasında eleştirel içeriği katılımcı pratiklerin önünde değerlendiren ve gerekli noktalarda ana akım organizasyon biçimlerinin de alternatif söylemler yaratabilmek adına kullanılabileceğini gösteren bu objektif bakış açıları, alternatif medyayı katılımcı pratiklere önem veren teorilere göre daha esnek ve geniş bir ölçekte değerlendirmektedirler.

Alternatif medya teorilerinin genel başlıklar altında değerlendirmesinde kullandığı çerçeveyi baz almak suretiyle genişleterek kullandığımız Sandoval, alternatif medyadan bahsedebilmek için minimum gerekliliği ‘eleştirel içerik’ olarak belirlemiştir. Yani Sandoval’e göre, ticari olan ve katılımcı uygulamaları benimseyen medyanın da eleştirel içerik ürettiği sürece alternatif medya olarak nitelendirilmesi mümkündür. Standart biçimde sunulan ideolojik içeriğin ortaya çıktığı durumda ise alternatif medyadan bahsedilmesi mümkün değildir.⁶⁰ Sandoval, Christian Fuchs ile birlikte yazdıkları *Towards A Critical Theory of Alternative Media* adlı makalede alternatif medya tanımlamasında minimum gereklilik olarak eleştirel içeriği almalarının nedenini ise kapitalizmin neden olduğu yapısal eşitsizlikler olarak belirtmiştir. İktidar ilişkileri ve kaynakların eşitsiz dağılımı, katılımcı medyanın seslerini yükselttiği insanların, kolektif organizasyon yapısının ve ticari olmayan yaklaşımların görünürlüğünü yok etmektedir. Günümüz koşullarında, alternatif medya görünürlük kazanmak ve ulaşabildiği kadar çok insana ulaşmak istiyorsa, katılımcı organizasyon ve ticari olmama gibi şartlara sıkıca bağlı olmaya çalışmamalı; bununla birlikte toplumda mevcut her türlü tahakkümü kırmak adına değişim potansiyelini kaybetmemek için eleştirel içeriğinden asla ödün vermemelidir.⁶¹

Sevda Alankuş ise *Demokrasi ve Öteki Medya: Türkiye’de Anaakım olmayan Medya Ortamını Tanımlamak için Bir Girişim* adlı makalesinde ise radikal medya, bağımsız medya, yurttaş medyası gibi çeşitli isimlerle tanımlanan alternatif medyayı, *other media* (öteki medya) adı altında kavramsallaştırmıştır. Öteki medya, ana akım medyaya yaslanan mevcut liberal demokrasilerle uyum sağlayamayanlar, farklı bir

---

⁶⁰ Sandoval, s.11.

⁶¹ Marisol Sandoval ve Christian Fuchs”Towards a Critical Theory of Alternative Media”,*Telematics and Informatics*, 2010,Vol.27. No.2, <http://www.sciencedirect.com/>(12 Haziran 2010),ss.148-149.

demokrasi arayışı içinde olanlar için olmazsa olmaz ‘beşinci kuvvet’i* temsil eder; öteki medya, seslerini duyurabilmek için kendi yatay iletişim ağlarını yaygınlaştırmaya çalışanların medyasıdır. Alankuş ayrıca, küresel medya alanını düalist bir yaklaşımla anaakım medya ve öteki medya olarak ikiye ayırmanın doğru olmayacağından, arada pek çok hibrid medya formunun bulunduğu bahseder. Alankuş; farklı iletişimlerin, farklı bir demokrasi için farklı bir medya yaratılmasının, sesleri duyulmayan, ayrıma uğrayan kesimlerin seslerinin duyulmasının öneminden bahseder.⁶²

Daha önce değinilen Bailey, Cammaerts ve Carpentier ise alternatif medyaya çoklu bir teorik bakış (Bir topluluğa hizmet eden, Ana akım medyaya alternatif, Sivil toplumla ilişkilendirilme, Rizomatik olarak)sunmuş olmakla birlikte bu yaklaşımların bağımsız olarak değil, hep birlikte uygulanmasının alternatif medyayı oluşturan çeşitliliği ortaya çıkarabileceğini söylemişlerdir. Bununla birlikte, rizomatik yaklaşıma özellikle dikkat çekmişlerdir. Bu yaklaşım, toplum merkezli bir yaklaşım çerçevesinde alternatif medya- sivil toplum ilişkisini derinleştirmesi, alternatif medya ile anaakım medya, devlet ve piyasa arasında sadece zıtlıklara dayanmayan daha mücadeleci bir ilişki oluşturmasıyla diğer üç yaklaşımdan daha iyi bir bütünlük sunmaktadır. Böylece, daha az kısıtlama ve stratejik ilişkiler yardımıyla, alternatif medya kendine daha akışkan bir söylemsel alan oluşturabilmektedir.⁶³

Alternatif medyanın tanımlanmasında farklı tanım kümelerinin kullanımı ile detaylı bir açıklama yapan Tablo.2 aşağıda görülebilir:

---

* ‘Beşinci Kuvvet’ kavramı, Ignacio Ramonet’ten gelmektedir.

⁶² Sevda Alankuş, “The Relationship between Democracy and “Other Media”: An Attempt to describe the non-mainstream media environment in Turkey”, *Kurgu Online International Journal of Communication Studies*, 2009, Vol.1, <http://www.kurgu.anadolu.edu.tr/>(14 Mayıs 2010), s.2.

⁶³ Bailey, Cammaerts ve Carpentier, ss.30-33.

Tablo 2.
Alternatif Medyayı Tanımlanmak

<i>Tanım Kümesi</i>	<i>Tanım Kümesi Örnekleri</i>
Saik ya da amaç	-Ticari Saiklerin reddi -Güven, dayanışma ve ağ kurma(networking) -İktidar yapısı ve tutumlarına karşı çıkma -İnsani, kültürel,eğitimsel ve etnik gayelerin iddiası
Finansman kaynakları	-Devlet ya da yerel yönetim ödeneklerinin reddi -Reklam gelirlerinin reddi
Düzenleyici dağıtım	-Farklı kurumlarca denetim -Bağımsız/ 'özgür' -İktidarı/gücü elinde tutanların kurallarının çiğnenmesi, her daim her açıdan olmasa da
Organizasyonel yapı	-Yatay örgütlenme -'Tam' katılıma izin verilmesi -İletişimin demokratikleştirilmesi
Profesyonel pratiklerin eleştirilmesi	-Gönüllü bağlılığın teşvik edilmesi -Meslekten olmayanlar için erişim ve katılım -Haber seçiminde farklı kriterler
Mesaj içeriği	-Baskın söylem ve temsillerin eksikliklerinin giderilmesi ya da tersinin iddia edilmesi -Hegemonik politikalara, önceliklere ya da perspektiflere alternatif bir vizyon getirilmesi
İzlerkitle veya tüketici ile olan ilişki	-Kullanıcı/tüketici kontrolünün derecesi -İzlerkitlenin/tüketicinin ihtiyaç ve amaçları belirtmesine izin verilmesi -İletişimin demokratikleştirilmesi
İzlerkitlenin bileşimi	-Genç insanlar, kadınlar ve kırsal nüfus -Çeşitlilik ve çokluk
Dağıtım aralığı	-Bölgesel ya da ulusaldan çok yerel
Araştırma metodolojisinin doğası	-Nitel, etnografik ve uzun dönemli araştırma

Kaynak: Olga Guedes Bailey, Bart Cammaerts ve Nico Carpentier, **Understanding Alternative Media**, Maidenhead: Open University Press, 2008, s.19.

Daha önce ayrı başlıklar altında incelenilen tüm bu alternatif medyayı kategorize etme girişimleri, alternatif medyanın farklı özelliklerini ön plana çıkarmak suretiyle bir diğerlerinden farklılaşmaktadır. İncelenilen bu yaklaşımların toplamının tanım kümeleri dâhilinde yukarıdaki tabloda ayrıntılı biçimde sunulduğu görülecektir. Bununla birlikte, daha önce de belirtilmiş olduğu üzere alternatif medya alanında oldukça kesin tanımlar verilmesi ya da gündelik hayat pratiklerinde bu tanımların getirdiği bütün yükümlülüklerin birebir uygulamak suretiyle hedefledikleri idealleri gerçekleştirmesi her zaman mümkün olmamaktadır.

Bu durumda, belirli tanımlarla sıkıştırılmış bir alternatif medya yerine, Sandoval'ın alternatif medya tanımlamasında minimum gereklilik olarak belirlediği eleştirel medya modeli, Alankuş'un seslerini anaakım medyada duyuramayanların yatay iletişim ağlarından oluşan medya olarak tanımladığı öteki medya ve öteki medya ile anaakım medya arasındaki gri tonlarda var olduğunu belirttiği hibrid medya modelleri, Bailey, Cammaerts ve Carpentier'in devlet, piyasa, sivil toplum ve anaakım medya ile stratejik ve akışkan ilişkiler içerisinde rizomatik bir yaklaşımla betimlediği alternatif medya modeli gibi alternatif medya yaklaşımlarının mevcut küresel medya düzenindeki pek çok oluşumu anlamlandırmak adına daha gerçekçi ve işe yarar olduğunu söylemek mümkündür. Bahsedilen bu modellerin kesişim kümelerinde 'eleştirel' içeriği taşıdığı da açıkça görülmektedir.

3.TOPLUMSAL CİNSİYET VE FEMİNİZM

3.3. TOPLUMSAL CİNSİYET

Gender(toplumsal cinsiyet) bir kavram olarak, 1970'lerden itibaren İngiliz dilinde yapılan konuşmalarda yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁶⁴ Kavramı sosyolojiye kazandıran Ann Oakley'e göre, toplumsal cinsiyet, erkeklik ile kadınlık arasındaki biyolojik ayrımı belirten sex(cinsiyet) üzerinden geliştirilmiş toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeyi ifade eder.⁶⁵ Toplumsal cinsiyet, insanların üremeye dayalı olarak kadın ve erkek olarak bölünmesi ve bu bölünme üzerinden toplumsal pratiğin diğer alanları ile de bağ kurulmasına dayanmaktadır. Toplumsal cinsiyet bir süreçtir ve bu süreç, R.W. Connell'in de ifade ettiği üzere kuvvetli bir biçimde toplumsal bir inşadır.⁶⁶

Feminist teorisyen Donna Haraway'e göre ise "*toplumsal cinsiyet, ırk ya da sınıf bilinci, patriyarkanın, sömürgeciliğin ve kapitalizmin çelişkili toplumsal gerçekliklerinin bize yaşattığı korkunç tarihsel deneyimlerin kazanımlarıdır.*"⁶⁷ Feminizme getirdiği muhalif görüşleriyle tanınan Camille Paglia, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarını anlayabilmek için öncelikle insanın doğa ile olan ilişkisini anlamak gerektiğini söyler. Cinsellik doğaya tabidir, doğa tarafından kapsanır. Yani, cinsellik doğal olandır. Toplumsal doğanın gücüne karşı bir savunma, yapay bir kurgudur.⁶⁸ Bu durumda, toplumsal cinsiyet de bu kurgunun bir ürünü olmaktan kurtulamaz.

Toplumsal cinsiyet kavramı içerisinde, erkek ve kadının toplum içerisindeki konumları ve davranışları belirlenmektedir. Toplumsal olarak oluşturulmuş bu kavram,

---

⁶⁴ Raewyn Connell, **Short Introductions: Gender**, 2.basım, Cambridge: Polity Press, 2009, s.9.

⁶⁵ Gordon Marshall (Ed.), **Sosyoloji Sözlüğü**, Osman Akınhay ve Derya Kömürcü (çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999, s.98.

⁶⁶ R.W. Connell, **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum Kişi ve Cinsel Politika**, Cem Soydemir (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998, ss.190-191.

⁶⁷ Donna Haraway, **Siborg Manifestosu**, Osman Akınhay (çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006, s.16.

⁶⁸ Camille Paglia, **Sexual Personae: Art and Decadence from Nefertiti to Emily Dickinson**, New Haven: Yale University Press, 1990, s.1.

zamana ve topluma göre değişkenlik gösterir.⁶⁹ Kadınlık ve erkekliğin toplumsal bağlamda açıklanmasında Freud'un psikanalizi bulması önemli bir gelişme olmuştur fakat Freud toplumsal cinsiyet konusunda biyolojik belirlenimciliği esas almıştır.⁷⁰ Hormonlardan kromozomlara kadar değişen insan biyolojisini ilgilendiren bazı temel farklılıklardan dolayı, erkek ve kadın arasında doğuştan gelen davranış farkları olduğunu iddia eden bazı yazarlar bulunmasına rağmen, bu argüman pek çok başka araştırmacı için tatmin edici olmamıştır. Eleştirmenler bu erkekle kadın arasında doğal farklılık teorilerinin, insan davranışı ile ilgili tarihi ya da antropolojik kanıtlar yerine hayvan davranışı üzerine verilerden yola çıktığını belirtmişlerdir. Bireyleri doğuştan gelen birtakım eğilimlere uyum sağlar biçimde resmeden teoriler, sosyal etkileşimin hayati rolünü dışlamış olurlar.⁷¹

Connell, cinsel politika pratiğini geniş ölçüde kurumlarla ilişkilendirir ve bir kurumdaki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin etkileşimini, o kurumun toplumsal cinsiyet rejimi olarak adlandırır. Okullar gibi düzenli resmi kuruluşlardan tutun da piyasalar ve devlet gibi geniş ve düzensiz yayılmış kurumlara ve toplumsal bir çerçevede içinde ele alınan gevşek yapılanmış sokak kurumuna kadar pek çok kurumun toplumsal cinsiyet kapsamında yapılandığını belirten Connell, bu kurumların her birinin kendine has bir toplumsal cinsiyet rejimi olduğunu söyler.⁷² Ayrıca, Fransız düşünür Michel Foucault'nun iktidar ve cinsellik arasındaki bağ üzerine düştüğü önemli notlarda, cinselliğin iktidar paradigmasında yaşanan değişimler sonucu tarih boyunca değişmesinden bahsetmesi de Connell'in kurumlarla toplumsal cinsiyet arasında kurduğu bu ilişkiyi destekler niteliktedir.⁷³

Toplumsal cinsiyete uygun görülen davranışlar, yani kadın veya erkek olmanın sosyal anlamları ve bu anlamlara uygun davranmaya dair ilk deneyimler ve anlamlandırmalar bireye ebeveynler, arkadaş çevresi, medya vb. toplumsal cinsiyetlendirilmiş kurumlarca işlenir ve bu süreç, gender socialization(cinsiyet

---

⁶⁹ Kenneth C.W. Kammeyer, George Ritzer ve Norman R.Yetman,**Sociology: Experiencing Changing Societies**,7.Basım, Boston: Ally&Bacon,1997,s.329 Aktaran:Serdar Kaypakoğlu,**Toplumsal Cinsiyet ve İletişim**,1.basım,İstanbul:Naos Yayınları,2003,s13.

⁷⁰ Connell, *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum Kişi ve Cinsel Politika*, s.101.

⁷¹ Anthony Giddens, **Sociology**,5.Baskı, Cambridge: Polity Press,2006. s.459.

⁷² Connell, *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum Kişi ve Cinsel Politika*, ss. 166-167.

⁷³ Michel Foucault,**Cinselliğin Tarihi**, Hülya Uğur Tanrıöver(çev.),İstanbul:Ayrıntı Yayınları,2007.

sosyalizasyonu) olarak adlandırılır.⁷⁴ Bu görüşe göre toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kadınlara ve erkeklere sosyalizasyon sürecinde farklı roller sunulmasının sonucudur, cinsiyet farkları kültürel olarak üretilmiştir. Cinsiyet sosyalizasyonuna getirilen yapısalcı yaklaşımlar, sosyalizasyonun gerçekleştirildiği kurumların, yeni nesillerin toplumsal cinsiyet sosyalizasyonunu denetim altında tutarak sosyal düzenin sağlanmasına katkıda bulduklarını ifade ederler. Cinsiyet sosyalizasyonuna dair bu türde katı görüşler, sürece dahil olan çeşitli kurumların uzlaşım içinde olmaması, bireylerin sunulanları değiştirmesi/farklı yorumlaması/karşı çıkması gibi sürecin kesintili/pürüzlü olmasını sağlayabilecek ihtimaller kapsamında düşünülerek eleştirilmiştir.⁷⁵

Toplumsal cinsiyet kavramının temelini oluşturan erkek ve dişi arasındaki ikilik ve fark, Connell tarafından aşağıdaki gibi eleştirilmiştir:

-Toplumsal cinsiyet imajlarımız çoğunlukla ikili bir temel üzerine inşa edilmiş olsa da, insan hayatını/karakterini bu şekilde basit bir ayrımla iki sahaya ayırmak gerçekliği vermez.

-Toplumsal cinsiyet kavramının farklılık bağlamında bir tanımdan yola çıkması, farklılığın görülemediği yerde, toplumsal cinsiyeti görememek manasına gelir. Böyle bir tanımla lezbiyen ya da homoseksüel arzunun toplumsal cinsiyet kazandırılmış karakterini teşhis etmek/tanımak mümkün değildir.

-Bu şekilde bir ikilik üzerine inşa edilmiş bir tanım, toplumsal cinsiyet kavramı açısından kadınlık ve erkeklik içerisindeki mevcut farkları yok eder. Şiddet içeren erkeklikler ve şiddet içermeyen erkeklikler arasındaki fark gibi.

-Kişisel özellikler üzerinden yapılan herhangi bir tanım, bireyin ötesine uzanan geniş ölçekli sosyal süreçleri dışlar. Oysa ki, modern ekonomide bu süreçler, kadın-erkek arasında farklılıktan çok ortak kapasite kullanımı üzerine temellenir.⁷⁶

---

⁷⁴ Diana Kendall, **Sociology in Our Times: The Essentials**, 7. Basım, Belmont: Wadsworth, 2009, ss. 331-332.

⁷⁵ Giddens, ss. 459-460.

⁷⁶ Connell, *Short Introductions: Gender*, ss. 9-10.

1990'ların başında ortaya çıkan queer teori ile birlikte toplumsal cinsiyet kavramı da çok yönlü okumalara açılmıştır. Queer teorisinin öncü isimlerinden Judith Butler'ın feminist ve lezbiyen perspektiflerden toplumsal cinsiyeti değerlendirmesi, toplumsal cinsiyet kavramına yeni bir bakış getirmiştir. Butler, toplumsal cinsiyetin heteroseksüel hegemonya ve kimlik tekrarı üzerinden kendini sürdüren, doğalmış gibi görünen fakat taklit özüne dayanan kurgusunu sorgulamış, toplumsal cinsiyet kavramını *drag (transvestit)* üzerinden yorumlamıştır:

Transvestit, aslından başka bir gruba ait olan bir toplumsal cinsiyet taklidi yapılmasını; yani, toplumsal cinsiyetin cinsiyetin esas mülkü olduğunu, 'eril'in 'erkek'e, 'dişil'in kadına ait olduğunu varsayan bir kendine mal etme ya da sahiplenme edimi değildir. 'Esas' bir toplumsal cinsiyet, diğerinin değil de bu cinsiyetin özünü oluşturan, bir anlamıyla cinsiyetin kültürel mülkü olan bir toplumsal cinsiyet yoktur. Transvestit, toplumsal cinsiyetlerin sahiplenildiği, teatralleştirildiği, giyildiği ve uydurulduğu bayağı bir hali oluşturur; her türlü toplumsal cinsiyet kurgusunun bir tür kişiliğe bürünme ve yakıştırma olduğunu ima eder... Başka bir ifadeyle, heteroseksüelleştirilmiş toplumsal cinsiyetlerin doğallaştırıcı etkileri, öykünme stratejileriyle üretilmiştir; onların öykünüp taklit ettikleri şey, fantazmatik bir heteroseksüel kimlik ideali, öykünmenin kendi etkisiyle üretilen bir idealdir”⁷⁷

Kısaca, toplumsal cinsiyet kavramının sadece kimlik, cinsellik gibi kavramlarla alakalı olmadığı yani diğer sosyal yapılar gibi çok boyutlu olduğu, kültürden kültüre bağlam değiştirebileceği, değişen durum ve şartlarda sosyal olarak daima yeniden üretildiği ve böylece değişmeyen bir kavram olduğu izlenimini verdiği söylenebilir.⁷⁸

---

⁷⁷ Judith Butler, **Taklit ve 'Toplumsal Cinsiyet'e Karşı Durma**, Osman Akınhay(çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı, 2007, ss.24,25.

⁷⁸ Connell, *Short Introductions: Gender*, s11.

3.4. FEMİNİZM

Feminizm, kadınların ataerkinin oluşturduğu baskıcı toplumsal pratik ve ideolojilerden kurtulabilmesi adına çaba veren toplumsal hareketlere verilen genel isim olarak tanımlanabilir.⁷⁹ Feminist teori ve pratik, temel olarak kadınların yaşadıkları ezilme durumuna karşı ortak bir ‘kızkardeşlik’ mefhumunu paylaşmalarına dayanır. Farklı feminist grupların feminizme dair değişik stratejileri vardır -liberal feminizm, radikal feminizm, marksist feminizm, varoluşçu feminizm gibi- ve bu sebeple feminizme dair tek ve kesin bir tanım vermek mümkün değildir. Bu durumda, feminizmin çeşitli varyasyonlarının paylaştığı ortak noktaları belirterek feminizme dair genel bir çerçeve oluşturmayı tercih eden Caroline Ramazanoglu’na göre:

- Feminizme getirilen tüm farklı yaklaşımlar, kadınların erkeklerce madun edildiği mevcut ilişkilerden memnuniyetsizdirler ve değişim talep ederler.
- Feminizm farklı toplumlarda normal, doğal, makbul olduğu farz edilen pek çok şeye meydan okur.
- Feminizm açıklamasında insan ırkının tüm tarih ve geleceği sorgulanmasını gerekli kılan fikirlerden oluşur.
- Feminizm yalnızca fikirlerden değil, aynı zamanda bir politik pratik olan fikirler düzeneğinden oluşur.
- Feminizm çok çeşitli politik pratiklerden oluşsa da bu pratiklerin hepsi mevcut ilişkilerdeki eşitsizliği gidermek adına kadına kendi hayatının kontrolünü vermeyi hedefler yani feminizm tanımı gereği provokatiftir.
- Değişim talep eden feminist tasarımlar, doğası ve gücü çeşitli olmakla birlikte her zaman bir direnişle karşılaşılır.

---

⁷⁹ Serdar Kaypakoğlu, **Toplumsal Cinsiyet ve İletişim**, 1.basım, İstanbul:Naos Yayınları, 2003, s.51.

• Feminizm bildiğimizi düşündüğümüz şeyleri nasıl bildiğimizi sorgulayan akıl, bilim ve sosyal teorinin radikal bir eleştirisini gerekli kılar.⁸⁰

Kadınların özgürleşme hareketlerini üç aşamada incelemek mümkündür. İlk aşamayı kadınların oy kullanma hakkı için mücadele etmeleri oluşturan birinci dalga feminizmdir. Kadınların bu mücadelesi, ABD için 1845 yılına kadar dayandırılabilir. Fransa’da kadınların oy kullanma hakkının verilmesi II. Dünya Savaşı’ndan sonra gerçekleşmiş olsa da, bu hak kadınlara genel olarak 1920’lerde verilmiştir.

Ayrıca, bu üç aşamalı tarihsel yaklaşıma bir eklemede bulunmak mümkündür. Bazı tarihçiler 19.yüzyılda karşımıza çıkan örgütlü kadın hareketleri olarak tanımlayabileceğimiz “feminizm” kavramı öncesinde, kadın haklarına yönelik daha gerçekleşmiş olan çeşitli çabaları prefeminizm, profeminizm ya da primitif feminizm isimleriyle adlandırmaktadırlar.⁸¹

Feminizmin ikinci dalgası ise ABD ve diğer ülkelerde 1960’larda ortaya çıkan, oy hakkından daha geniş bir gündeme sahip sosyal hareketlerdir. Reklamlardaki cinsiyetçi kadın imajlarından eşitsiz kariyer olanaklarına kadar geniş bir alanda kadına özgürlük talep eden bu hareketlerin kadının özgürlüğünü kısıtlayan çeşitli karmaşık sosyal ve kültürel mekanizmaları hedeflediğini söylenebilir.⁸² İkinci dalganın ilk dalgadan farkı, kamusal alanın yanı sıra özel alanı da gündeme getirmesidir. ‘Özel olan politiktir’ dönemin sloganı olarak kadının kişisel deneyimlerinin toplumsallaştırılması, özel olanla toplumsal olan arasında bağ kurulması çabasını ifade eder.⁸³

1980’lerin sonları ve 1990’larda ortaya çıkmış olan üçüncü dalga feminizm⁸⁴ ise, yalnızca kadın olgusu üzerinden ilerlemenin ötesine geçmiş ve hedefini toplumsal

---

⁸⁰ Caroline Ramazanoglu, **Feminism and The Contradictions of Oppression**, 4.Basım, London: Routledge, 1994, ss.3-9.

⁸¹ Marlene LeGates, **In Their Time: A History of Feminism in Western Society**, New York, London: Routledge,2001,ss.7-8.

⁸² Liesbet Van Zoonen, “Gender, Representation, and the Media”, John Downing, Ali Mohammadi ve Anne Sreberny-Mohammadi(Ed.), **Questioning the Media: A Critical Introduction** içinde(311 - 328),California,London,New Delhi: Sage Publications,1995,s.311.

⁸³ Ayşan Sönmez, “Feminist Tiyatro’nun Ayrı Bir Tür Olarak Ortaya Çıkışı”, *Mimesis Tiyatro Çeviri/Araştırma Dergisi Feminist Tiyatro Özel Sayısı*, Eylül 2006, <http://www.feminisite.net/news.php?act=details&nid=196> (10 Eylül 2010).

⁸⁴ Barbara Arneil, **Politics and Feminism**, Oxford : Blackwell,1999.

cinsiyet kavramı olarak belirlemiştir. Toplumsal ve kültürel olarak erkeklere ve kadınlara atfedilmiş cinsel kimlik inşa edici özellikleri sorgular.⁸⁵ Üçüncü dalga feminizmin yol göstericisi olan ‘kişisel olan kültürel’ ilkesi kadınların özgürlüğüne bireysel hayat tarzı seçimleri ve cinsel özgürlük ile katkıda bulunan kültürel bir feminizme kucak açmıştır.⁸⁶

Son olarak özellikle popüler medyaya nüfuz etmiş, farklı tanımları olan postfeminizm kavramına da değinerek feminizmin tarihsel gelişimine dair sunulan bu üç aşamalı yaklaşıma bir ekleme yapılabilir. 1990’lar civarında ortaya çıkan kavram, farklı çağrışımları barındırmaktadır. Postfeminist argümanın iddiaları feminizmin gerekliliğini yitirdiği, kadın hareketine desteğin azaldığı, kadınların kendilerini artık feminist olarak nitelendirmek istemedikleri vb. şekilde genel bir çerçevede ifade edilebilir.⁸⁷

3.4.1.Feminist Medya Yaklaşımları

Feminist medya çalışmaları, ilk olarak 1970’lerde oluşmaya başlamıştır, günümüzde ise geniş bir çeşitliliğe ve disiplinleri aşan bir yapıya kavuşmuştur.⁸⁸Feminist medya çalışmaları genel olarak medya aracılığıyla yansıtılan toplumsal cinsiyet ideolojilerini açığa çıkararak, yanlış temsilleri yıkararak geleneksel medya kurbanlarının zihinlerinde doğru bir bilinçlilik düzeyi kurmayı hedefler.⁸⁹

Feminist medya analizinin akademik gündemini öncelikli olarak şekillendiren şey politik itici güç olmuştur. Batılı feministler için başlangıç noktalarından biri olarak Betty Friedan’ın 1963 tarihli *The Feminine Mystique* (Dişiliğin Gizemi) adlı kitabını göstermek mümkündür.⁹⁰ 1960’ların ortalarından itibaren Amerikan kadın hareketinin yeniden canlanmasına neden olan *The Feminine Mystique*; kadın dergilerini, kadınları

---

⁸⁵ Van Zoonen, s.312.

⁸⁶ Kimber Charles Pearce, “Third Wave Feminism and Cybersexuality: The Cultural Backlash of the New Girl Order”, Meta G. Carstarphen ve Susan C.Zavoia (Ed.),**Sexual Rhetoric: Media Perspectives on Sexuality, Gender and Identity** içinde(271-281),Westport: Greenwood Press,1999,ss.271-273.

⁸⁷ Elaine J.Hall ve Marnie Salupo Rodriguez, “The Myth of Postfeminism”, *Gender and Society* 2003, Vol.17, No.6, <http://gas.sagepub.com/content/17/6/878.abstract> (10 Ocak 2011),ss.878-879.

⁸⁸ Margaret Gallagher, “Feminist Media Perspectives”, Angharad N.Valdivia (Ed.), **A Companion to Media Studies** içinde (19-40),Malden, MA: Blackwell,2006,s.19.

⁸⁹ Mark Kirby ve Diğerleri, **Sociology in Perspective**, Oxford: Heinemann,2000,s.165.

⁹⁰ Gallagher,s.19.

ev kadını ve iyi bir anne olarak kendilerini gerçekleştirebilecekleri mitine mahkûm etmeye çalıştıkları için eleştirmiştir. Friedan, medyayı ve medya ile işbirliği yapan doktorlar, sosyologlar gibi çeşitli uzmanları çizmiş oldukları ideal mutlu ev kadını figürüne uyum sağlamayan/ulaşamayan kadınları olumsuz duygulara sürüklemekle suçlamıştır. Bir diğer feminist klasik olan 1971 tarihli *The Female Eunuch*(İğdiş Edilmiş Kadın) ise kadınları heteroseksüel mutluluk masallarıyla aldatması nedeniyle aşk romanlarını sert bir biçimde eleştirmiştir. Böylece başta Amerika olmak üzere pek çok ülkede, medyada yansıtılan kadın imajı bir tartışma ve eleştiri konusu olmayı başarabilmiştir.⁹¹

Başlıca feminist medya çalışmalarına kısaca değinecek olursak, Laura Mulvey tarafından 1970’lerde yazılan “Visual Pleasure and Narrative Cinema” adlı makale sinemaya psikanalitik bir temelden bakarak erkek bakışı, sinemadaki kadın ideası ve hazzın örülüşü gibi konuları tartışan erken dönem bir çalışmadır. Makale, cinsel dengesizliğin yönettiği bir dünyada bakmadaki hazzın etkin/erkek ve edilgen/dişi arasında bölünmüş olduğunu söyler.⁹² Makale kadının ‘bakıla-sılık’ durumunu, erkek egemen bakışı sorgulaması bağlamında anahtar feminist metinlerden biri olmuştur ve günümüzde de pek çok feminist çalışmanın gönderme yaptığı önemli bir metindir. Bir diğer önemli çalışma da Janice Radway’ın 1984 tarihli *Reading the Romance* adlı kitabıdır; Radway, popüler aşk romanlarının anlamlandırılmasına hem metin hem de izlerkitle bağlamında bir yaklaşım sunar.⁹³ Söylem analizi ve izleyici teorisi ile psikanalitik yaklaşımlar arasında daha sıkı bir ilişki kurulması gerektiğini konularında önemli sorular öne sürmüş olması çalışmanın önemli noktalarıdır.⁹⁴ Ten Ang’ın Amerikan dizisi *Dallas* üzerine yaptığı çalışma(1985) ise kadınların pembe dizilerle olan ilişkileri üzerine klasikleşmiş bir çalışmadır. Ang’ın çalışmasının önemi “*filen yaşanan toplumsal ilişkiler ile psişik özdeşleşme alanlarının birbirlerini nasıl kesebileceğini*” göstermiş olmasıdır.⁹⁵

---

⁹¹ Liesbet Van Zoonen, **Feminist Media Studies**, London: Sage Publications, 1994, s.11.

⁹² Laura Mulvey, *Görsel Haz ve Anlatı Sineması*, (t.y.) <http://www.filmmor.org/default.asp?sayfa=65> (10 Eylül 2010)

⁹³ Van Zoonen, s.108.

⁹⁴ Nick Stevenson, **Medya Kültürleri: Sosyal Teori ve Kitle İletişimi**, Göze Orhon ve Barış Engin Aksoy(çev.), İstanbul: Ütopya Yayınevi, 2008, s.179.

⁹⁵ Stevenson, ss.172-175.

Ayrıca, Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi (CCCS) Kadın Çalışmaları Grubu, erkek merkezli Batı entelektüel dünyasında feminist medya teorisinin geçerlilik kazanması bağlamında önemlidir.⁹⁶ Kadın dergileri üzerine yapılan ilk çalışmaların çoğu CCCS'in çalışmalarıyla oluşmuş ve daha çok kodlama/kodaçımı bağlamında metne yaklaşmış, daha teorik kurulmuşlardır. Angela McRobbie'nin *Jackie* isimli genç kız dergisi üzerine semiyotik yöntemle yaptığı çalışma(1978) bu tür çalışmanın klasik bir örneğidir.⁹⁷

Kadının nasıl 'temsil edildiği' ve kadın 'hakkında nasıl konuşulduğu' 1970'lerde feminist medya incelemelerinin ana noktası olmuştur; cinsiyet rolleri ve klişeler gibi konularda yapılan nicel analizler oldukça yaygındır. Günümüzde bu tip çalışmalar hala devam etmektedir, bu nicel analizlerin karmaşık durumlarda temel öğelerin kaydedilebilmesi ve istatistiksel veri sunması açısından önem taşıdığı söylenebilir. Feminist eleştiri politik alanın dar anlamda tanımlanmasını reddetmiş, bunun yerine gündelik hayat, aile yaşamı, tüketim akımı gibi elementleri de içeren bir yaklaşım benimsemiştir. Bu yaklaşım dâhilinde diziler, sitcomlar, rock müzik gibi popüler medya ürünleri eleştirel analizinin nesnesi olmaya hak kazanabilmişlerdir. 1980'lerde ve 1990'larda farklı eleştirel yaklaşımlar hızla iç içe geçmiştir. Yalnızca metin analizine odaklanan çalışmaların yanı sıra metin analizini çeşitli yaklaşımlarla/çok katmanlı analizlerle birlikte kullanan çalışmalar da bulunmaktadır. Metinlerin üretildiği söylemsel, kurumsal ve sosyal bağlamları kapsayan çalışmalar, bu tip çalışmalara örnek verilebilir. Bu çok-katmanlı analizlere rağmen feminist eleştirinin kadınsı addedilen diziler ve aşk hikayeleri gibi popüler kültür ürünlerine yoğunluklu olarak odaklanmaktan kurtulması 1990'ların ortalarından sonra gerçekleşmiştir.⁹⁸

Medya ve toplumsal cinsiyet çalışmaları alanında önemli bir isim olan Liesbet Van Zoonen, 1970'lerin başlarından bu yana feminist medya yaklaşımlarını kategorize etmek için kendisinin de arasında bulunduğu pek çok yazarın tipolojiler kullanmış olduğunu -Leslie Steeves(1987) radikal, liberal, markist ve sosyalist feminizm; Van Zoonen(1991) liberal, radikal ve sosyalist feminizm; Ann Kaplan(1987) özcü ve özcü

---

⁹⁶ Gallagher,s.20.

⁹⁷ Stevenson,s.180.

⁹⁸ Gallagher,ss.25-27.

olmayan feminizm gibi- fakat böyle bir sınıflandırma girişiminin çeşitli problemler taşıdığını belirtmiştir.

Van Zoonen'e göre, bu tipolojiler genel feminist düşünce içerisinde alınıp feminist medya çalışmalarına uygulanmaları nedeniyle feminist medya alanının geri plana itilmesine ve her zaman da amaca uygun bir konum yakalanamamasına neden olmaktadır. Bu sınıflandırmalardaki çizgiler, teoriler içindeki ve arasındaki önemli farkları belirsiz kılacak biçimde bir yapılanma içine girmektedirler ve feminizmi tipolojiler dâhilinde sunmak, feminist perspektiflerin çeşitliliğini ve feminist teorinin birbiriyle iç içe geçmiş yapısını göz ardı edilmesine neden olmaktadır.⁹⁹

Yakın geçmişte, yani yaklaşık 20- 30 yıldır, medyada toplumsal cinsiyet rolleri elbette ki bazı limitler dâhilinde olsa da eskisine oranla daha eşitlikçi ve daha az klişe olmaya başlamıştır. Okulda, hastanede yan yana birbirine eşit olarak çalışan kadın ve erkek figürlerini görmek mümkün hala gelmiş, gey karakterler sinemada ve televizyonda belirginleşmeye başlamış, marjinalize edilmiş grupların haklarına dair tartışmalar popüler kültürün içerisinde su yüzüne çıkmıştır. Medyada toplumsal cinsiyet temsillerinin tahmin edilebilir eğilimler göstermekle birlikte, daha önceki zamanlara göre bir çeşitlilik yakalanmış olduğu inkâr edilemez bir gerçektir.¹⁰⁰ Fakat yine de genel bir değerlendirme yapmak üzere medyaya bakıldığında mevcut tabloda hala kadınlardan daha fazla erkek görünürlüğü olduğunu, yaşlılık faktörünün kadınları ekrandan uzaklaştırırken erkekler için aynı durumun çoğunlukla geçerli olmadığını, kahramanlık faktörünün devreye girdiği anlarda izleyicinin karşına çıkan kurtarıcı karakterin çoğunlukla erkek olduğunu inkâr etmek mümkün değildir.¹⁰¹

Reklam alanında ise kadınlar her ne kadar makyajlı ve zayıf görünmeye zorlanmaya devam ediliyor olsalar da, artık hem erkek hem de kadın figürü eşit derecede bakımlı, iyi görünme baskısı altına alınmıştır.¹⁰² Reklam, toplumsal cinsiyeti yapay bir gösterge olarak kullanmakta, gerçek hayata direkt gönderme yapmaya

---

⁹⁹ Van Zoonen,ss.12-13.

¹⁰⁰ David Gauntlett, **Media, Gender and Identity: An Introduction**,2.basım, Abingdon, Oxon: Routledge, 2008, s.62.

¹⁰¹ Gauntlett,s.83.

¹⁰²Gauntlett, s.98.

çalışmamaktadır. Yani eskiden geçerli olan baskın ikiye bölünmüş toplumsal cinsiyet söylemi yerine günümüz reklam dünyasında postmodern, dönüştürülmüş bir toplumsal cinsiyet söylemi yaygınlaşmıştır. Örneğin erkek bedeni sıklıkla hem heteroseksüel hem de homoseksüel bakışın nesnesi olarak kullanılmaktadır.¹⁰³

Feminist medya çalışmalarının gelmiş olduğu son noktanın postmodern yaklaşımların yoğun etkisiyle şekillenmiş olduğu gözden kaçırılmayacak bir gerçektir. Öncelikli olarak toplumsal cinsiyetin iki kutuplu ve hiyerarşik baskın bir söyleme açıkça zorunlu kılınmış esasen akıcı bir kavram olarak belirmesi, 'siborg'un*' tüm ikiliklerin ötesine geçen toplumsal cinsiyetsiz ütopyası, öznellik kavramına dair sorunsallaştırmalar, metinle okuyucu/izleyici arasındaki sızıntılı sınırlar ve postmodern düşünce tarafından hem medyadaki hem de gerçek hayattaki toplumsal cinsiyet söyleminin simülakr olarak addedilmesi feminist medya çalışmalarını eskisinden çok farklı bir noktaya taşımıştır.¹⁰⁴ Fakat bu elbette ki medyadaki görüntülerin gerçekte hiçbir alakası olmadığını düşünmek anlamına gelmemelidir; medyada toplumsal cinsiyetin nasıl temsil edildiğinden çok, ortaya çıkmış olan bu karmaşık toplumsal cinsiyet görüntüsünün gündelik hayatta nasıl bir işlev gösterdiği ile ilgilenilmesi gerekmektedir.¹⁰⁵

Van Zoonen'in de belirtmiş olduğu gibi, feminizm iki uçlu bir sosyal harekettir; hareketin bir ucunda kadının sosyal ve hukuki durumunu iyileştirme mücadelesi, diğer ucunda ise kadınlık ve toplumsal cinsiyetle alakalı kültürel rutinlere meydan okuyan entelektüel mücadele vardır. Her ne kadar medya ile farklı ilişkiler içerisinde olsalar da her iki mücadele de birbiriyle etkileşim içindedir ve birbirini besler.¹⁰⁶ Teori ve aktivizm arasındaki birbirini besleyen ilişki erken dönemlerinden bu yana feminist medya çalışmalarının süregelen bir özelliği olmuştur. Kadınlar sadece medyada mevcut eşitsizlikler ve taraflılıkları eleştirmekle kalmamış, mücadelelerinde pek çok alternatif ve katılımcı iletişim kanalları inşa etmişlerdir. Dil, temsil ve iletişim

---

¹⁰³ Liesbet Van Zoonen, *Questioning the Media: A Critical Introduction*, s.324.

* Donna Haraway, *Siborg Manifestosu*, Osman Akınhay(çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006.

¹⁰⁴ Liesbet Van Zoonen, *Questioning the Media; A Critical Introduction* ; Gallagher, *Feminist Media Perspectives*.

¹⁰⁵ Liesbet Van Zoonen, *Gender, Representation and Media*, ss.322-325.

¹⁰⁶ Van Zoonen, *Feminist Media Studies*, ss.151-152.

teknolojilerini etkileyen alternatifler yaratmışlardır. Kadın hareketi medyası, ana akımın dışında durmuş ve tüm dünyada kadın mücadelesinde çok önemli bir rol oynamıştır.¹⁰⁷

3.4.2.Feminist Alternatif Medya

Kadınların kendi medyalarını kullanmaya başladıkları ilk zamanları 18.yüzyılın ortasına kadar geri götürmek mümkündür. Alternatif bir içerik üretmenin yanı sıra alternatif yapılanma, üretim ve dağıtım kanalları kullanma gibi deneyimler de kadınlara kendi medyalarını oluşturma ve destekleme olanağını sunmuştur. “Kitleselleşmiş” medya organizasyonları kadınların var oluşlarına dair klişelerden kurtulup alternatif kadınlık deneyimleri üretmelerine hiçbir zaman ılımlı olmamıştır; ana akım, ticari medya genellikle kadın hareketini görmezden gelmeyi ya da önemsizleştirmeyi tercih etmiştir. Fakat alternatif medya dâhilinde veya aracılığıyla kadınlar -kendilerini feminist olarak nitelendirsin ya da nitelendirmesinler- güçlenebilmeyi başarabilmişlerdir.¹⁰⁸

Geniş bürokratik yapılanmalar ya da merkezileştirilmiş dağıtım sistemleri gerektirmemesi bağlamında kısmen ucuz bir araç olması nedeniyle yazılı basın, feminist hareketin önemli bir destekçisi olmuştur. Kadınların dünya çapında seslerini duyurmalarına, radyo, televizyon ya da kadınların kontrolünde olan çeşitli ulusal ve uluslar arası haber ajansları da -Avrupa, Amerika ve Asya’da- destek vermiştir fakat genel olarak bakıldığında feminist harekette yazılı basının daha etkili bir araç olduğunu söylemek mümkündür. Parasal ve teknolojik açıdan güçlü kurumlarca tekelleştirilmiş olması, kanal aralığı ve kaynakların sınırlı olması gibi etmenler de radyo ve televizyon konusunda feministleri zorlamış/zorlayan konulardır.¹⁰⁹ Radyo, video ve sinema alanlarında yazılı basında olduğu kadar yaygınlık yakalanamamış olsa da, feminist

---

¹⁰⁷ Gallagher,s.34.

¹⁰⁸ Linda Steiner, “MEDIA: Alternative”, **Routledge International Encyclopedia of Women: Global Women’s Issues and Knowledge: Identity Politics to Publishing**, C.3, New York, London: Routledge,2000,s.1328.

¹⁰⁹ Steiner,s.1329.

medya aktivistleri yaptıkları çalışmalarla alternatif kadın kültürüne önemli katkılarda bulunmuşlardır.¹¹⁰

3.4.2.1. Birinci Dalga Feminizm ve Feminist Alternatif Medya

Yazılı basın 19.yüzyılda, süfraj hareketinde feminist bir kamusal alanın oluşmasında önemli rol oynamıştır. O dönemde kadınlar arasındaki en önemli iletişim aracı olan dergiler, okurlarına feminizmin yolunu açmıştır. Yazılı basın aracılığı ile erken dönem feministler kadına kamusal alanda sunulan yeri sorgulamışlardır. Erken dönem feminist medyanın çeşitliliği, bireylerin ve organizasyonların politik konumlarındaki çeşitlilikten kaynaklanmıştır; kadın hareketi kendi içinde parçalara ayrılmış olduğundan, feminist medya da kendi içinde bölümlere ayrılmıştır.¹¹¹

Kadınlar tarafından kadınlar için üretilen ilk modern dergi olarak anılması açısından *The Female Spectator* (1744-6) kadın dergiciliğinde mihenk taşıdır.¹¹² Kalıplaşmış kadın olma söylemlerini aşp, genel düşünüşün haricinde kadınlık deneyimleri tasavvur eden kadınlara ulaşmaya çalışan yayınlardan bir diğeri olan *The Lady's Magazine, or Polite Companion for the Fair Sex* isimli kadın dergisi ise Londra'da 1759 yılında basılmaya başlanmıştır. New York'un ilk kadın gazetesi ise 1834'te yayın hayatına başlamış olan *The Lily*'dir. Esasen ılımlı bir yayın organı olarak kurulmuş olmasına rağmen, kadınların oy hakkını savunması bağlamında dergi Amerika'nın ilk feminist yayınlardan biri olarak sayılabilir. Amerika'da yayınlanan ve kadınların oy kullanma hakkını savunan dergilerden pek çoğu kısa ömürlü olmuştur ve geniş bir çevreye yayılamamıştır. Ayrıca, kadınların oy kullanma hakkını destekleme amacı gütmeyen *Forerunner* (1906-1916), *Birth Control Review* (1917-1940) ya da daha spesifik kitleleri hedefleyen -Mormon kadınları için- *The Women's Exponent*

---

¹¹⁰ David Armstrong, **A Trumpet to Arms: Feminist Media in America**, Los Angeles: J.P. Tarcher, 1981, s.232.

¹¹¹ Maria DiCenzo ve Leila Ryan, "Neglected News: Women and Print Media, 1890-1928", Charles R. Acland (Ed.), **Residual Media** içinde(239-257), Minneapolis: University of Minnesota Press, 2007, s.253.

¹¹² Kathryn Shevelow, **Women and Print Culture: The Construction of Femininity in the Early Periodical**, 1. Basım, London, New York: Routledge, 1989, s.167.

(1872-1914) gibi yayınlar da mevcuttur.¹¹³ Yıllar boyunca aylık ya da haftalık olarak yayımlanan bu yayınlar, yerel hükümetten fahişeliğe, işçilerle ilgili konulardan dünyanın başka yerlerindeki kadınların mücadelelerine uzanan bir çeşitlilikte konulara değinmişlerdir.¹¹⁴

Türkiye açısından konuya yaklaştığımız zamansa, tam olarak bir feminist hareketin varlığından bahsedememekle birlikte, kadın konusunda erken dönem gelişmeleri Osmanlı toplumuna kadar geri götürmek mümkündür.¹¹⁵ Basın, kadınların kendilerini ifade etmelerinin en önemli aracı olmuştur. Terakki gazetesi tarafından 1868’de yayınlanan *Hanımlara Mahsus Gazete*, kadınlara yönelik ilk süreli yayındır.¹¹⁶ 1885’te Arife Hanım tarafından çıkarılan *Şükûfezar* ise günlük gazetelerin bir parçası olmayan ilk bağımsız kadın gazetesi olması açısından önemlidir.¹¹⁷ *Hanımlara Mahsus Gazete* ve *Şükûfezar*’ın yanı sıra *Demet*, *Mehasin*, *Kadınlar Dünyası* gibi çeşitli gazeteler, o dönemde kadınların seslerini duyurmalarında ve kendilerini ifade etmelerinde önemli rol oynamışlardır. Ayrıca, dönemin öne çıkan bu gazeteleri arasından *Şükûfezar* ve *Kadınlar Dünyası* dergilerinin yazarları ve dizgicileri de kadınlardan oluşmaktaydı. Kadınların konularını sorguladıkları ve haklarını aradıkları Tanzimat ve Meşrutiyet dönemleri ve sonrasında -Cumhuriyet’e kadar geçen dönem- pek çok kadın dergisi ve derneğinin kurulmuş olduğu görülür.¹¹⁸

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemindeki kadın gazetecilerle Cumhuriyet dönemindeki kadın gazetecileri karşılaştıran Ayşe Asker, ilk kadın gazeteciler için

---

¹¹³ Steiner,s.1329.

¹¹⁴ DiCenzo ve Ryan,s.253.

¹¹⁵ Leyla Şimsek, **Günümüz Basımında Kadın(lar)**,Altkitap- İnceleme, 2000, (Elektronik Kitap: www.altkitap.com),s.3.

¹¹⁶ Yasemin İnceoğlu ve Yeşim Korkmaz, **Gazetecilik 24 Saat...** , İstanbul: BAS-HAŞ,2002 Aktaran: Hıfzı Topuz, **II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basım Tarihi**,2.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi,2003,s.401.

¹¹⁷ Aslı Davaz-Mardin, **Hanımlar Alemi’nden Roza’ya**, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi,1998 Aktaran: Hıfzı Topuz, **II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basım Tarihi**,2.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi,2003,s.401.

¹¹⁸ Serpil Çakır, “1908’in Kadınlar Açısından Anlamı”, *BiaMag: Bianet Cumartesi*,19 Temmuz 2008, <http://bianet.org/biamag/kadin/108437-1908in-kadinlar-acisindan-anlami> (10 Ocak 2011).

gazeteciliğin, kadın haklarını aramanın bir aracı olmuşken, bugün ise kadın gazeteciler için böyle bir çabanın ancak isteğe bağlı olduğunu belirtmiştir.¹¹⁹

3.4.2.2. İkinci Dalga Feminizm ve Feminist Alternatif Medya

1960'lı yıllarda feminist hareket radikal sol medya dâhilinde faaliyet göstermiştir, kadınlar devrim içinde devrim olarak gördükleri kadının özgürleşme kavramını savunmuşlardır. Fakat, kadınların çabası erkek medya aktivistlerince - özellikle yeni soldakiler- pek kabul görmemiştir. Kadınlar sayıca pek fazla olmasa da çeşitli *underground* medya kanalları aracılığıyla kendilerine yer bulabilmişlerdir fakat genel olarak bakıldığında *underground* medyanın da feminizm konusuna ana akım medya göre kıyasla çok daha açık olduğunu söylemek zordur.¹²⁰ 1968 -1988 yılları arasında Amerika'da, kadınların özgürlük hareketinin bir parçası olan yaklaşık 1500 gazete, dergi ve bülten basılmıştır. Ayrıca Gana, Japonya, Hollanda, Güney Afrika, Sovyetler Birliği gibi pek çok ülkede de feminist dergiler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunların arasında İngiliz dergilerinden özellikle *Spare Rib* ve *Outwrite* uzun ömürlü olmuşlardır; Almanya'da basılan *Emma* o dönem tüm feminist dergiler arasında en yüksek tirajı elde etmiştir.¹²¹

Aynı zaman diliminde Türkiye'deki gelişmelere baktığımızda da benzer bir tablo ile karşılaşırız. 1980 öncesi sol hareketler içinde kadınların ve feminist ideolojinin hareket içinde önceliği olmayan bir başlık olarak geri plana atıldığı görülür.¹²² 1980 sonrasında görünürlük ve ivme kazanan feminist hareket, kadın ve medya ilişkisi çevresinde ürünlerini vermeye başlamıştır. Feminist bir yayınevi olan *Kadın Çevresi* 1984'te kurulmuştur. 1987 yılında *Feminist*, 1988 yılında ise *Sosyalist Feminist Kaktüs* gibi çeşitli yayınlar çıkmaya başlamıştır.¹²³ Öncelikle sol çevre içerisinde geliştiği

---

¹¹⁹ Ayşe Asker, **Türk Basımında Kadın Gazeteciler**, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti, 1991 Aktaran: Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, 2. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003, s.403.

¹²⁰ Armstrong, ss.227-228.

¹²¹ Steiner, s.1329.

¹²² Şimşek, s.5.

¹²³ Stella Ovadia, "Çok İmzalı ve Çok Öznel Bir Kronoloji Denemesi", **Birikim**, Sayı 59 (Mart 1994), ss.55-57 Aktaran: Leyla Şimşek, **Günümüz Basımında Kadın(lar)**, Altıkitap, 2000, s.6.

görülen feminist hareket, daha sonra sağda da kendine yer bulmuş ve pratik bağlamda da gelişimini sürdürmeyi başarmıştır.¹²⁴

Kadınların bir araya gelmesinde ve seslerini duyurmalarında hayati role sahip bu yayınlar, hem sol eğilimli organizasyonlarda hem de ana akım medyadaki mevcut cinsel ayrımcılığa meydan okumuşlardır.¹²⁵ Başlangıçta, sözüm ona radikal yeraltı medyası da yeni yeni uyanan kadın ve gey özgürlük hareketine tepkisiz gibi görünmüştür. Bu durumda aktivistlerin çözümü kendi medyalarını oluşturmak olmuştur. Kadınların özgürleşme hareketi; feminist, lezbiyen feminist ve gey medyanın oluşmasında ilham verici olmuştur.¹²⁶

Amerika’da modern feminist medya sembolik olarak 1965 yılında Mary King ve Casey Hayden isimli iki beyaz kadın aktivistin kendi adlandırmaları ile “bir tür bildiri” yazmaları ve bu bildirin diğer kadınlara ulaşması ile başlamıştır. Bildiri, kadınların siyasi hareketlerdeki görünmezliğini ve eksikliğini konu almaktadır. Bildiri yayınlandığı dönemde kadın aktivistler arasında yoğun bir dolaşım kazanmıştır ve bir süre sonra *Liberation*’da yeniden yayınlanması ile daha çok ilgi çekmiş ve o dönemde Friedan’ın *The Feminine Mystique*(1963) adlı kitabını tamamlayan etkili bir bileşen olmuştur.¹²⁷

1970’ler Amerika’da feminist yeraltı gazetelerinin üretimi bağlamında oldukça verimli olmuştur. İlk feminist gazete olan *It Ain’t Me, Babe* Berkeley kökenlidir. Gazete, hem ikinci dalga feminizmin hem de yeraltı çizgi romanlarının anarşist, karşıt kültür rock -and -roll dünyasını yansıtmaktadır. Gazete başlığında soy isimlere yer verilmemiştir, gazetenin resmi bir editörü ya da sanat yönetmeni yoktur; gazete, yayımlandığı süre boyunca *It Ain’t Me, Babe* kolektifinin üç haftada bir toplanıp tüm dergiyi oluşturması sonucu şekillenmiştir.¹²⁸

---

¹²⁴ Şimsek,s.6.

¹²⁵ Wendy Kline, “The Making of Our Bodies, Ourselves: Rethinking Women’s Health and Second Wave Feminism” Stephanie Gilmore (Ed.),**Feminist Coalitions: Historical Perspectives on Second-Wave Feminism in the United States** içinde (63-84),Urbana, Chicago: University of Illinois Press, 2008, s.51.

¹²⁶ Armstrong,s.226.

¹²⁷ Armstrong, ss.226-227.

¹²⁸ Trina Robbins, **From Girls to Grrrlz: A History of Women Comics from Teens to Zines**, San Francisco: Chronicle Books, 1999,s.86.

It Ain't Me, Babe ile aynı yıl kurulmuş olan ve aylık olarak yayımlanan *Off Our Backs* ise diğer önemli feminist gazetelerden biridir. Gazetenin kuruluş bildirisi, kadınların özgürleşmesi aracılığı ile tüm halkların özgürleşmesinin peşinde olduklarını ifade etmektedir. *Off Our Backs*, kar etmeyi hedeflemeyen, mücadeleci, tüm dünyaya açık ve kolektif yapısıyla bir radikal feminist medya örneğidir. Adı geçen her iki gazete de yeni solun deneyimli kadınlarından oluşmuştur.¹²⁹

Feminist alternatif medya, diğer alternatif medya yani köprü medya (bridge media) üzerinde de etkili olmuş ve böylece bazı feminist konuların ana akım medyada da yer almasının önünü açmıştır. Burada köprü medya ile kastedilen şey alternatif medyanın bazı düşünülerini ana akım medyaya taşıyan aracı medyadır.¹³⁰Bu tip köprü medyaya önemli bir örnek olarak, daha önceden kadınlara dair ana akım medyada yer almayan pek çok konuya geniş bir kesimin dikkatini çekmiş, ticari bir yayın olan *Ms. Dergisi* verilebilir. Dergi Amerika'nın ilk ticari feminist yayınıdır ve ticari bir dergi olarak hayatını devam ettirdiği 1972- 1989 yılları arasında ayırım yapmadan tüm kadınlara hitap eden popüler bir feminizm sunmuştur.¹³¹ Bizde, popüler kadın dergilerinin ilk örneklerinden olan *Kadınca* (1978)¹³² geleneksel kalıpların dışına çıkan kadın söylemi ile köprü medyaya örnek verilebilir.

Ana akım medyada sesini duyuramayan diğer gruplar olan lezbiyen ve geeylerin de, kendi medyalarını yaratma çabaları sonucu 1960'lar ve 1970'lerde pek çok yayın ortaya çıkmıştır. 1956'da kurulmuş olan *The Ladder* homoseksüel kadınların haklarını savunan ilk dergidir, önemli bir öncü yayındır. 1970'lerden önceki lezbiyen yayınlar daha çok yalıtım içerisinde basılmıştır. Buna karşın, 1970'lerde yayınlanan *The Furies*, *Amazon Quarterly* vd. lezbiyen-feminist yayınlar *The Ladder*'la karşılaştırıldığında çok daha gelişkin ve yaygındırlar.¹³³ Ayrıca, 1970'lerin başında kısa ömürlü bir dönem de olsa erkeklerin özgürleşme hareketi olgusu görülmüştür ve bu hareket tarafından

---

¹²⁹ Armstrong,ss.225-229.

¹³⁰ Armstrong,s.226.

¹³¹ Amy Farrell, "Attentive to Difference: Ms. Magazine, Coalition Building, and Sisterhood", Stephanie Gilmore (Ed.),**Feminist Coalitions: Historical Perspectives on Second-Wave Feminism in the United States** içinde (48-62),Urbana, Chicago: University of Illinois Press, 2008.

¹³² Işıl Ruacan Silahtaroglu, "Medyada Kadın ve Eylem 'Dayağa Hayır Kampanyası'(1987)",(**Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE,2009).

¹³³ Armstrong,ss.239-242.

Brother, Double F, The Effemist gibi dergiler basılmıştır. Geleneksel cinsiyet rollerini değiştirmek isteyen erkekler kendi medyalarını yaratma çabası içerisine girmişlerdir.¹³⁴

3.4.2.3. Üçüncü Dalga Feminizm ve Feminist Alternatif Medya

1990'lı yıllarda ortaya çıkmış olan üçüncü dalga feminizm, kendini ikinci dalganın devamı olarak görür fakat ikinci dalga ile arasında çeşitli politik ve kültürel farklar bulunmaktadır. Üçüncü dalga feministler, çelişki ve çeşitliliği geç 20. ve 21. yy insanının hayatının doğasının parçası olarak kabul ederler; üçüncü dalgada feminist düşünce ve pratik keskin çizgilerle tanımlanmamıştır. Üçüncü dalga dâhilinde, feminizmin geç 20. ve 21.yy bağlamlarında ne ifade ettiği sorusu; televizyon, müzik, bilgisayar oyunları gibi popüler kültür formlarıyla eleştirel bir ilişki içerisinde bulunularak anlamlandırılmaya çalışılır. Medyada güçlü kadın karakterlerin yaygınlaşması, tüketim kültürünün kadın için bir güçlenme alanı olarak okunabilmesine de olanak tanır.¹³⁵ 1980'ler sonrası Türkiye'sinde de ana akım medyada ve popüler kültür ürünlerinde geleneksel çizginin dışına taşan kadın imajları ve kadına dair söylemler görülür.¹³⁶ Ana akım yayınlar ve oluşumlar dışına çıktığımız zamansa, 1990'larda feminist hareket, daha geniş ve farklı alan ve gruplar içerisinde yaygınlık kazanmış ve bu durumun internetin sağladığı olanaklarla da birleşmesiyle çok çeşitli yayınlar görmek mümkün hale gelmiştir. 90'ların sonlarına doğru Kürt feminist kadınların çıkardıkları *Özgür Kadının Sesi-* öncelikle *Yaşamda Özgür Kadın* adıyla çıkmıştır-, *Roza, Jujin* gibi feminist dergiler yayınlanmıştır. Bu dergiler, Kürt kadınların da feminist harekete katılması ve seslerini duyurmaları açısından önemli olmuştur.¹³⁷ Ayrıca, feminist kadın haberciliği yapan *Pazartesi: Kadınlara Mahsus Gazete* (1995), feminist teori üzerine yoğunlaşan *Amargi Feminist Dergi*(2006), online bir yayın olan *Feminist Yaklaşımlar* (2006), Sosyalist Feminist Kolektif'in oluşturduğu *Feminist Politika*(2009) gibi çeşitli feminist yayınlar; Türkiye'nin ilk gey-lezbiyen dergisi olan

---

¹³⁴ Armstrong,s.248.

¹³⁵ Stéphanie Genz ve Benjamin A.Brabon, **Postfeminism: Cultural Texts and Theories**, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009,ss.156-160.

¹³⁶ Silahtaroglu, s.110.

¹³⁷ Silahtaroglu,s.112.

Kaos GL Dergisi(1994) gibi öne çıkan örneklerden de destek alarak 90'lar ve sonrasında yaşanan bu çeşitliliği örneklendirmek mümkündür.

Üçüncü dalga feminizmden bahsederken, *Riot Grrrl*(Asi Kız) hareketine de değinmek gerekir. Genç kuşak feminist kadınların, ana akım medyanın pazarlanabilir *Girl Power*(kız gücü) imgesine itirazı, 1990'larda punk ve feminizmin birleşmesiyle doğan *Riot Grrrl* hareketi ile üçüncü dalga feminizme yeni bir ifade alanı oluşturur.¹³⁸ Punk sahnesinde yaşanan erkek baskınlığı ve erkek punk müzisyenlerin gittikçe artan maço tavırları, 1991 yılında Amerika'da *Riot Grrrl* hareketinin oluşmasına neden olur. *Bikini Kill* ve *Bratmobile* müzik gruplarındaki kızlar *Riot Grrrl* terimi ile birlikte hareketle aynı ismi taşıyan ilk *Riot Grrrl zine*'i de oluşturmuşlardır. *Grrrl* kelimesi aracılığıyla, *girl*(kız) kelimesinin iadesi talep edilmektedir ve bu talep ediş muhalif bir tonda yankılanmaktadır. *Riot Grrrl* hareketi müzikle ilgili olduğu kadar fanzinlerle de yoğun olarak ilgilidir.¹³⁹ Fanzinler tamamen *Do it Yourself/Kendin Yap*(DIY) etiği ile üretilen, herkesin istediği her hangi bir konu hakkında yazabildiği, sanat, politika, feminizm vs çok çeşitli konuların işlendiği, genellikle düşük tirajlı mini dergiler olarak tanımlanabilir. Kadınlar için fanzin üretme ise seslerini duyurmanın, şirketleşmiş medyaya karşı koymanın, kamusal medya alanını geri almanın ve farklı feminist perspektifleri ortaya koyma ve paylaşmanın önemli bir aracıdır.¹⁴⁰ 90'ların sonlarına doğru Ankara'da yayımlanan *Dokunduran Çüksüzler* ve *Benzine* adlı fanzinler sayıları pek de fazla olmayan anarko-feminist yayınlara Türkiye'den verilebilecek örneklerdir

141

Üçüncü dalgada baskın kültürel feminist perspektifin de etkisi ile pek çok *grrrl zine*'inin isimleri ve kapakları pro-female(dişilik taraftarı) söylemle bağlantının temel metinsel alanları olmuşlardır. *G for Girl*, *Sisterfriend*, *That Girl*, *The First Tampon*, *Pink DNA*, *Baby Girl*, *Barbie Girl*, *From the Pen of a Liberated Woman* gibi çeşitli fanzin isimlerinde görülebileceği üzere, fanzinlerin pek çoğunda diş olmanın gururu ön

¹³⁸ Genz ve Brabon,s.80.

¹³⁹ Robbins,ss.125-126.

¹⁴⁰ *The Global Grrrl Zine Network- Grrrl, lady, queer, and trans folk zines, distros and Do-It-Yourself projects from all over the world*,(t.y.) <http://grrrlzines.net/about.htm> (10 Eylül 2010).

¹⁴¹ Mutlu Dulkadir, "Anti-Otoriter Kitaphğa Bakmak",*Birgün*, 27 Mayıs 2010, http://www.birgun.net/book_index.php?news_code=1274959269&year=2010&month=05&day=27 (10 Ocak 2011).

plana çıkarılmıştır. Fanzinler aracılığıyla kadınlar, kendi metinlerinde kendi tarihlerini yeniden inşa ederek hem genel olarak toplumda hem de punk gibi karşıt kültürlerde mevcut ataerkil ve kadın düşmanı yapıya meydan okunmuştur. Fanzinler aracılığıyla hem kız olmaya dair baskın inşalara karşı durulmuş hem de karşı hegemonik kimliklerle deneysel ilişkiler içerisine girilebilmiştir. Çağdaş feminist fikir ve rol modellerinin dolaşımı sağlanabilmiştir. Fanzinlerin belirtilen bu muhalif özelliklerinin yanı sıra fanzinlerdeki *Riot Grrrl* imajlarının belirgin biçimde beyaz olması durumuna, Asyalı, Latin ve Afro Amerikan kadınların imajlarının kullanımıyla da itiraz edilmiştir.¹⁴²

Kathy Bail, kadınlar için tek bir feminizm yerine artık stratejik olarak kullanılabilen ve geniş bir biçimde yorumlanabilen pek çok feminizmin bulunduğu, feminizmin bir grupta özdeşleşmeye değil bireysel pratiklere dayandığı ve *Riot Grrrls*, *Guerilla Girls*, *Cyber Chicks* vb. pek çok feminist oluşumun ortaya çıktığı bu dönemi, DIY feminizm devri olarak tanımlar. DIY feministler toplumsal cinsiyetlerinden çok müzik, basılı yayınlar gibi ortak ilgileri aracılığı ile tanımlanmayı tercih ederler. Bu durum, feminist ideallerin terk edilmesinden dolayı değildir, feminizmle alakalı bu müphem tavır aslında daha geniş politik harekette dışarıda bırakılan konuların farkına varılması için bir taleptir. Üçüncü dalga feministler ne ataerkinin ne de yeni bir feminist elit çerçevenin kısıtlayacağı bir alanda kalmak istememektedirler, örgütlü bir feminizmin reddi, feminizmi canlı tutan, yapıcı/geliştirici bir edim olmuştur.¹⁴³

İnternet, üçüncü dalga feminist ağın genişlemesinde önemli bir araç olmuştur. Üçüncü dalga feministlerin çeşitli “Grrrls” ağları, kadınları aktif olarak birbirine bağlamış, koalisyon ve yakınlık oluşumunda önemli bir rol almıştır. Siber uzay, mekâna ya da bir örgütsel kimliğe bağlı olmadan ağ oluşturulabilmeye olanak sağlamasıyla, feminizmin üçüncü dalgasındaki temsil politikalarına uygun alanlar geliştirilmesini sağlamıştır. Değinilmesi gereken bir başka nokta ise, ikinci dalgadaki toplumsal cinsiyet vurgusunun yerini ‘cinsellik’ söyleminin almış olmasıdır. Üçüncü dalga feministler için cinsellik, arzunun haddinden fazla oyunlarını belirten post-gender (cinsiyet sonrası) bir kavram olarak, ikinci dalganın biyolojik belirlenime karşı çıkma meşguliyetinden

---

¹⁴² Mary Celeste Kearney, **Girls Make Media**, New York: Routledge,2006.ss.162-175.

¹⁴³ Kathy Bail (Ed.),**DIY Feminism**,St.Leonards:Allen &Unwin,1996,ss.3-5.

kurtulmak için bir yoldur.¹⁴⁴ Bu bağlamda, siberfeminizm teknolojiyi eril, doğayı ise kadından yana algılayan kültürel anlayışı tersine çevirip, yeni medyada kadını dışlamanın aksine ona statik olmayan kimlikler sunarak kadının var oluşuna alan açan ve böylelikle teknoloji-kadın ilişkisinin yeniden tanımlanması suretiyle feminizme yeni olanaklar sağlayan bir alan olarak karşımıza çıkar.¹⁴⁵

1990'larda, teknolojiyi bir tüketim nesnesi, bir iletişim aracı olarak değerlendiren ve teknolojinin öznel toplumsal cinsiyet rollerinin inşasında kültürel olarak etkisini gösteren kültürel çalışmalar, antropoloji, post-modern felsefeden beslenen pek çok feminist yazından söz etmek mümkündür.¹⁴⁶ Bu yazının önemli temsilcilerinden Donna Haraway'ın "*toplumsal cinsiyet sonrası (post-gender) dünyanın yaratığı*"¹⁴⁷ olarak tanımladığı siborg metaforu, "*sibernetik bir organizma, makine ile organizmanın oluşturduğu bir melez, kurgusal bir yaratık olmasının yanı sıra toplumsal gerçekliğe ait bir yaratık*"¹⁴⁸ olarak teknoloji ile doğa, maddi gerçeklikle ütopya arasındaki keskin ayrımın postmodern bir zeminde belirsizleşip iç içe geçmesi ve bu çerçevede feminizmin, teknoloji ile toplumsal cinsiyetin bu yeni ilişkisinde farklı kimlikler üretebilmesini sağlaması ve *kadın deneyimi* olgusunu değiştirmesi bağlamında önemlidir.

İnternet, üçüncü dalga feminizm, toplumsal cinsiyetin belirsizleşmesi gibi yukarıda değinilen anahtar konular ışığında, teknoloji sayesinde gelinen son noktada, feminizme ve internetin etkileşimine dair yapılan farklı değerlendirmeleri de gözden kaçırmamak gerekir.

Siberfeminizme dair önemli sorular ve olanaklar üzerinde duran Nick Stevenson, internetin sağladığı bu görece özgür kamusal alanın, kadınlar için yeni kimlik deneyimleri, mücadeleler ve bilgi paylaşımları adına deneysel bir uzam yaratmış olmakla birlikte, konu değerlendirilirken internet kültürlerinin araçsal özellikler taşıdığı

---

¹⁴⁴ Pearce, s.273.

¹⁴⁵ Stevenson, ss.337-343.

¹⁴⁶ Judy Wajcman, "Gender and Technology", **International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**, Amsterdam: Elsevier, 2001, s.5978.

¹⁴⁷ Haraway, s.5.

¹⁴⁸ Haraway, s.2.

gerçeğinin göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁴⁹ Çağdaş medya kültürleri üzerine önemli argümanlar getiren Manuel Castells, bir taraftan yeni medya teknolojilerinin, yeni toplumsal hareketlerin ağlar oluşturmalarında önemli olduğunu söylerken, diğer taraftan da bu teknolojilerin toplumsal hiyerarşiyi güçlendirdiğini belirtmiştir. Castells, sanayi sonrası ortaya çıkan enformasyonel toplumda interneti **“küresel kapitalizme direniş göstermeye çabalayanların örgütleyici merkezi olarak”** değerlendirerek, küresel kapitalizmin denetimindeki şirketleşmiş medya kurumlarının ve pratiklerinin ötesine yerleştirmek suretiyle internetin getirdiği olanaklara olumlu bir bakış açısıyla yaklaşmıştır.¹⁵⁰

Üçüncü dalga feminizmin teknoloji ile olan ilişkisinden bahsettiği makalesinde Ednie Kaeh Garrison, üçüncü dalga feminizme, kesinlik olarak tek bir kimlik ya da tek bir amaç çerçevesinde bütünleşmişlik beklentisiyle yaklaşılmaması gerektiğini belirtmiştir. Alternatif medya, teknoloji, alt kültürel veya feminist ağlar gibi öğelerin bütünleşmesinin ve etkileşiminin, üçüncü dalganın kendi kültürel üretim alanını üretmesinde oldukça önemli olduğunu belirtmiştir.¹⁵¹

Toparlamak gerekirse, internet olgusuna dair yeni iletişim alanları ve dayanışma içerisinde bulunan sanal topluluklar doğurduğu şekilde ütopyan ve bunun aksine, internet olgunun sosyal gerçeklikten izole edilmiş bireyler ürettiği şekilde distopyan iki farklı perspektif ve bu perspektifleri destekleyen çeşitli medya teorisyenleri bulunmaktadır. Bu ikili perspektif, internetin feminizmle olan ilişkisine getirilen değerlendirmelerde de geçerlidir elbette; fakat internet üzerinden gerçekleşen iletişime böyle katı bir bakış açısıyla yaklaşmak yerine interneti hem bir kaçış alanı, hem de sanal toplulukların iletişim ve karşılıklı destek içerisinde bulunacağı bir

---

¹⁴⁹ Stevenson, s.343.

¹⁵⁰ Stevenson, s.317.

¹⁵¹ Ednie Kaeh Garrison, “U.S. Feminism-Grrrl Style! Youth (Sub)Cultures and the Technologies of the Third Wave”, *Feminist Studies*, 2000, Vol.26, No.1, <http://www.jstor.org/pss/3178596> (20 Aralık 2010), s.164.

platform olarak değerlendirebilen, kesin çizgileri olmayan heterojen bakış açılarıyla değerlendirmek daha doğru olacaktır.¹⁵²

İnternet üzerindeki ağlar, hem baskın ideolojiyi onaylayan hem de bu baskın ideolojiden memnun olmayan insanlara açık-heterojen- ve görece daha kolay ulaşılabilir ve aktif olarak kullanılabilir bir platform olarak işlev görmeleri sayesinde, en azından seslerini ana akım medyada duyuramayan kişi ve gruplar için faydalı bir iletişim aracı olma görevini yakın gelecekte de sürdüreceği gibi görünmektedir. İnternetin sunduğu olanaklar aracılığı ile dünyanın farklı yerlerindeki kadınların fikir ve bilgi paylaşımı yapması mümkün hale gelmiş ve bu da, global seviyede bir topluluk oluşturulabilmesini mümkün kılmıştır.¹⁵³ Uzun bir geleneğe sahip feminist alternatif ve taban medyasının devamı niteliğinde olan grrrl zine'ler de; bloglar, sergiler, festivaller gibi değişik feminist projelerin yanında kendilerine internet üzerinde yer edinmişlerdir.¹⁵⁴ Feminist alternatif medya temel olarak şirketleşmiş/ana akım medya pratiklerini ve içeriklerini eleştirmektedir; gelinen son noktada ise gittikçe yaygınlaşan bilgisayar ve internet kullanımı ile mekân, zaman, yayınların basım ücreti gibi kısıtlayıcı kriterlerin büyük ölçüde ekarte edilmesi sayesinde çeşitli feminizmler veya feministler arasındaki iletişimin daha umut verici noktalara taşındığı görülmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın bundan sonraki kısmında Çek Cumhuriyeti'nde komünizm sonrası değişen medya ortamında feminist alternatif medyanın gelişimi incelenecektir.

---

¹⁵² Sonia Núñez Puente, "From cyberfeminism to technofeminism: From an essentialist perspective to social cyberfeminism in certain feminist practices in Spain", *Women's Studies International Forum*, 2008, Vol.31, Issue 6, <http://www.sciencedirect.com> (20 Aralık 2010), ss.434-435.

¹⁵³ Steiner, s.1331.

¹⁵⁴ *The Global Grrrl Zine Network- Grrrl, lady, queer, and trans folk zines, distros and Do-It-Yourself projects from all over the world.*

4.ÇEK CUMHURİYETİ'NDE KOMÜNİZM ÖNCESİ VE SONRASINDA KADINLARININ DURUMU VE DEĞİŞEN MEDYA ORTAMI

4.1. Komünist Dönemde Çek Kadınlarının Durumu

Komünist rejimin, 19 yy.dan II. Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede görülen güçlü kadın hareketini kırk yıllık bir süreçte duraklamaya uğratmış olduğu görülür. Komünist rejimin kadını hem ev dışında hem de ev içinde çalışmaya zorunlu bırakması, patriyarkal ilişkilerin olduğu gibi korunması ile sonuçlanmıştır.¹⁵⁵

Komünist dönem öncesi, Çek kadınlarının *Ulusal Çek Hareketi*'nin destekçileri olarak mücadele vermeleri¹⁵⁶, kendi eğitimleri için mücadele vererek kızlar için ilk lise olan Minerva Lisesi'nin açılmasını sağlamaları¹⁵⁷, Çekoslovak Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Tomáš Garrigue Masaryk'ın kadınların eğitime ve haklarına önem vermesi ve kadınlara bu yönde haklar sunulması- özellikle eğitim ve oy kullanma konularında-¹⁵⁸ gibi olumlu gelişmelerin yaşandığı ve kadınların aktif olduğu bir zaman dilimi olmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrasında bakıldığında, savaş öncesi dönemin kuruluşu olan *Ženska národní rada*'nın (Ulusal Kadın Örgütü) savaş sona erdiği zaman yenilenmediği, onun yerine *Rada československých žen* (Çekoslovak Kadın Konseyi) adında bir organizasyonun kurulduğu görülür. Konsey, bağımsız bir kurum olarak kısa bir süre varlığını koruyabilmiş ve Komünist Parti'nin resmi olarak yönetime geldiği 1948 sonrasında, konseyin yerini *Národní fronta*'nın -Komünist Parti'nin şemsiye

---

¹⁵⁵ Marta Kolářová, **Gender in Czech Anarchist Movement**, Prag: Subverze-Anarchist Publishing Collective,2004,s.3.

¹⁵⁶ Sharon L.Wolchick, "Czech and Slovak Women and Political Leadership", *Women's History Review*,1996,Vol.5, No.4, <http://www.informaworld.com/smpp/content~db=all~content=a739096483>(1 Mayıs 2010),s.526.

¹⁵⁷ Dagmar Kotlandova Koenig, "Moderate and Sensible:Higher education and the Czech women's rights movement",*Central Europe Review*,1999,Vol.1, No.14, <http://www.ce-review.org/99/14/koenig14the.html> (4 Mayıs 2010).

¹⁵⁸ Madeleine Lundin, "The Political Voice of the Czech Women's Movement: A Study of Gender Oriented Organizations in the Czech Republic and Their Channels of Influence", [Electronic Version], (**Lisans Bitirme Tezi**, Lund University, Central and Eastern European Studies, 2008),s.21.

organizasyonu- bir parçası olarak *Československý svaz žen*(Çek Kadınlar Birliği) almıştır.¹⁵⁹

Komünist Parti, 1952 itibariyle de tüm otonom kadın örgütlerini kaldırmıştır. Kadınların sosyalist bir toplumda özgürleştikleri, ayrı bir 'kadın sorunu' başlığının açılmasına gerek olmadığı ve kadınların erkeklerle beraber diğer organizasyonlarda/birliklerde kendilerini ifade edebilecekleri iddia edilmiştir.¹⁶⁰ 1952–1966 yılları arasında doğrudan kadınları temsil eden bir kuruluş olmadığı görülür.¹⁶¹ Savaş sonrasında gelen komünist darbenin yarattığı politik terörün kadınlara dair simgelerinden biri de, iki dünya savaşı döneminin önde gelen Çek politikacı ve kadın hakları savunucularından biri olan Dr. Milada Horáková'nın 1950 yılında vatana ihanet suçuyla infaz edilmesi olmuştur.¹⁶²

1948 sonrası, özel mülkiyetin ulusallaştırılması ve ulusal endüstrinin yeniden kurulması ile hem sınıfsal yapılanmada hem de toplumsal cinsiyet ilişkilerinde büyük bir sosyal dönüşüm yaşanmıştır. Kadınların ve erkeklerin devlet için iş gücü potansiyeli oluşturma konusunda rolleri eşitlenmiştir.¹⁶³

Komünist Parti'ye başkâtip olarak seçilmesi ile Alexander Dubček, *Socialismus s lidskou tváří* (insan yüzlü sosyalizm) olarak bilinen ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, seyahat etme hakkı gibi çeşitli konulardaki kısıtlamaları azaltmayı hedefleyen uygulamaları gerçekleştirmeye girişmiştir. Bu dönemde, Parti'nin sosyal hayatın pek çok yönü üzerindeki kontrolü azaltılmış, ekonomik reformlar bildirilmiştir.¹⁶⁴

Bu gelişmelerle birlikte komünist rejimin buzları çözülmüş ve 'Prag Baharı'(1968) olarak bilinen döneme girilmiştir. Prag Baharı'nın getirdiği demokratik

---

¹⁵⁹ Koenig.

¹⁶⁰ Alena Heitlinger, **Women and State Socialism: Sex Inequality in the Soviet Union and Czechoslovakia**, London/Montreal: Macmillan McGill-Queen's University Press,1979,ss.65-68.

¹⁶¹ Jacqui True, **Gender, Globalization, and Post-socialism: The Czech Republic after communism**, New York: Columbia University Press,2003,s.5.

¹⁶² David Vaughan, *Milada Horáková: dignity in the face of fanaticism*,2008, <http://www.radio.cz/en/section/archives/milada-horakova-dignity-in-the-face-of-fanaticism> (10 Nisan 2011).

¹⁶³ True, s.5.

¹⁶⁴ William J. Duiker ve Jackson J. Spielvogel, **World History, Volume II: Since 1500**,6. Basım, Boston: Wadsworth, 2010, s.792.

hava ile birlikte Çekoslovak kadın hareketi kısa bir süreliğine de olsa canlı ve özgür bir dönem geçirmiştir. Kadınların sosyalist ekonomik, politik ve kültürel hayata katılımını arttırmak amacıyla bir kadın kitle birliği oluşturulması adına *Çek Kadınlar Birliği*, 1967’de otonom olarak yeniden kurulmuştur.¹⁶⁵

Durum kadınlar açısından değerlendirildiğinde ise, en başından beri Çek Kadınlar Birliği’ nin yayını olan *Vlasta*’nın içeriğinin yoğunlaştığı ve kadınların sosyalist özgürlüğü(!) konusunun gündeme getirildiği görülmektedir. *Vlasta*’nın yanı sıra yine o dönem yayımlanan *Literarni Listy* gibi dergiler devletin sosyalist rejimine karşı feminist bir söylem alanının oluşmasına katkıda bulunmuşlardır.¹⁶⁶ Fakat, Sovyet Bloğu’ndan ayrılmayı da kapsayan ve daha geniş bir çerçeveye yayılması istenen bu reformlar dizisi, Varşova Paktı’nın diğer üyelerince de desteklenen Sovyet Kızıl Ordusu’nun 1968 ağustosunda yaşanan istilası ile durdurulmuştur. Dubček’in yerine eski düzeni yeniden sağlamak üzere Gustáv Husák getirilmiştir.¹⁶⁷ Prag’da öğrenci Jan Palach’ın politik protesto amaçlı intiharı gibi eylemler de komünist rejimin yeniden güçlendirilmesi sürecinin ilerleyişini engellememiştir.¹⁶⁸ Böylelikle, yeni oluşmakta olan özgür söylem kesilmiş ve sansür yeniden gelmiştir. *Vlasta* ‘ya 1969’un ikinci yarısında bakıldığında, derginin söyleminin, sosyalizmin ve devletin amaçlarının doğrulanması şeklinde yeniden değiştiği görülür. Ayrıca, aynı dönemde otonom Çek Kadınlar Birliği de Komünist Parti’nin kontrolüne getirilmiştir.¹⁶⁹ Komünist Parti’nin politik gücü tek elinde tutması ve kadınların gerek parti üyesi gerek lider konumlarında düşük temsilleri kadınların politikanın geliştirilmesi sürecine çok az derecede ulaşabilmeleri ve aktif olamamaları anlamına gelmiştir. Ayrıca, bağımsız organizasyonların da yasaklanmasıyla, hem erkekler hem de kadınlar düşüncelerini ifade edebilecekleri özgür bir platformdan yoksun kalmışlardır.¹⁷⁰

---

¹⁶⁵ True, s.6.

¹⁶⁶ True,s.43.

¹⁶⁷ William J. Duiker ve Jackson J. Spielvogel,s.792.

¹⁶⁸ George Lawson, **Negotiated Revolutions: The Czech Republic, South Africa and Chile**, Aldershot: Ashgate,2005, s.82.

¹⁶⁹ True, ss.43-49.

¹⁷⁰ Sharon L. Wolchik, “Women and the Politics of Transition in the Czech and Slovak Republics”, Marilyn Rueschemeyer(Ed.), **Women in the politics of postcommunist Eastern Europe** içinde (116-141), Armon, New York: M.E. Sharpe,1998,s.118.

1969'da yönetime gelen Husák ile birlikte, komünist rejimi 1968 öncesi durumuna yeniden getirmek üzere bir *normalizasyon* politikası başlatılmıştır. Çok sayıda parti üyesi istifa etmeye zorlanmış, devlette ve federal organlarda kadrolar değiştirilmiş, pek çok bilim insanı pozisyonlarını kaybetmiş, kültürel ve edebi yayınlar sonlandırılmış, insanların özel hayatları gözetim altına alınmış ve tutuklanmalar, hapse atılmalar, idamlar gibi pek çok olumsuz olay yaşanmıştır.¹⁷¹

Komünist rejimin diğer pek çok alanı etkilediği gibi üreme politikalarını da etkilediği görülür. 1950'lerde ve 60'larda düşük olan doğum oranları, 1970'lerde benimsenen özellikle Devlet Nüfus Komisyonu'nun çalışmaları üzerinden geliştirilen pro-natalist önlemler (ailelere gösterilen özen, yeni evlilere yardım, kürtaj komisyonlarının kürtaja daha kısıtlı bir çerçevede onay vermesi gibi)¹⁷² sayesinde yalnızca kısa bir dönem artış gösterebilmiştir.¹⁷³

1957'ye kadar yasal olmayan kürtaj- 1950'de benimsenen ceza yasası belirli şartlar altında tıbbi kürtaja izin vermekte, bunun dışındakileri cezalandırabilmektedir- , 1957'de yürürlüğe giren kanun ile birlikte belirli şartlar altında (kürtaj komisyonlarının gerekçe gösterilen sağlıkla ilgili ya da diğer nedenlerle kürtajı onaylaması halinde) yasallık kazanabilmiştir.¹⁷⁴

1987 yılı itibariyle de on iki haftayı geçmeyen gebeliklerde kürtajın kadının yazılı isteğine bağlı olarak gerçekleştirilmesi şeklinde belirtilen ve bugün de halen geçerli olan yasa devreye girmiştir. Bu yasanın oluşturulması ve işlerlik kazanmasında

---

¹⁷¹ Kieran Williams ve Dennis Deletant, **Security Intelligence Services in New Democracies: The Czech Republic, Slovakia and Romania**, Basingstoke: Macmillan, 2000. Aktaran: George Lawson, **Negotiated Revolutions: The Czech Republic, South Africa and Chile**, Aldershot: Ashgate, 2005, ss.82,83.

¹⁷²Radka Dudová, "The Framing of Abortion in the Czech Republic: How the Continuity of Discourse Prevents Institutional Change", *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2010, Vol. 46, No. 6, http://sreview.soc.cas.cz/uploads/70fcfe909a1e9c90db04635b03e2f5439ef9dccc_DUDOVA%20SC2010-6.pdf (6 Mayıs 2011),s.952.

¹⁷³ Sharon L. Wolchik, "Reproductive Policies in the Czech and Slovak Republics", Susan Gal ve Gail Kligman(Ed.),**Reproducing Gender: Politics, Publics and everyday life after socialism** içinde(58-91), Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2000,ss. 64-66.

¹⁷⁴Dudová,s.951.

görevi nüfus uygulamalarında devleti bilgilendirmek, önerilerde bulunmak ve uygulamaları gözetmek olan Devlet Nüfus Komisyonu'nun büyük etkisi olmuştur.¹⁷⁵

Prag Baharı'nın bastırılması sonrasında, insanların kamusal yaşamdan geri çekildiği görülür; ama sosyal hayatta gösterilen bu tavır, baskıyı kabul etme anlamında okunmamalıdır. Bu durum, Çek kültürel *underground* dünyasında *samizdat* adı verilen devlete ait olmayan, el altından yapılan yayıncılık faaliyetleri ve çeşitli bağımsız sivil inisiyatiflerin gelişmesine, böylelikle de yeni bir alternatif söylemin doğmasına neden olmuştur.¹⁷⁶ Samizdat, totaliter politik rejimlerde ortaya çıkmış, bağımsız medya, alternatif medya gibi üretimlerden daha farklı bir bağlamda değerlendirilmesi gereken bir üretdir.¹⁷⁷

Bu ortamda, muhaliflerin ve insan hakları için mücadele edenlerin oluşturduğu ve manifestosunun adı ile anılan *Charta 77* oluşumu, başlangıçta 242 insanın imzaladığı manifestosuyla 1977 yılında komünizme olan başkaldırısını ve insan haklarına dair arayışını beyan etmiştir.¹⁷⁸ Helsinki Mutabakatı'nı (1975) imzalayan hükümetin, temel insan haklarını uygulaması gerektiğini belirterek ülkedeki duruma dikkat çekmek ve temel insan haklarının uygulanmasını talep etmek için muhalifler, kültürel aktiviteler, çevresel koruma, silahsızlanma gibi çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır.¹⁷⁹

Durum kadınlar açısından değerlendirildiğinde ise, kadınların rejim değişikliğinden önce *Charta 77* ve diğer muhalif oluşumlar dahilinde önemli roller üstlenmiş olduğu görülür. Fakat bildirgeyi imza eden grup içinde ve konuşmacı konumunda kadınlar azınlık olarak kalmışlardır. Bildirgenin içeriği özellikle kadınların sorunlarına yoğunlaşmamakla birlikte, kadının çalışma hakkını desteklemiştir.¹⁸⁰ Bu kez gösterilen muhalefet, kadınlar için Prag Baharı'nda olduğu gibi feminist bir hareketin

---

¹⁷⁵ Dudová, s.953.

¹⁷⁶ H. Gordon Skilling, **Samizdat and an Independent Society**, London: Macmillan Press, 1989
Aktaran: Jacqui True, **Gender, Globalization, and Post-socialism: The Czech Republic after communism**, New York: Columbia University Press, 2003, s.9.

¹⁷⁷ Martin Machovec, "The Types and Functions of Samizdat Publications in Czechoslovakia, 1948–1989" *Poetics Today*, 2009, Vol.30, No.1, <http://poeticstoday.dukejournals.org/cgi/reprint/30/1/1> (10 Mayıs 2010), s.19.

¹⁷⁸ True, s.9.

¹⁷⁹ The U.S. Helsinki Watch Committee, **Violations of the Helsinki Accords: Czechoslovakia, A Report Prepared for The Helsinki Review Conference**, Vienna, 1986, s.13.

¹⁸⁰ Wolchik, *Women in the politics of postcommunist Eastern Europe*, s.118.

gelişimine dair arayış ya da çalışmaların ötesinde temel özgürlüklerin ve rejim baskısının, toplumsal cinsiyet konusunun önünde geldiği bir hareket olmuştur. Kadınlar komünizmin özel alana ittiği politik sahada, -geleneksel olarak zaten özel alana itilmiş olarak- bağımsız sivil inisiyatiflere dahil olabilmiş, böylece kendilerine söylemlerini pratiğe dökebilecekleri sıra dışı bir alan yaratabilmişlerdir.¹⁸¹

Feminist sosyolog Jiřina Šiklová, bu dönemi; kadınlarla erkeklerin omuz omuza çalıştıkları, çalışmanın özgürleştirici ya da kariyer hedeflenen bir eylem değil; ekonomik bir gereklilik olduğu, kadınların üreme politikaları nedeniyle en azından işten ve rejimden uzaklaşma şansının olabildiği ama erkeklerin böyle bir şansının bile olamadığı bir zaman dilimi olarak tasvir etmiş ve tüm bu uygulamalar ve atmosfer nedeniyle de kadınların feminizmle olan ilişkisinin Clara Zetkin'in adının görüldüğü noktada sonlandığı ve "izm"lerden genel olarak hiç hoşlanılmadığını belirtmiştir.¹⁸²

4.2. Komünizm Sonrası Dönemde Durum

Gorbachev'in 1987'de Prag'a yaptığı ziyaret ve *perestroika* ve *glasnost** reformlarının etkisi Kadife Devrim'e giden yolu açmıştır. Artık Brezhnev doktrininin (1964-1982 yılları arasında Sovyetler Birliği'nin genel sekreterliğini yapan Leonid Brezhnev'in tek bir sosyalist ülkedeki antisosyalist elementlerin tüm sosyalist sistemi riske atacağı ve bu nedenle, böyle bir durumda diğer sosyalist ülkelerin tehdit unsuru barındıran ülkeyi işgal edebilmesine hak veren doktrini, Çekoslovakya örneğinde görüldüğü gibi.)¹⁸³ bittiğini ve Sovyet tanklarına güvenerek kendilerini koruyamayacaklarını anlayan parti elitleri paniğe kapılmışlardır. Devrim, 17 Kasım 1989'da görünürde nazizmin kurbanı olan bir öğrencinin anısına yapılan öğrenci

---

¹⁸¹ True, ss.50-51.

¹⁸²Jiřina Šiklová, "Mc Donald's, Terminators, Coca Cola Ads -- and Feminism? Imports from the West.", Tonya Renne(Ed.), **Ana's Land: Sisterhood in Eastern Europe** içinde(76-81), Boulder CO:Westview Press, 1997,ss.76-77.

* Temel anlamları ile yeniden yapılandırma (*perestroika*) ve açıklık (*glasnost*) anlamına gelen bu kelimeler Mikhail Gorbachev'un Komünist Parti'nin genel sekreterliği döneminde(1985-1991) Sovyet toplumunun politik ve sosyal bağlamda renovasyonun tanımlanmasında düstur haline gelen kavramlar olmuşlardır. (Lewis Siegelbaum, 1985: *Perestroika and Glasnost*,(t.y.) <http://www.soviethistory.org/index.php?page=subject&SubjectID=1985perestroika&Year=1985> (10 Nisan 2011).

¹⁸³ Eric Blinderman, "International Law and Information Intervention", Monroe E.Price ve Mark Thompson (Ed.),**Forging Peace: Intervention, Human Rights and The Management of Media Space** içinde(104-138),Edinburg:Edinburg University Press, 2002, s.107.

gösterileri ile başlamış ve kısa zamanda rejim karşıtı politik bir harekete dönüşmüştür. Berlin Duvarı'nın yıkılması, bölgedeki komünist rejimlerin çökmesi, Rusların artık istila etmek için gelemeyecek olması insanlara cesaret kazandırmıştır. Václav Havel önderliğindeki muhalif Občanské fórum (Sivil Forum) kısa sürede devrimin gücünü bünyesinde toplamayı başarmıştır.¹⁸⁴

Tüm bunların sonucunda, 10 Aralık 1989'da Občanské fórum üyeleri ile eski komünist hükümetin reformcu üyelerinden oluşan yeni bir hükümet kurulmuş, 28 Aralık'ta Dubček Federal Meclis Başkanı, 29 Aralık'ta ise Havel Çekoslovakya'nın cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir ve altı ay sonra da Občanské fórum Çekoslovakya'daki sosyalizm sonrası ilk demokratik hükümet olmuştur.¹⁸⁵

Çekoslovakya'da kadınlar Kadife Devrim'in gerçekleştirilmesi sürecindeki olaylarda aktif rol almışlar, protesto ve gösterilere katılmışlardır. Občanské fórum ve onun Slovakya muadili olan Verejnost' proti násiliu(Şiddete Karşı Halk) oluşumlarına kadınlar da müdahil olmuşlardır. Fakat, kadınlar daha sonra politik alanda marjinal bir konumda kalmışlardır; çok az sayıda kadın, yeni kurulan hükümette belli konumlara gelebilmiştir. Bunların arasından, Amerika'ya Çekoslovakya büyükelçisi olarak atanan Rita Klímová, Havel'e baş danışman olan muhalif yazar Eda Kriseová, Çek Milli Konseyi'ne başkanlık eden komünist dönemde muhalifleri savunan avukat Dagmar Burešová sayılabilir. Bu kadınlar istisna olarak kalmışlardır çünkü hükümet dâhilinde genel tabloya bakıldığında çok az sayıda kadının aday gösterildiği ya da seçildiği görülmektedir.¹⁸⁶

Komünizmin devrilmesine kadar geçen süre zarfında kadınlarla ilgili oluşum olarak yalnızca Çek Kadınlar Birliği bulunmakta idi. 1989 sonrasındaki yaklaşık sekiz yıllık süreç zarfında ise pek çok organizasyonun oluştuğu görülür. Sosyal-Demokrat Kadınlar, Lezbiyen Kadınlar Derneği, Roman Kadınlar Birliği gibi örneklendirilebilecek bu çeşitlilikten bahseden Šiklová, politika alanına yoğunlaşan

---

¹⁸⁴ Robin H.E. Shepherd, **Czechoslovakia: The Velvet Revolution and Beyond**, Houndmills, Basingstoke, New York: Palgrave, 2000, ss. 36-37.

¹⁸⁵ True,s.11.

¹⁸⁶ Wolchik, *Women in the politics of postcommunist Eastern Europe*, ss.119-120.

kuruluşların bile kendi bağımsız platformlarının olmadığını, yüzde doksanı erkeklerin oluşturduğu siyasi partileri desteklediklerini özellikle vurgulamıştır.¹⁸⁷

Çekoslovakya’da Václav Klaus’un liderliğindeki sağ kanat ODS (Občanská demokratická strana)Partisi’nin 1992’de yönetime gelmesi ile yoğun bir özelleştirme politikası uygulamaya girmiştir. Özelleştirmeye karşı çıkılmaması için kullanılan anti-komünist retorik, özellikle işçi birlikleri, kadınlar ve eski muhalifler için bireysel veya grup olarak siyasal yaşama katılım durumunu engelleyici olmuştur. Komünizm sonrası Slovakya’nın izlediği Slovak ekonomik bağımsızlığını ön plana alan reform politikası ile Çek’lerin izledikleri neoliberal ekonomik politika arasında uyumsuzluk yaşanması ve ekonomik bağlamda ortak paydada buluşulması yönünde karar verilememesi ile de 1993 yılında iki ülke ayrılma konusunda uzlaşmışlardır.¹⁸⁸

Komünizm sonrası değişen politik ve ekonomik hava, üreme ile alakalı politikalara da yansımıştır. Komünist dönem ile karşılaştırıldığında bu kez, üreme politikaları konusuna; kadın aktivistler, Katolik ve diğer kiliselerden temsilciler, tıp uzmanları, bürokratlar gibi çok daha fazla ve çeşitli aktörün dâhil olduğu görülür. Oluşan bu daha geniş ve açık alan, kadınların kendilerini eskisine göre daha iyi ifade edebilmelerini sağlamıştır; fakat gene de ipler esasen siyasi elitlerin elindedir. Genel duruma bakıldığında ise, hem evlilik hem de çocuk doğurma oranları eskisine göre daha da düşmüştür.¹⁸⁹

1989 sonrasında çeşitli gruplar- muhafazakâr kesim, dini kesim gibi- kürtaj konusuna farklı zamanlarda itirazlarda bulunmuşsalar da, kadınların kürtaj hakkı engellenememiştir. 1991’de Çek ve Slovak halkları hala beraber iken, Parlamento, Kilise ve Sivil oluşumlar, Sağlık Bakanlığı, Eğitim Bakanlığı gibi çeşitli temsilcilerden oluşan bir kürtaj danışma komisyonunun kurulduğu; 1991 yılında başlatılan kürtajla mücadele sürecinin sonucu olarak da 1992’de kürtajla ilgili yasada sağlık ile ilgili gerekçeler dışındaki sebeplerden ötürü yapılan kürtajlardan daha yüksek ücretler talep edilmesi yönündeki değişikliğin (2500- 3000 kron olan bu miktarın yaklaşık bir aylık

---

¹⁸⁷ Šiklová, s.78.

¹⁸⁸ True,ss.13-14.

¹⁸⁹ Wolchik, *Reproducing Gender: Politics, Publics and everyday life after socialism*, ss.66-70.

maaşa tekabül ettiği belirtilmekte) devreye girdiği görülür.¹⁹⁰ Bu konu, oldukça tartışılmış ve farklı tepkiler almıştır; fakat günümüzde yasa hala geçerliliğini korumaktadır.

Nüfus politikalarına bakıldığında, 1990'larda daha önceden açık bir biçimde pro-natalist olan devletin aile desteğinin indirildiği görülür. Üç yaş altı çocuklar için kamusal bakım hizmeti kaldırılırken, ebeveyn izinleri geliştirilmiştir. 1990 sonrasında aile politikası ile ilgili uygulamalara bakıldığında, daha önceki dönemde görülen çocuk bakımının kurumsallaşması ve kadının iş gücünün devam ettirilmesi sisteminden, çocuk bakımının aileye verildiği ve iş gücü olarak erkeğin ön plana çıktığı modele geçiş yapıldığı görülür. Bu durum Avrupa Birliği üye ülkelerinin* aile politikalarını modernize etmeleri konusunda teşvik edildikleri 2006 sonrasında da pek değişmemiştir.¹⁹¹

1993 yılı itibarıyla Çek Cumhuriyeti, *Kadına Karşı Her Türü Ayrımı Engelleme Konvansiyonu*'nun getirdiği zorunlulukları Birleşmiş Milletler üyeliği sebebi ile yerine getirmiştir. Daha sonra, *Kadına Karşı Her Türü Ayrımı Engelleme Konvansiyonu'na Opsiyonel Protokol*'ü imzalanmış ve bu protokol, 2006'da yürürlüğe girmiştir. Erkek ve kadın arasındaki eşitliği sağlamak için ulusal hareket planını içeren *Kadın ve Erkek Arasındaki Eşitliği Desteklemek Üzere Hükümet Öncelik ve Pratikleri* belgesini 1998 yılında uygulamaya koymuştur. Eşitlik alanındaki politikalar hem Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı hem de *Kadın ve Erkek için Eşit Şartlar Hükümet Konseyi* tarafından yürütülmektedir. Kanunlar hükmünde eşitliğin sağlanabilmesi adına bu girişimler yapılmıştır. Toplumsal cinsiyet konusunda faaliyet gösteren *Gender Studies, Fórum 50 %* gibi sivil toplum organizasyonları da Konsey ile işbirliği içinde çalışmaktadır.¹⁹² Ayrıca, *İnsan Hakları Hükümet Konseyi*, Çek Cumhuriyeti Parlamentosu'nda Temsilciler Meclisi'nde işlev gören *Eşit Haklar Kalıcı Komisyonu* ve

---

¹⁹⁰ Wolchik, **Reproducing Gender: Politics, Publics and everyday life after socialism**, ss.78-83.

* Çek Cumhuriyeti 2004 yılında Avrupa Birliği'ne girmiştir.

¹⁹¹ Jiřina Kocourková, "Work-Life Balance in the Czech Republic", Piotr Michon` (Ed.), **Work-Life Balance Policy: In Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia 1989-2009 Twenty Years of Transformation** içinde(10-31) Poznań : Dom Wydawniczy Harasimowicz Poznań, 2010, (Elektronik Kitap), ss.27-29.

¹⁹² Alena Králíková, "Women in the Czech Republic in 2007" *Analyses from the Czech Republic*, 2007, 8, Friedrich Ebert Stiftung veritabanı(10 Haziran 2010), ss. 2-3.

Aileden Sorumlu Kalıcı Komisyon da toplumsal cinsiyet konusunda faaliyet gösteren kurumsal mekanizmalardandır.¹⁹³

Politik alanda kadınların durumuna bakıldığında ise kadınların temsil oranının düşük olduğu görülür. 2004' te kurulan ve genel olarak kadınların kamusal yaşama katılımı konusu üzerinde yoğunlaşan bir sivil toplum kuruluşu olan Fórum 50 %, 2004, 2006 ve 2008 seçimleri üzerinden yaptığı değerlendirmede, yerel meclislerde ve parlamentoda kadınların temsil edilme yüzdelerinin arttığı belirtir. Bu oranları 2008 seçimlerinden sonraki duruma göre değerlendiren Fórum 50 %, yerel meclislerde % 15'ten % 17.6'ya, parlamentoda ise %13.5'ten %17'ye çıkan bir yüzdelik artışından bahsetmektedir.¹⁹⁴Yüzdelerde görülen bu pek de yüksek olmayan artışlar, Fórum 50 % 'nin de belirttiği üzere kadınların politik alanda genel olarak dezavantajlı durumda olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Uluslar arası Parlamentolar Organizasyonu IPO'nun 2011'de düzenlediği verilere göre Çek Cumhuriyeti, temsilciler meclisinde % 22, senatoda ise %18.5'lik kadın katılımı oranları ile 186 ülke arasında yapılan sıralamada kadınların politik alanda temsili açısından 49.sırada gelmektedir.¹⁹⁵

2000'lerde iş gücü bağlamında değerlendirildiğinde ise kadınların iş hayatına katılım yüzdesinin yüksek olduğu görülür. Örneğin, 2006'da Avrupa Birliği'nce % 60 olarak belirlenen kadınların ekonomik faaliyete katılım yüzdesi hedefi, kendini % 53.7 oranında gerçekleştirmiştir.¹⁹⁶

Toplumsal cinsiyet alanında 2000'lerde üniversitelerde lisans ve yüksek lisans programlarının oluşturulduğu görülür. Şu anda, Çek Cumhuriyeti'nde toplumsal cinsiyet alanında Brno'daki Masarykova Univerzita* (lisans düzeyinde) ve Prag'daki Univerzita Karlova v Praze* (yüksek lisans düzeyinde) olmak üzere toplumsal cinsiyet alanında eğitim sunan iki üniversite bulunmaktadır.

---

¹⁹³ Králíková,s.6.

¹⁹⁴ *Women in politics - general information*,2009, <http://padesatprocent.cz/en/english/women-in-politics-general-information/>(15 Haziran 2010).

¹⁹⁵ Inter-Parliamentary Union, *Women in National Parliaments: Situation as of 31 March 2011*, 2011, <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> (28 Nisan 2011).

¹⁹⁶ Králíková,s.8.

* <http://www.muni.cz/>.

* <http://www.cuni.cz/>

Genel olarak duruma bakıldığında ise Çek Cumhuriyeti'nde toplumsal cinsiyet konusunda rollerin hala geleneksel kalıplara göre şekillendiği görülmektedir. Avrupa Birliği üyesi ülkeler arasında bakıldığında, Çek Cumhuriyeti, genel olarak politik sahada kadınların katılımının en düşük olduğu ülkeler arasındadır. Ücret dağılımında ve kadınların geldiği pozisyonlarda, çalışma oranlarında, eğitim alanlarında hala kadınlar ve erkekler arasında belirgin farklar görülmektedir.¹⁹⁷

4.3. Komünist Dönemde Çek Medyası

Komünist sistemin devrilmesiyle Çek halkının hayalini kurduğu herkesin sesini duyurabileceği, çoğulcu kamusal tartışmalar için bir forum olabilecek özgür medya anlayışı, gerçekliğe döküldüğünde önceden tasavvur edilen bu planı karşılayamamış, aksine Çek halkına bu tasavvurlarından çok daha farklı bir medya gelişimi sunmuştur. Karol Jakubowicz'in de belirtmiş olduğu üzere basın özgürlüğü hem demokrasinin oksijeni hem de infotainment (bilginin magazinleşmesi) ve ticari sömürü anlamlarına gelebilmektedir ki bu iki taraflı gerçeklik Çek halkı için de diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi beklenmedik bir durum olarak kendini göstermiştir.¹⁹⁸

Her ikisi de medya alanında çalışmalar yapan Çek akademisyenler olan Jan Jirák ve Barbara Köpplová, 1980'lerin son dönemlerindeki Çek(Çekoslovak) medyasının Wilbur Schramm'ın *Four Theories of the Press* kitabındaki *Sovyet-Komünist Modeli'ne* karşılık geldiğini belirtmişlerdir.¹⁹⁹ Schramm'ın bu kuramı dâhilinde, kitle iletişim araçlarının devlet ve komünist partinin araçsal kullanımına maruz kaldığı görülür. Medya, devletin ve partinin diğer araçları ile birlikte, yerine getirmesi gereken zorunlu sorumlulukları olan bir propaganda ve ajitasyon aracı olarak

---

¹⁹⁷ Králíková, s.3.

¹⁹⁸ Karol Jakubowicz, "Post-Communist Media Development in Perspective", *Internationale Politikanalyse*

Europäische Politik / Politikinformation Osteuropa, März 2005, Friedrich Ebert Stiftung veritabanı (2 Mart 2011) s.1.

¹⁹⁹ Jan Jirák ve Barbara Köpplová, "The Reality Show Called Democratization: Transformation of the Czech media after 1989", *Global Media Journal*, 2008, Vol.4, No.1, <http://www.globalmediajournal.collegium.edu.pl/artykuly/wiosna%202008/jirak-kopplova-czech-media.pdf> (4 Ocak 2011), s.9.

kullanılır.²⁰⁰ Komünist dönemde medyanın durumuna bakıldığında, kitle iletişim araçlarının Komünist Parti'nin, kendi politikasını uygulayabilmesi için bir propaganda aracı olarak işlev görmüş olduğu görülür. Bunun haricinde, kitle iletişim araçlarının özel mülkiyet dâhiline girmesi söz konusu olmamakla birlikte; yalnızca politik, sosyal kuruluşların ve devlet kurumlarının gazete ve dergi yayımlama hakkı bulunmaktadır. Radyo, televizyon ve Çekoslovak Haber Ajansı ise Komünist Parti'nin baskın etkisi ve hükümetin buna tabi olmasıyla iki ana mekanizmadan kontrol edilmektedir.²⁰¹Söz edilen bu sıkı denetim mekanizmasıyla birlikte, özellikle yazılı basın alanında bir çeşitlilikten söz etmek mümkündür; çünkü kurumlar ideolojik görevlerini bu çeşitlilik içinde farklı kesimlere ulaştırabilmektedirler. Böylece, basın toplumdaki farklı gruplara, farklı dozlarda ya da farklı bileşimlerle propaganda içeriğini sunarak Komünist Parti için araçsal kullanım işlevini yerine getirebilmektedir.

80'li yılların geç dönemlerine bakıldığında, Çek/Çekoslovak okuyucunun 30 kadar ulusal ve bölgesel günlük gazete arasından seçim yapma şansının olduğu görülür. Ulusal gazeteler politik partiler, sosyal kuruluşlar ve bakanlıklar tarafından yayımlanmaktadır. Örneğin, günlük gazetelerden *Rudé právo* Çekoslovak Komünist Partisi, *Pravda* Slovak Komünist Partisi, kendi gazetesi olan *Zemědělské noviny* Tarım Bakanlığı, *Svobodné slovo* Çekoslovak Sosyalist Partisi, Çek Cumhuriyeti'nde *Mladá fronta* ve Slovak Cumhuriyeti'nde *Smen* Sosyalist Gençlik Birliği tarafından piyasaya sürülmektedir.²⁰²

Večerní Praha, *Večerník*, *Večer* gibi akşam gazetelerinin popüler örneklerini oluşturduğu bölgesel basın ise ilgili komünist parti organları ile işbirliği dahilinde *Milli Komiteler* yani yerel hükümet yetkililerince basılmaktadır. Yayıncıların, Komünist Parti tarafından kontrol edilen şemsiye bir organizasyon olan *Národní fronta*' ya üye olması sayesinde basında ideolojik bütünlük sağlanmıştır.²⁰³

---

²⁰⁰Fred S.Siebert, Theodore Peterson ve Wilbur Schramm, **Four Theories of The Press**, Urbana ve Chicago: University of Illinois Press, 1963,s.121.

²⁰¹ Jiráak ve Köpplová,s.9.

²⁰² Jiráak ve Köpplová,s.9

²⁰³ Jiráak ve Köpplová,s.10.

Çek ve Slovak okuyucuya sunulan dergi çeşitliliğine bakıldığında da gazeteler konusunda görülen çeşitlilik göze çarpmaktadır. Kadınlar için *Vlasta*, aileler için *Květy*, kültürel ve politik odaklı *Tvorba* ve *Tribuna*, özel bir kategori olarak sayılabilecek propaganda ve boş vakit değerlendirme okumaları birleştiren *Svět socialismu*, *Svět sovětu*, haber dergisi olan *100+1 zahraničnických zajímavostí* gibi örneklendirilebilecek dergiler bu farklı ilgi gruplarına hitap eden dergi çeşitliliği dahilinde incelenebilir.²⁰⁴ Bununla birlikte, komünist dönemde haftalık haber gazeteleri ve pornografik dergiler gibi bazı marjinal dergilerin varlığından söz edilemez.²⁰⁵

Görsel medya alanına bakıldığında ise Çekoslovak Devlet Televizyonu 1953 yılında yayın yapmaya başladığı görülür.²⁰⁶ Üç ulusal istasyona ek olarak bir bölgesel istasyon ağına sahip olan radyonun da komünist dönemde Çekoslovak Televizyon'u gibi propagandanın sarmaladığı ortalama ve ortalama üstü eğlendirici, politik bağlamda eğitici(!), çeşitli sanat formlarından oluşan ana akım izleyiciye hitap eden bir içeriği bulunmaktadır. Bununla birlikte, halk komünist dönemde yasaklı olan *Voice of America*, *Radio Free Europe*, *BBC* gibi yabancı radyo kanallarının Çek dilindeki yayınlarını da dinlemekteydi. Jirák ve Köpplová'ya göre, bu durumun medyanın dönüşümünün yaşanmak üzere olduğu zamanlarda yaygınlığının artması Çek toplumunun medyanın rolüne ilişkin beklentilerini özellikle şekillendirmiştir. Çek halkı, medyanın kamuyu ilgilendiren konuların tartışılması için alan yaratan ve bu amaçla kamuya bilgi sunan yönünü görmeye başlamıştır.²⁰⁷

Komünist dönemin sonlanması öncesi medyanın durumu değerlendirildiğinde, kısa reform süreçlerinde yaşanan özgürleşme anları haricinde, medyanın çoğunlukla araçsal kullanımına şahit olunur. 1968 Prag Baharı'nda, kitle iletişim araçlarının ilk defa devrimsel bir nitelikte kullanıldığı görülür. Olayların gelişiminde gazetecilerin büyük bir rolü olduğu söylenemez ama burada basın rolü; daha önce hiç kullanılmadığı gibi

---

²⁰⁴ Jirák ve Köpplová, ss.10.

²⁰⁵ Jan Jirák ve Barbara Köpplová, "Changes in the Structure of Czech Mass Media", Phillip J. Glenn ve Otokar Šoltys (Ed.), **Media '95 Experience and Expectations-Five Years After: Prague, October 5-6, 1995** içinde (80-87), Prague: Karolinum Charles University Press, 1996, s.81.

²⁰⁶ Jan Čulík, *Media –The Czech Republic*, (t.y.) www.arts.gla.ac.uk/Slavonic/Czech_Media.doc (4 Ocak 2011).

²⁰⁷ Jirák ve Köpplová, *The Reality Show Called Democratization: Transformation of the Czech media after 1989*, ss.10-12.

kullanılabilmesi, reformcuların basın aracılığıyla kendilerini gösterebilmeleri, seslerini duyurabilmeleri ve böylelikle, insanların basını kullanma şeklinde büyük bir değişim yaşanmış olması olmuştur. Ama medyada yaşanan bu kısa dönem özgürleşme hareketi Sovyet istilasını ile yerini yeniden medyanın araçsal kullanımına bırakmıştır; binlerce gazeteci de işini kaybetmiştir. Komünist dönemde medyanın politik etkisini yitirdiğini belirten Owen V. Johnson, 1989 devriminde de medyanın sadece '*değişimin aynası*' olarak işlev gördüğünü belirtmiştir.²⁰⁸

Komünist dönemde bugünkü anlamıyla medya çalışmaları da akademik platformda yer almamıştır. Komünist Parti'nin ideolojisini yayma ve doğrulama amacı sonucunda ortaya çıkmış olan gazetecilik programları dışında, iletişim alanındaki bölümlerin üniversitelerde ilk defa 1989 sonrası kurulduğu görülür. Prag Baharı'nın bastırılması sonrasında normalizasyon döneminde pek çok sosyal bilim dalının reddedilirken, gazeteciliğin özellikle desteklendiğini ve diğer sosyal bilim dalları arasından sıyrıldığı görülür. 1989'un hemen sonrasında gelen medya alanındaki çalışmaların başlangıç olarak gazeteciliği ele alması da bu duruma dayanmaktadır.²⁰⁹

4.4. 1989 Sonrası Değişen Çek Medyasının Durumu

Medyaya "kimin sahip olduğu" sorusu basın özgürlüğü, medyanın etkinliği ve bunların sosyal rolleri konularında anahtar bir başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokratik bir toplumdaki ve demokratik bir kamusal alandan söz etmek istenildiğinde medya alanında sahiplik konusu, medyada çoğulculuğu ve medyanın yapısını etkileyen temel faktör olarak oldukça önemli bir yere sahiptir.²¹⁰ Çoğulculuk ise genellikle; medya alanındaki çeşitlilik, farklı bağımsız seslerin, farklı politik fikir ve kültürel temsillerin

---

²⁰⁸ Owen V. Johnson, "Mass Media and the Velvet Revolution", Jeremy D. Popkin (Ed.), **Media and Revolution** içinde (220-232), Lexington: University Press of Kentucky, 1995, ss. 223-230.

²⁰⁹ Irena Reifová, *Academic Study of Media Audiences in Czech Republic*, 2010, www.cost-transforming-audiences.eu/system/files/pub/Reifova.pdf (09.05.2011).

²¹⁰ Vaclav Stetka, "Between a Rock and a Hard Place? Market Concentration, Local Ownership and Media Autonomy in the Czech Republic", *International Journal of Communication*, 2010, Vol 4, <http://ijoc.org/ojs/index.php/ijoc/article/download/790/463> (4 Mart 2011) s. 867.

medyada var olabilmesi ilişkilendirilmektedir.²¹¹ Medyada yoğunlaşma ise bu demokratik kamusal alanı sağlayabilecek olan medya özgürlüğünü ve çoğulculuğunu tehlikeye atan ve politik veya kişisel olarak orantısız güç dağılımı ve kullanımına sebebiyet veren ve bu nedenle de demokrasiyi riske eden bir medya sahipliği durumudur.²¹²

Medyada yoğunlaşma; yatay -tedarik zincirinde aynı konumda olan iki firmanın güçlerini birleştirip aynı işe girmesi-, dikey –tedarik zincirinde takip eden aşamalarda ileriye doğru ya da daha önceki aşamalarda geriye doğru genişleme; farklı kisvelerde medya ürününün yaratılması ve dağıtılması- ve çapraz- firmanın yeni iş alanlarında çeşitlendirilmesi- olmak üzere üç şekilde görülmektedir.²¹³

Jirák ve Köpplová, Komünist Parti'nin devrilmesi sonrasında 90'larda medya alanında yaşanan değişim sürecini, sansürün kaldırılması -ilk değişimin medya içeriğinde gerçekleşmesi-, devlete ait medyanın bağımsızlığın net olarak belirtilmesi – bunun temelinde uluslaşsızlaşma görülmüştür-, basılı medyanın özelleştirilmesi ve görsel medyada ikili prensibin -kamu&özel sektör- benimsenmesi şeklinde sıralamışlardır.²¹⁴

Komünizmin çöküşünden sonra, devletin sahip olduğu Çekoslovak Televizyonu kamusal hizmet sistemine dönüştürülmüştür. Federal Çekoslovak kanalı, Çek ve Slovak televizyon istasyonu şeklindeki düzen, 1993 yılında Çekoslovakya'nın Çek ve Slovak Cumhuriyetleri şeklinde ayrılmasından sonra Çek Televizyonu için ana akım ČT1 ve kültürel fonksiyonlu ČT2 olmak üzere iki ulusal karasal kanalın elde tutulması şeklinde kendini göstermiştir.²¹⁵

---

²¹¹ Gillian Doyle, **Media Ownership: The economics and politics of convergence and concentration in the UK and European media**, London: Sage Publications, 2002,ss.11-12.

²¹² Stetka, s.867.

²¹³ Doyle, s.4.

²¹⁴ Jirák ve Köpplová, *Tshe Reality Show Called Democratization: Transformation of the Czech media after 1989*,s.14.

²¹⁵ Jan Čulík.

Çek Cumhuriyeti, radyo ve televizyon alanında ikili sisteme 1991-1994 yılları arasında geçmiştir.²¹⁶ 1994 yılında eski Amerikalı diplomat Ronald S. Lauder'in yönettiği *Central European Media Enterprises* (CME) ülkedeki ilk özel televizyon kanalı olan TV Nova'yı kurmuştur. CME ile Çek partneri Vladimír Zelený arasındaki ilişki, Zelený'nin yayın lisansına sahip kişi olarak aynı isimde kendine ait bir kanal kurması ve bu sebeple CME'nin TV Nova'sının kapanmasına neden olmasıyla bozulmuştur. Bu durum Çek Cumhuriyeti'ne yabancı yatırımı koruyamama sebebi ile yüklü miktarda-yarım milyar dolar- tazminat davası açılmasına neden olmuştur.²¹⁷

Ayrıca, Çek Devlet Televizyonu'nda 2000'lerin sonunda, eski bir BBC gazetecisinin Çek Devlet Televizyonu'na genel müdür olarak atanması nedeniyle de sorun yaşanmıştır. Çek halkı ve kanal çalışanlarının bir kısmı, parlamentonun tayin ettiği televizyon konseyinin yaptığı bu atamada politik bağlantılar gördüklerini belirtmiş ve kamu televizyonunun bu şekilde kullanılmasını protesto etmişlerdir. Olaylar sonucunda, genel müdürün istifası gerçekleşmiştir.²¹⁸ Jirák ve Köpplová, bu krizi parlamentonun bazı üyelerinin kamu televizyonu üzerinde daha fazla dolaylı güç kazanmak amacıyla tetiklemiş olduğunu ve yeni düzenlenen Çek Televizyon Yasası'nın nihai metninin aslında parlamentonun televizyon üzerindeki gücünü daha da arttırdığını vurgulamışlardır.²¹⁹ Bahsi geçen bu iki olay da komünizm sonrası değişen süreçte medya alanında komünist propaganda ve kontrolün yerini alan yoğun politik, ticari kaygıları ve baskıları göstermesi açısından önemlidir.

Günümüze bakıldığında ise ulusal televizyon piyasasında üç yayıncının aktif olduğu görülür: Bunlar, kamusal yayıncılık yapan Çek Televizyonu -ČT1 ve ČT2 karasal kanallarına, haber kanalı olan ČT 24 ve ČT Sport adlı iki dijital kanalı eklemiştir-, CME ve diğer özel yayıncıların kontrol ettiği TV Nova ve İsveçli Modern Time Groups'un kontrol ettiği Prima TV şeklinde sıralanabilir. Bu kanallar arasında

---

²¹⁶ Milan Šmíd, "Czech Republic", Brankica Petković (Ed.), **Media Ownership and Its Impact on Media Independence and Pluralism** içinde (142-165), Ljubljana: Peace Institute, Institute for Contemporary Social and Political Studies, 2004, s.156.

²¹⁷ Marius Dragomir, "Fighting Legacy: Media Reform in Post-Communist Europe", **Atlantic Council Transatlantic Relations Papers**, [Electronic Version], Washington, DC: Atlantic Council of the United States, Senior Fellows Publication, 2003, ss.68-69.

²¹⁸ Dragomir, s.70.

²¹⁹ Jirák ve Köpplová, *The Reality Show Called Democratization: Transformation of the Czech media after 1989*, s.20.

gerek izlenme gerek reklam gelirleri arasında en önde gelen kanal ise TV Nova'dır.²²⁰ Kamu yayıncılığı yapmakta olan Çek televizyonu ve radyosu, lisans ücretleri aracılığıyla finanse edilmektedir ve ayrıca belirli bir miktar reklam satma hakkı da bulunmaktadır; yani devlete ait ya da devletin finanse ettiği bir kamusal yayıncılıktan söz etmek mümkün değildir.²²¹

Yalnızca Çek Cumhuriyeti'nde değil, Polonya ve Slovakya gibi ülkelerde de televizyon ve radyo alanı temel olarak ilk lisans verme sürecinde (1993-1994) şekillenmiştir. Bu süreçte farklı izleyici gruplarını hedef alan yayıncı çoğulluğunun yakalanabileceği modeller oluşturulması hedeflenmiştir. Bu sebeple de lisanslar; ulusal, bölgeler üstü, yerel ve bölgesel yayıncılara verilmiştir; fakat durum Çek Cumhuriyeti açısından değerlendirildiğinde TV Nova'nın piyasaya girişinden kısa bir süre sonra baskın bir konum elde etmesini engellenemediği görülmüştür.²²²

90'ların ilk yıllarında radyo ticari yayıncılara açılana kadar, *Çekoslovak Radyosu* yani devlet yayını baskınlığını korumuştur. Bugün, sekizi kamuya hizmet eden Çek Radyosu'nun kanalları olmak üzere onun üzerinde ulusal radyo kanalı bulunmaktadır. En popüler ulusal radyo istasyonları ise özel olanlardır. En çok dinlenen ulusal radyo Çek nüfusunun günde yüzde 12.8'ine ulaşan *Radio Impuls*'tir. Diğer iki popüler radyo istasyonu ise Fransız şirket *Lagardère*'nin sahip olduğu *Evropa 2* ve *Frekvence 1* olarak sıralanabilir. Bu istasyonların arkasından da Çek nüfusunun yaklaşık yüzde 9'una ulaşan kamu yayıncılığı yapan *Radiožurnál* gelmektedir. Özel radyolar alanında reklam piyasasının ise yüzde otuzluk pazar payı ile *Lagardère*'nin sahip olduğu *Regie Radio Music* ve yüzde otuz iki pazar payı ile *Media Marketing Services*'in ikili tekelinde olduğu görülmektedir.²²³

Mevzuat açısından bakıldığında ise öncelikle eski basın yasasında-1960'ların ortalarında yapılmış olan- düzeltmelere gidilmiş, yeni bir yasanın benimsenmesi ise

---

²²⁰ Tomáš Trampota, "Media landscape :Czech Republic", *European Journalism Center*, 2010, http://www.ejc.net/media_landscape/article/czech/ (19 Şubat 2011).

²²¹ Tomáš Vrba, "Czech Republic". **Report for the AEJ Media Freedom Survey**, [Electronic Version] AEJ: Dublin,2007, s.1.

²²² Beata Klimkiewicz, "Media Pluralism: European Regulatory Policies and the Case of Central Europe", [Electronic Version] *EUI Working Papers*,2005,19,(22 Şubat 2011),s.14.

²²³ Trampota.

2001 yılına kadar gerçekleşmemiştir. Yeni mevzuat ile yayıncıların hakları ve zorunlulukları düzenlenmiş, reklam gibi diğer konularda yasal normlar getirilmiş, Çek Radyo ve Televizyon Yayıncılık Konseyi'ni de içeren birtakım gözetim organları kurulmuştur.²²⁴ On üç kişiden oluşan konsey üyeleri Temsilciler Meclisi tarafından aday gösterilip başbakan tarafından altı yıllığına atanmaktadır. Birbirini izleyen iki dönemden sonra tekrar aynı kişiler seçilememektedir.²²⁵

1990'da yapılan bu düzenleme ile sansürün kaldırılmış olduğu; fakat medya alanında yabancı mülkiyete dair bir kısıtlamanın da getirilmemiş olduğu da vurgulanması gereken noktalardır. Sadece 2001 yılında televizyon ve radyo yayıncılığı alanında kabul edilen yeni yasa, tek bir kuruluşun ülke çapında birden fazla televizyon ya da radyo istasyonu lisansını elinde tutmaması(nüfusun yüzde yetmişinden fazlasına ulaşmak) gerektiğini belirterek yatay ve çapraz medya yoğunlaşmasına sınırlar koymuştur; fakat yazılı ve görsel basın arasında şirket birleşmelerini içeren çapraz medya yoğunlaşmalarına bir sınır getirilmemiştir.²²⁶ Basılı medya alanında ise 2000 yılında kabul edilen Basın Kanunu geçerliliğini korumaktadır. Görsel basın alanında mevzuatın yazılı basına göre daha kuvvetli olduğu görülmektedir.²²⁷

Şu anda Çek Anayasası, basın özgürlüğünü koruma altına almıştır. Ulusal medya mevzuatı 2004 itibariyle Avrupa Birliği yönergeleri ile genel olarak uyum içindedir.1999 yılında yürürlüğe konması tasarlanan cezayı gerektiren cevap hakkı kanunu ülkeyi Avrupa Birliği'ne hazırlayan danışmanlardan ve Amerikalı basın özgürlüğü savunucularından gelen tepkiler sonucu uygulamaya konulmamıştır. Avrupa Birliği'ne giriş sonrasında(2004), Havel'in ardılı Václav Klaus, 2009 senesinde asılsız haberler için de para cezası getiren sınırlayıcı yasayı desteklemiş ve imza etmiştir.²²⁸

---

²²⁴ Jan Jiráková ve Barbara Köpplová, *The Reality Show Called Democratization: Transformation of the Czech media after 1989* s.14

²²⁵ Ellen Hume, "Country Profiles: Czech Republic", **Caught in the Middle: Central and Eastern European Journalism at a Crossroads, A Report to the Center for International Media Assistance**, Washington, DC: Center for International Media Assistance,2011,s.36.

²²⁶ Stetka,872-873

²²⁷ Trampota

²²⁸ Hume,s.36.

Günlük yazılı basına bakıldığında, bu alanın Kadife Devrim(1989) sonrasında yeniden şekillendiği görülmektedir. Bu yeni platformda görünenler arasında eski rejim ürünlerinin değiştirilmiş ve özelleştirilmiş versiyonları, yeni özel gazeteler ve eski samizdat medyasının meşrulaştırılmış basımları sayılabilir.²²⁹ Bunun yanı sıra, önceden var olan bazı yayınlar da tamamen lağvedildiğini de eklemek gerekir.

1989 öncesinde çıkan gazetelerden olan *Mladá fronta*'nın ismine "Dnes"(Bugün) eklenmiş - USA Today'dan esinlenilerek-, *Rudé právo* gazetesinin ise kırmızı anlamına gelen *Rudé* kısmı silinerek ismi sadece *Právo* haline getirilerek özelleştirilmişlerdir. Yine 1989 öncesi çıkan *samizdat* olarak yayımlanan günlük gazete *Lidové noviny* de günlük olarak basılmaya devam etmiştir ve kültürlü basının sembolü olarak eski popüleritesini korumuştur.²³⁰

Yeni gazetelerin kurulması girişimleri ise pek başarılı olamamıştır. *Noviny*, *Český deník*, *Prostor* gibi bazı örneklerini verebileceğimiz bu girişimler piyasada tutunamamıştır. 1989 sonrası yayımlanmaya başlayan yeni gazeteler arasından yalnızca tabloid *Blesk*'in yeni bir tür olarak piyasada bir boşluğu doldurması nedeniyle başarılı olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, isim ve içerik değişikliğine rağmen 1989 sonrası varlığını koruyamamış *Lidová demokracie*, *Svobodné slovo*, *Práce* gibi gazeteler de bulunmaktadır.²³¹

En çok okunan ulusal gazetelere bakıldığında ise İsviçreli Ringier tarafından basılan magazin yönü ağır basan tabloid *Blesk*, eski Sosyalist Gençlik Birliği'nin gazetesinin ardılı olan ortalama seviyeli, merkez sağ eğilimli *Mladá fronta Dnes*, Komünist Parti'nin platformu olan *Rudé právo*'nun dönüştürülmüş versiyonu olan merkez sol eğilimli *Právo* görülür.²³²

Basılı medya alanında 1989 sonrası dönemin, Orta Avrupa'da pek çok yeni yayın isminin yayıldığı dönem olduğu görülür. Daha sonraki zamanlarda ise bu

---

²²⁹ Trampota.

²³⁰ Jan Jirák ve Barbara Köpplová, *The Reality Show Called Democratization: Transformation of the Czech media after 1989*,s.16.

²³¹ Jan Jirák ve Barbara Köpplová, *The Reality Show Called Democratization: Transformation of the Czech media after 1989*,ss16-17.

²³² Trampota.

çeşitlilik gazeteler için konuşulduğunda aşama aşama azalmış olsa da dergilerin sayısı- özellikle en çok satanlara içerik olarak oldukça benzeyen çeşitlerin piyasaya sunulması sayesinde- sabit kalmış veya artmıştır.²³³

Yerel ve bölgesel basın ürünleri arasındaki ağır zaman içinde gelişmesi ve özelleştirmenin de devreye girmesiyle, günlük yayınların dönüşümünde önemli bir aşama kaydedilmiştir. Daha önceden Komünist Parti veya ilgili kamu idarelerince çıkarılan bu mecmualar, 1989 sonrası tüm Çek Cumhuriyeti'nde *Deník* adı altında mevcut hale gelmiştir. *Deník*'ler tek bir yayıncının yani Bavyeralı *Passauer Neue Presse*' nin ürettiği bir sistem oluşturmuşlardır. *Deník*'lerin birleştirilmiş tirajları en büyük ulusal gazetelerle yarışmaktadır.²³⁴

Çek Cumhuriyeti'nde yazılı basın neredeyse tamamen yabancı yatırımcıların elindedir. Potansiyel piyasa gelişimi Çek Cumhuriyeti'nin, Avrupa Birliği üyesi ülkeler arasında Polonya'nın ardından en çok yabancı yatırımın yapıldığı ülke olmasına neden olmuştur.²³⁵ Orta ve Doğu Avrupa'nın değişen sosyal yapısı ile birlikte medya sahipliğinin hem ulusal politikacılar hem de yabancı yatırımcılar için karlı bir alan haline geldiği de göz önünde bulundurulunca, Çek yazılı basın kuruluşlarının yüzde sekseninin Alman ve İsviçreli şirketlerin sahipliğinde olduğunun görülmesi şaşırtıcı değildir.²³⁶ Batılı medya şirketlerinin komünizm sonrası Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde alanlarını gittikçe genişletmekte oldukları bu ülkelerde *Westdeutsche Allgemeine Zeitung (WAZ)*, *Ringier*, *Sanoma*, *Bonnier*, *ORKLA* ve *Passauer Neue Presse* gibi şirketlerin gazete ve dergi yayıncılığı alanlarında ön planda yer alması durumu nedeniyle de açıkça görülebilmektedir.²³⁷

---

²³³ Klimkiewicz, s.15.

²³⁴ Jan Jirák ve Barbara Köpplová, *The Reality Show Called Democratization: Transformation of the Czech media after 1989*, s.16.

²³⁵ Aleš Hudský, "Media in the Czech Republic", Silvia Huber (Ed.), **Media Markets in Central and Eastern Europe: An Analysis on Media Ownership in Bulgaria Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Romania, Slovakia and Slovenia** içinde (63-77), Wien; Berlin: LIT Verlag, 2006, s.63.

²³⁶ Elena Vartanova ve diğerleri, "Media Industries: Ownership, Copyright and Regulation", Josef Trappel, Werner A. Meier, Leen d'Haenens, Jeanette Steemers ve Barbara Thomas (Ed.), **Media in Europe Today** içinde (167-184), Bristol ve Chicago: Intellect, 2011, s.175.

²³⁷ Stetka, s.869.

2009’da global finansal kriz nedeniyle pek çok yazılı basın şirketi iflas etmiştir. Günümüzde en yüksek tirajı bulunan gazeteler hala uluslar arası şirketlerdir ama yazılı basın bir şirketin tekelinde değildir.²³⁸ Lauk komünizm sonrası ülkelerde yapılan bu yabancı yatırımların, medya sistemlerinin ekonomik ve teknolojik gelişimlerine katkıda bulunduğunu fakat gazeteciliğin profesyonelleşmesini desteklemesinden çok kar amacının temel hedef olarak alınması nedeniyle, medya alanındaki gelişimin de ticarileşme yönünde yaşandığından bahsetmektedir.²³⁹

İnternet alanında gelişmelerin nasıl şekillendiğine bakıldığında ise, České vysoké učení technické v Praze’ye (Çek Teknoloji Üniversitesi) ait olan Çekoslovakya’nın ilk bilgisayarının internete 1991 yılında bağlanmakla birlikte, resmi olarak ilk internet bağlantısının 1992 yılında gerçekleştiği görülmektedir. 1995 yılı itibariyle de interneti ticari olarak kullanmak mümkün hale gelmiştir.²⁴⁰ Geleneksel medya alanında görülen uluslar arasılaşma ve yoğunlaşma durumu kendini elbette ki internet alanında da göstermiştir. 2007 senesinde en çok ziyaret edilen web portalları olan *Centrum.cz* ve *Atlas.cz*, en büyük global özel sermaye firmalarından biri olan Amerikalı yatırım fonu Warburg Pincus tarafından satın alınmıştır. Hala Çek kurucusu Ivo Lukačovič’e ait olan-en büyük hisse sahibi olarak- ve Çek Cumhuriyeti’nin en çok ziyaret edilen web portalı olan *Seznam.cz*’nin de Warburg Pincus tarafından satın alınıp en çok kullanılan bu üç web portalının tek bir çatı altında toplamak istenildiği bilinmektedir. İnternet aynı zamanda yatay olarak büyümek isteyen tüm büyük medya şirketlerin en önemli ilgi alanlarının başında gelmektedir.²⁴¹

Komünist dönemde ve komünizm sonrasında medyanın yaşadığı dönüşüme bakıldığında ise genel olarak olumlu bir tablo ile karşılaşılmamaktadır. Çek gazeteci ve akademisyen Jan Čulík, komünizmin çöküşünden sonra, bir zamanlar komünist rejim için propaganda üreten pek çok gazetecinin, rejim değişikliği ile birlikte

---

²³⁸ Hume,s.33.

²³⁹ Epp Lauk, “How will It All Unfold? Media Systems and Journalism Cultures in Post-communist Countries”, Karol Jakubowicz&Miklós Sükösd (Ed.),**Finding the Right Place on the Map: Central and Eastern European Media Change in a Global Perspective** içinde(193-212), Bristol& Chicago: Intellect Books, 2008,s.209.

²⁴⁰ Jan Čulík, “The Czech Republic”, Mary Kelly,Gianpietro Mazzoleni ve Denis McQuail(Ed.),**The Media in Europe: The Media Handbook** içinde (31-42),London: Sage Publications Ltd.,2004,s.37.

²⁴¹ Stetka,s.877.

bu kez de anti-komünist devleti eleştirmeden desteklediğini belirtmiştir. Yani Čulík'e göre sadece gazetecilerin tuttuğu tarafa dair bir değişim yaşanmıştır; eleştirel, özgür bir medya anlayışı kazanılamamıştır.²⁴²

Benzer biçimde, Batı Avrupa ile Doğu ve Orta Avrupa'daki özel televizyon kanallarında yaşanan durumu karşılaştıran Dragomir, Doğu ve Orta Avrupa'daki özel kanalların daha sık patronlarının ya da yakın arkadaşlarının politik veya işle ilgili çıkarlarını gözettikleri kurumlar olarak araçsal kullanıma maruz kaldığını; bu durumun Batı Avrupa'daki özel kanallarda ise kanuni yaptırımlar nedeni ile genel olarak daha sıkı kontrol altında tutulduğunu belirtmiştir.²⁴³

Bununla birlikte, medya alanında çalışan uluslar arası uzmanlardan biri olan Karol Jakubowicz, bütünlüklü olarak komünizm sonrası medya gelişimini değerlendirdiği makalesinde, komünizm sonrası ülkelerde medya alanında yaşanan sorunların direkt olarak 'komünist sistem sonrası' duruma mı bağlanması gerektiğini yoksa yaşanan bu durumun liberal demokrasi ve pazar piyasasının zaten özünde olan durumlar olup olmadığını sorgulamıştır. Jakubowicz, bu soruya net bir cevap vermenin oldukça zor olduğunu belirtmekle birlikte, Batı Avrupa medyasında yaşanan pek çok sorunun aynısının komünizm sonrası medyalarda da yaşandığının görüldüğünü ifade etmiştir.²⁴⁴

Resmin geneline değil de ayrıntılarına inildiğinde ise, komünizm sonrası ülkeler söz konusu olduğunda dile getirilen dönüşüm sürecine ek olarak veya bu sürece eklenmiş iç içe geçmiş farklı katmanlar da olduğu görülür. Komünizm sonrası diğer ülkeler için geçerli olan bu durum Çek Cumhuriyeti için de geçerlidir. Söz edilen bu dönüşüm kendi içinde modernizasyon, globalleşme ve uluslar arası bütünleşme-özellikle Avrupa Birliği'ne giriş- gibi etmenleri de taşır.²⁴⁵

---

²⁴² Jan Čulík, *Czech Media Now-A Post-Communist Model?*, (t.y.)

http://www.arts.gla.ac.uk/Slavonic/Czech_Media_now.htm (2 Mart 2011).

²⁴³ Marius Dragomir, "Central and Eastern Europe", Pippa Norris(Ed.), **Public Sentinel: News Media & Governance Reform** içinde(245-276), Washington, DC: The World Bank,2010, s.255.

²⁴⁴ Jakubowicz, s.11.

²⁴⁵ Karol Jakubowicz ve Miklós Sükösd, "Twelve Concepts Regarding Media System Evolution and Democratization in Post-Communist Societies", Karol Jakubowicz&Miklós Sükösd (Ed.),**Finding the**

Günümüz Çek medya sahnesinde, komünist dönemdeki içsel rekabet azlığının ve medyanın belirli bir merkezden sıkı yönetiminin ²⁴⁶ yerini, pek çok alanda hem yatay hem de dikey olarak yayılan ve genişleyen, medyanın şirketleşmesine katkıda bulunan yabancı, genellikle de uluslararası medya sahiplerinin artan varlığı almıştır. Buna ek olarak, Çek işadamlarının ve sanayicilerinin kendi medya imparatorluklarını kurma ve basın aracılığıyla elde ettikleri gücü kendi iş alanlarının halka ilişkilerinde ve politik alanda bir güç olarak kullanmaya duydukları ilgi de gittikçe daha de belirginleşen bir konudur. Vaclav Stetka, Çek Cumhuriyeti'nde medyanın özerkliği üzerine yazdığı makalesinde medyanın yapısında görülen bu eğilimleri, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin medya sistemlerinin dönüşüm sürecinde gerçekleşen benzer eğilimler genel çerçevesi dâhilinde değerlendirmiş ve bu durumu, Çek medya sisteminin bir anlamda 'İtalyanlaşması' olarak ele almıştır.²⁴⁷ Aynı şekilde, Jakubowicz de komünizm sonrası ülkelerde medya sistemlerini değerlendirirken, haritanın söylediğinin aksine bu ülkelerin Akdeniz'e yakın gibi göründüklerinden(!) ve bu durumun da Slavko Splichal'in* komünizm sonrası ülkelerin medyalarının 'İtalyanlaşması' konusundaki tespitini doğruladığından bahsetmiştir.²⁴⁸

Daniel C. Hallin ve Paolo Mancini, *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*(2004) isimli kitaplarında Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki medya gelişimini değerlendirmek üzere Akdeniz veya Polarize Çoğulcu Model, Kuzey/Orta Avrupa veya Demokratik Şirketçi Model ve Kuzey Atlantik veya Liberal model olarak adlandırdıkları üç tip politika ve medya modeli tanımlamışlardır:

Right Place on the Map: Central and Eastern European Media Change in a Global Perspective içinde(9-40), Bristol& Chicago: Intellect Books, 2008,s.9.

²⁴⁶ Jan Jirák ve Barbara Köpplová, *The Reality Show Called Democratization: Transformation of the Czech media after 1989*,s.10.

²⁴⁷ Stetka,s.882.

* Slavko Splichal, **Media beyond socialism: Theory and practice in East-Central Europe**, Boulder: Westview Press,1994.

²⁴⁸ Karol Jakubowicz, "Finding the Right Place on the Map: Prospects for Public Service Broadcasting in Post-Communist Countries", Karol Jakubowicz&Miklós Sükösd (Ed.),**Finding the Right Place on the Map: Central and Eastern European Media Change in a Global Perspective** içinde(101-124), Bristol& Chicago: Intellect Books, 2008,s.118.

Tablo 3.
Hallin ve Mancini Üç Model: Medya Sistemleri

	Akdeniz/Polarize Çoğulcu Model (Fransa, Yunanistan, İtalya, Portekiz, İspanya)	Kuzey Avrupa/Demokratik Şirketçi Model (Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlanda, Almanya, Hollanda, Norveç, İsveç, İsviçre)	Kuzey Atlantik/Liberal Model (İngiltere, Amerika, Kanada, İrlanda)
Gazete Endüstrisi	Düşük tiraj; politik elit yönelimli basın	Yüksek tiraj, yüksek tirajlı basının erken gelişimi	Ortalama tiraj, yüksek tirajlı ticari basının erken gelişimi
Siyasi Paralelizm	Yüksek politik paralelizm; dışsal çoğulculuk,yorum odaklı olma; yayıncılıkta politika etkisi (parlamento ya da hükümet yönetiminde)	Özellikle ulusal basında dışsal çoğulculuk, tarihsel olarak güçlü politik parti medyası; nötr ticari basına yönelim, Önemli oranda otonomlukla birlikte politik etki	Nötr ticari basın; bilgi odaklı gazetecilik; içsel çoğulculuk(İngiltere dışında),profesyonel yayıncılık yönetimi, resmi olarak otonom sistem
Profesyonellik	Düşük profesyonellik, araçsallaşma	Yüksek profesyonellik; kurumsal öz denetim	Yüksek profesyonellik, kurumsallaşmamış öz denetim
Medyada Devletin Rolü	Güçlü devlet müdahalesi, Fransa, İtalya'da basın ödeneği, sansür dönemleri, düzenlemelerin acımasızca ortadan kaldırılması(Fransa hariç)	Basın özgürlüğünün korunması ile birlikte güçlü devlet müdahalesi; basın ödenekleri(özellikle İskandinavya'da); güçlü kamusal yayıncılık	Piyasa ağırlıklı(İngiltere ve İrlanda'daki güçlü kamu yayıncılığı hariç)

Kaynak: Daniel C.Hallin ve Paolo Mancini, **Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004,s.67.

Tablo 4.
Hallin ve Mancini Üç Model: Politik Sistemler

	Akdeniz/Polarize Çoğulcu Model (Fransa, Yunanistan, İtalya, Portekiz, İspanya)	Kuzey /Orta Avrupa/Demokratik Şirketçi Model(Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlanda, Almanya, Hollanda, Norveç, İsveç, İsviçre)	Kuzey Atlantik/Liberal Model(İngiltere, Amerika, Kanada, İrlanda)
Politik tarih	Geç demokratikleşme; kutupsal çoğulculuk	Erken demokratikleşme; makul çoğulculuk(1945 öncesi Almanya,Avusturya hariç)	Erken demokratikleşme, makul çoğulculuk
Uzlaşma ya da Çoğunlukçu hükümet	Her ikisi de	Ağırlıklı olarak uyuşum	Ağırlıklı olarak Çoğunlukçu
Bireysel Çoğulculuk/Organize Çoğulculuk	Organize çoğulculuk; politik partilerin etkin rolü	Organize çoğulculuk; bölünmüş çoğulculuk tarihi; demokratik korporatizm	Organize çoğulculuktan çok bireysel temsil(Özellikle Amerika'da)
Devletin Rolü	Mutlak devletçi rejim, devlet ve siyasi partilerin ekonomiyle yoğun ilişkisi, otoritarizm dönemleri, Fransa, İtalya'da güçlü refah devleti	Güçlü refah devleti, devletin ekonomiyle önemli ilişkisi	Liberalizm; özellikle Amerika'da daha zayıf refah devleti
Rasyonel Yasal Otorite	Zayıf gelişim(Fransa hariç),kayıрма durumu	Güçlü gelişim	Güçlü gelişim

Kaynak: Daniel C.Hallin ve Paolo Mancini, **Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004,s.68.

Bu sınıflandırmadan yola çıkarak komünizm sonrası gazetecilik kültürleri üzerine yazdığı makalesinde Epp Lauk da, komünizm sonrası ülkelerde görülen gazetecilik kültürlerini; profesyonelliğin düşük olduğu, devlet, politik partiler veya elitlere yakınlık gösterilen, gazetecilik otonomluğunun yüksek olmadığı, etik standartlar üzerinde uzlaşma olmadığı, resmi mesuliyet sistemlerinin olmadığı, örgün gazetecilik eğitiminin pek gelişmediği ve profesyonel organizasyonların otoritesinin olmadığı şeklinde betimlenen bir gazetecilik kültürü şekli olan *Akdeniz ya da Polarize Çoğulcu Model*'e oldukça yakın bulduğunu belirtmiştir.²⁴⁹

Ayrıca, basın özgürlüğünün sınırlılığı, devletin medya politikası, ticari baskılar, sivil toplumun medya üzerindeki kontrolünün azlığı gibi nedenlerle komünizm sonrası ülkelerde öz denetim mekanizmasının işlemediğini de eklemiştir.²⁵⁰ Lauk, yine komünizm sonrası medyayı sistemlerini değerlendirdiği bir başka makalesinde de komünist gazetecilik anlayışı yerine ihraç edilen Anglo-Amerikan modelinin, basın özgürlüğünün hem iktidar eliti hem de kamu tarafından saygı duyulduğu, kurulu mevzuatla korunduğu bir toplum yapısına ihtiyaç duyduğundan ve medya sistemlerinin, toplumların politik kültür ve ekonomik gelişim seviyelerinin ayrılmaz bir parçası olduğundan ve Anglo-Amerikan sistemin 200 yılda ulaştığı bu gelişim seviyesinin komünizm sonrası ülkelerde arayışlarla süren yaklaşık 20 yıllık bir süreç olmasından dolayı başarısız olduğundan bahsetmektedir.²⁵¹

Daha önceki satırlarda belirtilen Çek medyasının dönüşümde yaşanan durumlar da göz önünde bulundurulduğunda, komünizm sonrası Çek Cumhuriyeti'nde medya alanında yaşanan tabloyu açıklamada kullanılan bu yorumların geçerliliği daha açık bir biçimde görünür olacaktır.

Stetka, medyada uluslararası yoğunlaşmanın büyük yüzdelerinin gölgesinde kalmakla beraber, gittikçe genişleyen bir alana dönüşen esasen medya dışındaki alanlardan para kazanan fakat aynı zamanda özellikle politik– ekonomik medyaya, elit

---

²⁴⁹ Epp Lauk, “Comparing Journalism Cultures After the Fall of Communism”, [Electronic Version] **Comparative Journalism Studies: Approaches, Methods and Paradigms**, Hobart, University of Tasmania, 25-27 Haziran 2008b, ss.4-5.

²⁵⁰ Lauk, *Comparing Journalism Cultures After the Fall of Communism*, ss.9-10.

²⁵¹ Lauk, *How will It All Unfold? Media Systems and Journalism Cultures in Post-communist Countries*, s.208.

medyaya* yatırım yapan güçlü, yerel şirketlerin varlığından söz etmektedir. Bu bağlamda, son beş on yıldır yükselen bu trendin Çek medyasını, medya/endüstri krallarının (media moguls) alanı haline geldiğini belirtir.²⁵²

Jeremy Tunstall ve Michael Palmer, *Media Moguls* adlı kitaplarında, ‘media moguls’ tamlamasını medya işini kişisel çıkarları doğrultusunda yürüten, girişimci riskler olarak büyük medya şirketlerinin sahibi olan kişilere verilen ad olarak tanımlamışlardır. Tunstall ve Palmer’ın tanımlamasında, ‘medya kralı’, yeni girişimlerde bulunmaktan ziyade mevcut şirketleri satın alan ya da devir alan kişidir, yeni medya şirketlerinin kurulması teorik bağlamda konunun bahsi geçen girişimcilik aşamasına uymakla birlikte, pratikte durum mevcut medya şirketleri üzerinden gerçekleşmektedir. Ayrıca, Tunstall ve Palmer medya krallarına destek veren ‘baron’lardan söz ederler. Baronlar, medya kralının büyük girişimlerinin şirketlerini ya da bazı bölümlerini idare eden kişileridir. Bir medya kralının arkasında birkaç tane baron bulunabilir. Baronlar girişimci atılımlarda da bulunabilirler ama medya krallarının tüm girişimlerinin ne sahibi ne de denetçileri değillerdir.²⁵³

Stetka, yaptığı araştırma sonucunda aşağıdaki tabloda görülen Çek Cumhuriyeti’nin en etkili medya baronlarını gösteren tabloyu oluşturmuştur. Örneklendirilen bu tablonun Çek *elit* medyasının önemli bir kısmını elinde tutan kişilerce, kendi politik ve ekonomik çıkarları doğrultusunda kullanılabilir olma durumunu göstermesi açısından olumsuz bir manzara oluşturmaktadır ki medya sahiplerinin medyanın gündemini kendi çıkarları doğrultusunda etkiledikleri, basının özgürlüğünü kısıtladıkları çeşitli örnekler de –Mediacop’un sahibi Sebastian Pawlowski’nin eski Prag Belediye başkanı Jan Kasl’ın partisi olan the Free Democrats’a sponsor olması gibi- açığa çıkmamış değildir.²⁵⁴

---

* Noam Chomsky, “What Makes Mainstream Media Mainstream”, *Z Magazine*, Ekim 1997, <http://www.chomsky.info/articles/199710--.htm> (3 Mart 2011).

²⁵² Stetka, s.878.

²⁵³ Jeremy Tunstall ve Michael Palmer, **Media Moguls**, London ve New York: Routledge, 1991, s.105.

²⁵⁴ Stetka, s.880.

Tablo 5.
Çek Cumhuriyeti'nin En Etkili 'Medya/Endüstri Baronları'(2009)

	Ana Şirket	Ana İş Alanı	Medya Şirketleri	Medya Kuruluşları
Zdeněk Bakala	New World Resources (NWR)	Kömür madenciliği, Kok fabrikaları, enerji üretim ve dağıtımı	Economia	Hospodarske noviny(günlük) Ekonom(haftalık) B2B dergileri iHned.cz(haber portalı)
			Respekt Publishing	Respekt(haftalık)
Petr Kellner	PPF Group	Özel sermayeler, emlak, sigorta, bankacılık	Euronews	Euro(haftalık)
			PPF Medya	Naša adresa ("hyperlocal"* medya ağı)
Karel Komárek	KKCG Investments	Petrol çıkarma, enerji üretim ve dağıtımı, seyahat acentaları	Stanford	Profit(haftalık) Czech Business Weekly
Sebastian Pawlowski	Copa Group	Emlak, iktisadi kalkınma	Mediacop	Týden(haftalık) Instinkt(haftalık)

Kaynak: Vaclav Stetka, "Between a Rock and a Hard Place? Market Concentration, Local Ownership and Media Autonomy in the Czech Republic", *International Journal of Communication*, 2010, Vol 4, <http://ijoc.org/ojs/index.php/ijoc/article/download/790/463> (4 Mart 2011),s.880.

* hyperlocal(belli bir yerde ikamet eden tanımlanmış bir topluluğu hedefleyen),haber odası ve kafe konseptlerini birleştiren bu deneysel internet cafe projesi Ağustos, 2010'da noktalanmıştır.(Hume,s.36)

Karol Jakubowicz ve Miklós Sükösd, komünizm sonrası ülkelerde medya değişimini açıklamak üzere biyolojiden gelen *ontogenez* kavramından faydalanmışlardır. Özünde soyoluş sürecinde türün her örneğinin, türün geçirdiği dönüşüm süreçlerinin hepsinden geçerek gelişme gösterdiğini anlatan bu kavramı, komünizm sonrası ülkelerde demokratik süreçlerin gelişimini betimlemek için kullanan Jakubowicz ve Sükösd, Avrupa medyası tarihindeki ve komünizm sonrası ülkelelerin medyalarında zaman içinde kaydedilen aşamaları analiz etmişlerdir.

Kısaca Avrupa medyasında yaşanan süreçler (yaklaşık kronolojik sıra ile) şu şekilde ifade edilmiştir:

-“Medya ayrışması”, hükümet veya politik yapılardan ayrılma(18. yüzyılda kamusal alanın oluşumu ile başlayan ve son halkası kamu yayıncılığı olan)

-Gazetecilerin profesyonelleşmesi, partizan rollerden objektifliğe geçiş(20. yüzyıl, Batı Avrupa’da özellikle II. Dünya Savaşı sonrası)

-Batı medyasında güçlü bir hareketle desteklenen demokratikleşme-medyaya katılım, iletişim hakkı-(1960’lar ve 1970’ler)

-Medyanın merkezsizleştirilmesi, uzmanlaşma ve çeşitlilik(1960’lardan 1970’lere)

-Batı radyo-televizyon yayıncılığının tekelden çıkması, serbestleşmesi, liberalleşmesi, özel yayıncılığın ortaya çıkışı(1980’ler)

-Hem özel hem de kamu yayıncılığının liberalleşme politikaları etkisiyle ticarileşmesi(1980’ler)

-Avrupa Birliği medya ve ticaret politikaları doğrultusunda ortak bir Avrupa medya piyasasının kurulması, büyük Avrupa medya şirketlerinin ortaya çıkması(1980’ler)

-Ulusal ve uluslar arası ölçekte medya sahipliği yoğunlaşması, bunu takip eden baskın çok uluslu medya şirketlerinin ortaya çıkması(özellikle 1990’lar)

-Uluslar arasılaşma, ulusötesileşme ve globalleşme-sahiplik, içerik, işletme alanlarını kapsayan, bazı medya şirketlerinin globalleşmesi (1990'lerden itibaren)

-İçeriğinin ticarileşmesi, politika haberleri de dahil- tabloidleşme, *infotainment*, popüler kùltüre dair yeni türler-

-Dijital, interaktif yeni medyanın ortaya çıkışı ve yükselişi(1990'lerden itibaren)

- Dijitalleşme ve medya sistemlerinin i içe geçmesi (2000'ler itibariyle)

Bu değerlendirmeden sonra, komünizm sonrası ÷lkelerde medya sistemlerinin gelişimlerinde kısa süre zarfında -1990'lar itibariyle- gör÷len eğilimleri ise şu şekilde sıralamışlardır:

-Tekelin ortadan kaldırılması ve(kısmi olarak) yeniden tekelleşme

-Medya sistemlerinin ticarileşmesi ve pazar ekonomisine dönüşmesi (politik içerikte tabloidleşme, *infotainment* yaygınlaşması)

-Medya özgürlüğü ve bağımsızlığı konularında değişim

-Medyanın demokratikleşmesi

-Medyada çoğullaşma ve çeşitlilik

-Gazetecilerin profesyonelleşmesi

-Devlet medyasından kamu yayıncılığına gelişim

-İçerik ve sahiplik konularından uluslar arasılaşma, Avrupalılaşma ve globalleşme.

-İletişim ve bilgi teknolojilerinin gelişimi ve medya üzerindeki etkisi

- Dijitalleşme ve medya sistemlerinin i içe geçmesi.

Bakıldığında iki listenin birbirine benzediği görülür ki Avrupa medyasında yaşananlar komünizm sonrası ülkelerin medyaları şekillendirmiştir. Aradaki temel fark ise görüleceği üzere ‘zaman’dır. Bu gelişim aşamaları, komünizm sonrası ülkelerin medyalarında çok kısa süre zarfında gerçekleşmiştir ve buna ek olarak, bu ülkelerin yerli sermayesinin, demokratik politik kültürünün vs olmaması gibi arada büyük farklar yaratan arka plan aktörleri de bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında, komünizm sonrası ülkelerde medya gelişimi alanında itici gücün pazar gücü olduğu görülmektedir.²⁵⁵

Yaşanan dönüşüm süreci sonrasında Çek medyasının genel özelliklerini betimleyen Jirák ve Köpplová ise günümüz Çek medyasını şu şekilde tanımlamışlardır:

-Basılı medya alanında yabancı sermayenin baskınlığı, kalite düşüklüğü, yabancı dergilerin yerli versiyonlarının baskınlığı.

- Görsel medyada özel radyo ve televizyon kanallarının baskınlığı ve kamu yayıncılığının ekonomik ve politik bağlamda tutarsız ve düşüşte olan pozisyonu.

-Medya içeriğinin büyük oranda ticarileşmesi, pazarlama ve reklam sektörleriyle yakın ilişkiler, politik alanla uyum içinde olma durumu.

-Teknolojik bağlamda bir yandan hızlı gelişmeler olurken bir diğer taraftan gelişmelerin bilinçli olarak yavaşlatılması-özel televizyon kanallarının piyasadaki güçlü konumlarını korumak için karasal dijital yayına geçişi 2006 yılına kadar engellemesi örneğindeki gibi-²⁵⁶(geçiş süreci 2008 itibariyle başlamıştır.)²⁵⁷

Jakubowicz, 1989 sonrasında Orta ve Doğu Avrupa’da yaşananların özetinde, komünist rejimin düşmesiyle birlikte beklenenin aksine tüm sorunların çözülmediği, komünist rejimi devirmek için geçen tüm o süreçte benimsenen hayallerin ve ideallerin

²⁵⁵ Jakubowicz ve Sükösd, ss.12-17.

²⁵⁶ Jan Jirák ve Barbara Köpplová, *The Reality Show Called Democratization: Transformation of the Czech media after 1989*,s.15.

²⁵⁷ Eva Rybková, “Television across Europe: Follow-up Reports 2008, Czech Republic”, **Television across Europe: More Channels, Less Independence, Follow-Up Reports 2008**, Budapest, New York: Open Society Institute,2008,s.186.

işe yaramaz bulunarak bir anda yeni kapitalist düzenin gerçekliğinde terk edildiği, Avrupa ile birleşmenin beklendiği gibi sıcak bir biçimde gelişmediği ve umut edilen “Batılılaşma”nın, Batı Avrupa’ nın Orta ve Doğu Avrupa piyasasından faydalanmak anlamına geldiği bir tablo ile karşılaşıldığını belirtmiştir. Fakat bu durumu, Orta ve Doğu Avrupa’daki komünizm sonrası ülkeler için yolu sonu ve sadece hayal kırıklığı anlamında kabul etmemiştir. Jakubowicz, komünizm sürecinde yaşananlar ve komünizm öncesi beklentiler sonrası ortaya çıkan gerçek manzaranın, bu ülkeler için “Batılılaşma” dışında, kendilerine ait yeni bir yolda ilerlemeleri gerektiğini fark etmelerine ve bu yönde uygulamalar başlatmalarına dair yolu açacak yeni bir sürecin başlangıcı olarak da okunabileceğini belirtmiştir.²⁵⁸

Bu fikirlere paralel olarak, Jakubowicz ile Sükösd birlikte yaptıkları komünizm sonrası medya gelişimi değerlendirmesinde de, dönüşüm kelimesini ilk anlamı ile okuduğumuzda, bu kelimenin her bağlamda kendini hiçbir zaman tamamlamayacak bir sürece işaret ettiğini anlatırlar. İletişimsel demokrasinin, belki de asla tamamen ulaşılamayacak “*yol gösterici bir ilke olarak işlev görebilecek normatif bir ideal*” olarak kalacağını eklerler.²⁵⁹

4.5. Çek Cumhuriyeti’nde Feminist Alternatif Medya

Sosyalist dönemde Komünist Parti ideolojisinin bir parçası olarak kadının özgürleşmesi kavramının var olması (!) nedeni ile feminizme dair ne ana akımda ne de *underground* kültürlerde üretilmiş yayımlar bulmak mümkün değildir. Feminizmin gerçek anlamda başladığı tarih olarak 1989 sonrası göstermek doğru olacaktır.²⁶⁰

Anna Vanícková’nın Prag Baharı’nın bastırılması ile ortaya çıkan alternatif kültür ortamını, dönemin etkin kadın sanatçılarından Věra Jirousová ile temel olarak rock müzik üzerinden ilerleyen sohbetleri üzerinden değerlendirdiği yazısında da görüleceği üzere, bahsedilen alan müzik, görsel sanatlar ya da edebiyat olsun erkek egemen bir kültürden bahsedildiği, bugün bu oluşumlardan bahsedildiğinde adı geçen

---

²⁵⁸ Jakubowicz,s.15.

²⁵⁹ Jakubowicz ve Sükösd,s.23.

²⁶⁰ Jitka Kolářová, (jitkakolarova@centrum.cz) Nilay Kepekçi’ye kişisel e-posta,[kayıtlı] (14 Nisan 2010).

ana figürlerin büyük oranda erkek olduğu –rock sahnesinde *The Plastic People of the Universe* gibi- ve kadınların bu alternatif ortamda bulunmakla birlikte genellikle görünmez kaldığı ve az sayıda kadının ismini duyurabilmiş olduğu-yine rock sahnesinden örnek gösterilebilecek tamamen kadınlardan oluşan rock müzik topluluğu Zuby Nehty gibi- görülmektedir.²⁶¹

Komünizm sonrası döneme bakıldığında ise, 90'larda anarşist ve radikal feminist kadınların aktif olduğu görülür. Anarşist hareketten ayrılan *Luna* adı altında bir grup anarşist kadının 96-97 yılları arasında *squat hareketine* katılmış ve Esbat isimli fanzini yayımlamışlardır. Aynı dönemde eko-feminist yönelimli *Wicca* dergisinin de yayımlandığı görülmektedir. Daha sonraki zamanlarda aktivistlerin hareketten ayrılması ile bu faaliyetlerin de yok olduğu görülmüştür.²⁶²

2000'lere gelindiğinde, kendini feminist punk fanzin ve *Riot Grrrl* hareketinin bir parçası olarak tanımlayan fanzin *Bloody Mary*'nin değişken aralıklarla yayımlanmaya başladığı görülür.²⁶³ Çek dilinde yayımlanan fanzinle ilgili olarak fanzin yazarlardan birinin ifade ettiği üzere, fanzinin içeriğinde altkültürler, patriyarki, fuhuş gibi örneklendirilebilecek çeşitli konulardan bahsedildiği; fanzinin kadın hakları konusunu ciddi bir konu olarak değerlendirdiği ama bunu ciddi makaleler yayımlamak yerine ironik, espriler ve absürd fikirler içeren daha farklı bir biçimde sunmayı tercih ettiği görülmektedir.²⁶⁴ Fanzine yine Çek dilinde internet üzerinden 'http://bloodymary.blog.cz/' adresinden de ulaşılabilmektedir.

Bu çerçevede değerlendirilebilecek bir diğer yayım ise *Přímá cesta* (Direkt Yol) isimli dergidir. Derginin yayımcısı olan *Feministická skupina 8. bşezna* (8 Mart Feminist Grubu) adı ile 2001 sonunda kurulan ve 2004'te *Anarchofeministická skupina* (Anarko-Feminist Grup) olarak yeniden adlandırılan grup, 8 Mart'ta global kadın grevine katılmak amacı ile kurulmuştur. Anarko-feminist ilkeler çerçevesinde mevcut

---

²⁶¹ Anna Vanícková, *Deeper Underground: Reflections on Women Artists in the Czech Musical Underground 1968-1989* " *Jedním Okem/One Eye Open*, Special Issue, Vol.2(Summer 2002).

²⁶² Kolářová, s.15.

²⁶³ Kolářová, s.16.

²⁶⁴ Elke Zobl, *Bloody Mary: Spreading feminist ideas in the Czech Republic, An interview with Emca Revoluce from Prague, Czech Republic, 2004*, <http://grrrlzines.net/interviews/bloodymary.htm> (10 Haziran 2010).

sisteme pozitif alternatifler yaratmayı hedeflemektedir.²⁶⁵ Anarko-Feminist Grup'un politik duruşunu yakından yansıtan *Přímá cesta* dergisinin büyük bir kısmı, anarko-feminizm ve anarşizmin teorik arka planının anlatılmasına yöneliktir.²⁶⁶ 2001'den bu yana yayımlanan dergi ayrıca film, kitap, sergi eleştirileri, kadın yazar portreleri ve çeşitli kampanyalar hakkında -örneğin cinsiyetçi reklamlara karşı- bilgi de vermektedir.²⁶⁷

Daha yeni dönemde yayımlanan feminist fanzinlere bakıldığında, 2007'de yayımlanmaya başlayan fanzin *Pride and Prejudice* görülür.²⁶⁸ Fanzin, sadece Çek dilinde olan bir blog (<http://papzin.bloguje.cz/>) ve genel bilgi, iletişim ve röportajları Çekçe ve İngilizce dillerinde yayımlamak üzere web sitesi (<http://papzine.com/>) üzerinden de okuyuculara ulaşmaktadır. Açıkça belirtilmemiş olsa da, *Riot Grrrl* hareketine yakın olan fanzinin web sitesinde kendilerini anlattıkları bölüme bakıldığında “... *sadece punk'lar, vegan'lar**, *kadınlar, erkekler...*” vs. ile²⁶⁹ değil, her şeyle ilgili olduklarını belirttikleri, kendi görüşlerini tek gerçeklik olarak sunmak istemedikleri yani keskin olmayan bir üslup benimsedikleri fark edilir.

Anarko-feminist grupların feminist hareket içindeki duruşuna bakıldığında, bu grupların akademik feminizmi de içeren sözde kurumsal feminizmden, sivil toplum örgütlerinin feminizminden- sosyal çalışmalarını bir derece faydalı bulmakla birlikte- ve liberal feminizmden pek hoşlanmadıkları ve bu feminizmlere karşı eleştirel bir tavır takındıkları görülmektedir.²⁷⁰

Aslında Slovakya'da basılan *ASPEKT* dergisi ise -yukarıda bahsedilen feminist alternatif yayınlardan daha farklı olmakla birlikte -1993'te kurulmuş feminist kültür ve yayıncılık organizasyonu olan *ASPEKT* tarafından basılan- Çek Cumhuriyeti'nde de satılan ve okunan bir feminist kültür dergisidir. Dergi, feminist hareket toplumsal

---

²⁶⁵ *Anarcho-feminist Group*, (t.y.) <http://fs8brezna.ecn.cz/files/english.html> (15 Haziran 2010).

²⁶⁶ Lucia Udvardyová, “Alternative Media: A Comparison of Two Czech Anarchist Feminist Publications- Bloody Mary and Přímá cesta”, (*Bitirme Tezi*, Anglo-americká vysoká škola/ Anglo-American University, Beşeri ve Sosyal Bilimler, 2004) s.21.

²⁶⁷ Kolářová, s.16.

²⁶⁸ *Pride and Prejudice Zine*, (papzine@gmail.com) Nilay Kepekçi'ye kişisel e-posta, [[kayıtlı](#)] (3 Mayıs 2010).

* Temel anlamıyla her türlü hayvansal ürünün tüketimini reddeden beslenme kültürü.

²⁶⁹ *About P&P zine: Who Are We?*, (2009-2010) <http://papzine.com/en/about-us/> (10 Mayıs 2010).

²⁷⁰ Kolářová, s.17.

cinsiyet ve kadın konusundaki önemli metinlerinin tercümelerinin yanı sıra bu konularda yapılan yeni çalışmalara da yer vermiştir. 1993'ten bu yana yayımlanan *ASPEKT* 2004 itibariyle de basılı formattan çıkmış ve *ASPEKT*'in ardılı internet üzerinden sunulan *webzine ASPEKTin* olmuştur.

Webzine ASPEKTin yeni okuyucular ve katkıda bulunmak isteyen yeni insanlara da açık bir yapıda oluşturulmuştur. Dramalara, kurgulara, ilginç haberlere yer veren, iyi yazarlara, kötü reklamlara dikkat çeken çeşitli bir içeriği bulunmaktadır. *Webzine*'in yayımcıları, interneti “*ana akımı takip etmeyen fikirler için hayati bir araç*” olarak nitelendirmektedirler.²⁷¹

Üçüncü dalga feminizmin internetle yakın ilişkisi, internetin sunduğu olanaklar ve bilgisayar kullanımının yaygınlaşması gibi nedenlerle basılı yayımların yerini blog ya da *webzine* gibi uygulamaların aldığı görülmektedir. Mevcut basılı yayımlar da ikinci adres olarak internete taşınmaktadır.

---

²⁷¹*ASPEKT*, (t.y.) <http://www.aspekt.sk/english.php> (10 Haziran 2010).

5. FEMİNİST ALTERNATİF MEDYA ÖRNEĞİ OLARAK ONE EYE OPEN/JEDNÍM OKEM DERGİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1.Derginin Kuruluşu

One Eye Open/Jedním Okem dergisi, Amerikalı Deborah E. Dubois tarafından 1992 yılında kurulmuştur. Prag’da basılan ve kadın sorunları üzerine eğilen dergi, yayımlandığı dönemde kadın sorunlarına eğilen tek iki dilli dergi olma özelliğini taşımaktadır. Dubois, Prag’a feminist bir dergi çıkarmak niyeti ile gelmiştir. Çek kadınlarıyla kültürü, toplumu ve Çek topraklarında feminizm algısını anlayabilmek için geçirdiği zaman sonrasında dergi, 1993 yılında basılmaya başlanmıştır.²⁷²

Daha sonraki süreçte derginin editörlüğünü yapan Çek akademisyen Eva Kalivodová, dergiyi kadınların düşünce ve yaratıcılıklarını güçlendirmek adına kültürler arası iletişimi sağlayan bir yayım olarak tasvir etmiştir. *One Eye Open* yani “tek gözü açık” olarak tercüme edilebilecek olan dergi adının ise kendi deneyimleri ve kaygıları hakkında pek konuşmayan Çek kadınlarına ve toplumsal cinsiyet ve eşitsizlik konularına duyarsız kalan kamusal söylem ve çeşitli politikalara göndermede bulunduğunu belirtmiştir.²⁷³

Derginin kurucusu olan Debois, derginin ilk sayısında yazdığı giriş yazısında *One Eye Open*’ı farklı kültür ve deneyimlerden gelen kadın ve erkekleri bir araya getirip birbirlerinden bir şeyler öğrenebilecekleri bir fırsat, topluma sızan çeşitli düşünce ve fikirlerin tanımlanıp sunulabileceği bir kolektif çaba olarak değerlendirmekle birlikte; dergiyi özellikle geçmişten gelen baskı geleneği ile mücadele eden kadınlar için yeni bir fırsat olarak sunmuştur.²⁷⁴

---

²⁷² Kimberlee Stephens, “A Real Eye Opener- on hiatus for a year, the feminist magazine- One Eye Open is ready to put out a new issue”, *The Prague Post*, 18-24 Eylül 1996, <http://www.feminismus.cz/oneeyeopen/review.htm> (15 Haziran 2010).

²⁷³ Eva Věšínová –Kalivodová, “The Vision of Czech Women: One Eye Open(Gender Roles in Czech Society, Politics and Culture)”, *Dialectical Antropology*, 1998, Vol 23, No.4, <http://www.springerlink.com/content/p314608w8rj24u42/> (10 Mayıs 2010), s.369.

²⁷⁴ Deborah Dubois, “Editor’s Note”, *Jedním Okem/One Eye Open*, Vol.1, No.1 (Winter 1993), s.iii.

Dubois, ilk üç sayıda derginin kurucusu ve editörü olarak devam ettikten sonra, dergi bölge toplumundan finansal destek almayı başarmıştır. 1994 yılında Amerika'ya geri döndüğünde, proje ilk olarak Eva Věšínová - Kalivodová, çevirmen Věra Chase ve Amerikalı Fulbright öğrencisi Kate Shaw tarafından sürdürülmüştür.²⁷⁵

Univerzita Karlova v Praze, Çeviribilim Enstitüsü'nde akademisyen olan Eva Kalivodová, dördüncü sayıdan itibaren dergiyi bir anlamda miras olarak aldığı ifade etmiştir. Belirli bir sıra dâhilinde az ya da çok sabit dergi için beraber çalıştığı kişiler olmuş olsa da, şu anda dergiyi temsil eden tek kişi kendisinin kaldığını ifade etmiştir.²⁷⁶

Dergi, Oči dokořán-Both Eyes Open adlı Çekler ve Çek Cumhuriyeti'nde yaşayan yabancı insanlardan oluşan kar amacı gütmeyen bir grubun oluşmasını da sağlamıştır.²⁷⁷ Dördüncü sayıdan itibaren bu grubun alınan fonlarla derginin üretiminden sorumlu olduğu görülür.

One Eye Open, Kalivodová'nın da ifade ettiği üzere “*an unperiodical periodical*” (süreksiz bir yayın)²⁷⁸ olmuştur. Dergi, yayım hayatına başladığı ilk sene olan 1993'te iki sayı olarak yayımlanmıştır. 1994 senesinde tek sayı basılmıştır. İki yıllık bir aradan sonra ise 1996 ve 1997 yıllarında iki sayı yayımlanmıştır. Daha sonra, ilki 1998 ve ikincisi 2002'de olmak üzere iki özel sayı sunulmuştur. Derginin son sayısı olan altıncı sayı ise 2006 senesinde yayımlanmıştır. Bu süreç sonrasında ise dergi beş yıllık zaman zarfından beri suskunluğunu korumaktadır, fakat derginin eski sayılarına ulaşmak ve özellikle son sayılarını satın almak hala mümkündür.

5.2. One Eye Open için “Alternatif” Tanımı

Derginin gönüllü yazarları ve editörleri *One Eye Open*'i ana akım medyanın ihmal ettiği bir konu olan kadın sorunlarına getirdiği eleştirel perspektiften dolayı

---

²⁷⁵ Stephens.

²⁷⁶ Eva Kalivodová, (eva.kalivodova@ff.cuni.cz), Nilay Kepekçi'ye kişisel e-posta, [[kayıtlı](#)] (1 Mart 2010).

²⁷⁷ Stephens.

²⁷⁸ Bernie Higgins, *Looking at Czech society with both eyes open*, 2009, <http://www.radio.cz/en/section/books/looking-at-czech-society-with-both-eyes-open> (4 Mayıs 2010).

alternatif bir medya örneği olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, derginin feminizm bağlamında doğu ile batı arasında bir köprü işlevi görmesi de önemli görülmektedir. Eva Kalivodová, derginin alternatif perspektifini ve Amerikalı bir feministin Çek Cumhuriyeti'nde başlattığı bir yayım olarak ne gibi süreçlerden geçtiğini ve nasıl değiştiğini aşağıdaki gibi anlatmıştır:

Dergiyi bir çeşit underground eylem olarak değerlendirmeyi tercih ediyorum; çünkü kesinlikle kar elde edebilecek bir dergi değil. Dergi, 1990'ların başında toplumsal cinsiyet konuları ile ilgilenmeye başlayan Çek kadınları ve onları aydınlatmak isteyen sözde 'batılı feministler' arasındaki bir çeşit çatışmadan başladı. Çek kadınlarının merakı uyanmıştı ama aynı zamanda bu batı düşüncesinin ideolojik noktaları ile ilgili olarak şüpheliydiler, bir diğer taraftan da bu batı düşüncesi, bu batılı kadınlar Çek ana akım medyasında alay konusu olmuşlardı. Yani, dergi kadın ve erkek üzerinden batı ile doğu arasında bir çeşit diyalog alanı yarattı. Fakat, sonra daha çok Çek toplumu üzerine yoğunlaşarak gelişti. Bununla birlikte, iki dilli ve Çek toplumunun Çek'lere pek yakın olmayan fikirlerine açık olan yapısını korudu.²⁷⁹

Derginin beşinci sayısının editörlerinden Univerzita Karlova v Praze, Anglofon Edebiyatı ve Kültürü Departmanı akademisyenlerinden Clare Wallace, derginin içeriği ve Çek toplumunda oluşmasına yardım ettiği toplumsal cinsiyet söylemi açısından ortaya çıktığı dönem dâhilinde değerlendirildiğinde- daha önce feminizm ya da toplumsal cinsiyet üzerine bir üretim geçmişinin olmaması- alternatif bir yayım olarak ele alınması gerektiğini belirtmiştir:

Devrimin hemen ertesinde yaşanan etki ile Deborah Dubois gibi pek çok kişi Prag'a geldi. Dubois, Jiřina Šiklová, yazar Eva Hauserová gibi Çek aydınlarını aracılığı ile akademik bir bağlam

---

²⁷⁹ Higgins.

*geliştirebilmiştir. Şu anda toplumsal cinsiyet alanında akademik bağlamda ele alınabilen bir konu olmuştur; fakat o döneme bakıldığında, dergi bu söylemin başlamasına yol açması nedeni ile alternatif bir yayımdır.*²⁸⁰

Görüldüğü üzere, derginin ana akımdan farkını oluşturan temel nokta olarak derginin içeriği ele alınmaktadır. Komünizmin yıkılması sonrası kapitalizme geçiş döneminde dışarıdan gelen etkilere daha açık hale gelen Çek Cumhuriyeti'ne farklı bir tarihsel ve deneyimsel arka plandan gelen Amerikalı bir kadının oluşturduğu bu feminist diyalog platformu, derginin başta Çek kadınlarına danışılması ve onlardan yardım alınması ile iyi bir başlangıç yapabilmiş; sonraki süreçte ise iki dilli formatını korumakla birlikte daha çok toplumsal cinsiyet üzerine akademik bir dergi formatına yaklaşmış fakat profesyonel olmayan yapısını korumuştur.

5.3. Ekonomik Yönelim

Daha önce de belirtildiği gibi derginin kurucusu Debois ilk üç sayıda kendi çabaları ile derginin devam etmesini sağlamış; dergi daha sonrasında bölge toplumundan finansal destek almayı başarabilmiştir.²⁸¹ Dördüncü sayıdan itibaren derginin finansal desteği nereden aldığını derginin giriş kısmında görmek mümkündür. Bu değişiklik gösteren desteklere ek olarak bazı sayılarda alınan reklamlar ve derginin satışından elde edilen gelirler de derginin finansmanında kullanılmaktadır. Belirtildiği üzere finansal destekte bulunanlar aşağıdaki gibidir:

4.sayı: Central European University, Toplumsal Cinsiyet ve Kültür Projesi, Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Hibe Programı &Open Society Institute.

5.sayı: Central European University Toplumsal Cinsiyet ve Kültür Projesi & Open Society Institute.

---

²⁸⁰ Clare Wallace, -Akademisyen, Editör- "One Eye Open Dergisi" konulu görüşme, Prag: 7 Nisan 2010.

²⁸¹ Stephens.

6. sayı: Charles University, the Faculty of Philosophy and Arts Araştırma Projesi.

Özel Sayı–Cilt 1: Japonya, Young Leaders Fellowship Fund of the Sasakawa Foundation, Ortak Araştırma Değişim Hibesi.

Özel Sayı-Cilt 2: Global Foundation on Research and Scholarship, Ortak Araştırma/Değişim Hibesi.

Dergide dördüncü sayıda, Çek Cumhuriyeti’nde satılan İngilizce gazete *The Prague Post*, edebiyat dergisi *Revue Labyrinth*’in reklamlarını; beşinci sayısında ise One Eye Open için de tasarımlar yapan web tasarım stüdyosu *Netrix*, *Klub X-After Hour Parties 05.00-12.00*, *Saská ulička* mağazası, *Optimism* yaratıcı yazı dergisi ve bunlara ek olarak dördüncü sayıda da bulunan *Revue Labyrinth* dergisinin ‘Women in Arts’ sayısı ve *The Prague Post* gazetesinin reklamlarını görmek mümkündür.

Kalivodová, derginin yayım hayatını sürdürebilmesi için derginin yapısına uygun reklamlar almaya ve yayınlamaya çalıştıklarını; fakat derginin aldığı bu reklamların maddi açıdan dergiyi pek de fazla rahatlatamadığını belirtmiştir. Ayrıca bu tip reklamların derginin alternatif yapısı ile de çelişmediğini eklemiştir.²⁸²

İlk üç sayıda 60 Kčs olarak derginin kapağında görüle fiyat, daha sonraki sayılarda görülmemektedir. Ayrıca, ilk iki sayıda Çek ve Slovak Cumhuriyet’lerinde ya da dışarıdan abonelik ilanları bulunmaktadır; bu ilanlar da daha sonraki sayılarda görünmemektedir.

Kalivodová, bu durumu temel olarak 1990’lardan bu yana kitap ve dergi fiyatlarında yaşanan ücret artışı –diğer şeyler ve hizmetler de dâhil olmak üzere– üzerinden açıklamaktadır. Derginin daha sonraki süreçte düzensiz aralıklarla yayımlanması nedeni ile dergi fiyatının dergiyi satmayı kabul eden dağıtıcı ve kitabevleri ile anlaşılan fiyat üzerinden verildiğini belirtmiştir. Bu fiyata elbette ki, satışı

---

²⁸² Eva Kalivodová, -Akademisyen, Editör- “One Eye Open Dergisi” konulu görüşme, Prag: 11 Mart 2010.

yapacak olan mekânın kendi koyacağı değişken kâr da eklenerek düşünülmelidir. Bununla birlikte, çeşitli organizasyonlarda derginin ücretsiz dağıtıldığı veya bazı sayıların pek çok kopyasının satılmadan kaldığı da olmuştur.²⁸³

5.4. Organizasyonel Yapı

Kalivodová, derginin yapısının “ o anda dergi ile ilgilenen, dergi için çalışan kişilerin o süreçteki ilgi ve istekleri doğrultusunda, imkânlar dâhilinde”²⁸⁴ şekillendiği ifade etmektedir.

Dergiye bazıları düzenli, bazıları düzensiz çeşitli insanlar katkıda bulunmakla birlikte, tüm sayılara bakıldığında derginin editoryal işleri ile genellikle ilgilenen kişinin Kalivodová olduğu görülür. Derginin çoğunlukla Kalivodová’yı muhafaza etmekle birlikte, yanına farklı isimlerin eklenmesi ile değişen bir yayın kurulu da bulunmaktadır. Fakat bu yapılanma hiyerarşik bir yapı sağlanması amacı güdülerken oluşturulmamıştır; gönüllülük esasına göre bu şekilde ortaya çıkmıştır. Dergiye sık sık katkıda bulunmuş kişilerden olan yazar Eva Hauserová bu durumu aşağıdaki gibi belirtmektedir:

*One Eye Open’a sık sık katkıda buldum ama yayın kurulunda asla yer almadım. Eğer yayımlayacak bir şeyim varsa, bunu Eva Kalivodová ile görüşürdük... Genel konsept ile ilgili söyleyecek bir şeyiniz varsa, katkıda bulunmak ya da danışmak isterseniz, bunlar kesinlikle mümkün olan şeylerdi. Ağırlıklı olarak editoryal işlerden Eva Kalivodová sorumluydu. Bir defasında bana editoryal işlere katkıda bulunmak isteyip istemeyeceğimi sordu fakat bu çok ağır bir iş, uygun değildim ve Eva da şu an bunun için uygun değil.*²⁸⁵

Organizasyonel yapı ile ilgili olarak beşinci sayının editörlerinden Clare Wallace ise derginin yapılanması ile ilgili olarak:

²⁸³ Eva Kalivodová, -Akademisyen, Editör- “One Eye Open Dergisi” konulu görüşme, Prag: 11 Mart 2010.

²⁸⁴ Eva Kalivodová, -Akademisyen, Editör- “One Eye Open Dergisi” konulu görüşme, Prag: 11 Mart 2010.

²⁸⁵ Eva Hauserová, -Yazar- “One Eye Open Dergisi” konulu görüşme, Prag: 3 Nisan 2010.

Beşinci sayıda editörlük yapma işine büyük oranda ben ilgiliydim. Tanıdığım kişi Vêra Chase'di ve o bu işe aktif olarak dahil olduğundan devam etmesini istiyordu... Yani öneri, Vêra Chase'den geldi... Her şeyin ötesinde, bu tip işler gönüllülük esasına dayanır; finansman sağlama, yazma gibi açılardan bir ilgi dalgası oluşur. Organizasyonel yapı hiyerarşik değildi; bence 'kaotik' kelimesinin kullanılması daha doğru. Pratikte, burada işler böyle yürür. Bir grup ilgili insan bir araya gelir ve bir şeylerin olmasını sağlarlar. Yani, bu durumda herhangi katı bir hiyerarşiden söz etmek yersiz.²⁸⁶

Derginin belirli bir mekânda oluşturulmadığı, o sıradaki işi üreten insanlarla kafelerde ya da evlerinde bir araya gelinerek tartışıldığı ve ortaya çıkarıldığı belirtilmiştir. Editoryal işlerin informal bir şekilde yürütüldüğü ve o sayı için çalışan kişilerin birbirleriyle uzlaşmaları sonucu karara varıldığı ifade edilmektedir. Genel olarak bakıldığında derginin içeriğine katkıda bulunan kişiler, yayın kurulundaki kişilere göre daha fazla çeşitlilik göstermektedirler. Dergi içeriğine daha çok kadın katılımcının dahil olduğu görülmekle birlikte erkekler de dergiye katkıda bulunmuşlardır.

5.5 Dağıtım ve Tiraj

Son sayısı 2006'da basılan derginin tüm eski sayılarını Prag'daki *Gender Studies Center* kütüphanesinde bulmak mümkündür. Derginin tüm sayıları olmasa da pek çok sayısını ayrıca buradan satın almak da mümkündür.

Kalivodová'nın verdiği bilgiye göre, aktif olduğu dönemde 300-700 arasında basımı yapılan derginin hemen hemen yarısının satıldığı, dergiden bazı yazılara internet üzerinden de erişilebildiği öğrenilmiştir.

---

²⁸⁶ Clare Wallace, -Akademisyen, Editör- "One Eye Open Dergisi" konulu görüşme, Prag: 7 Nisan 2010.

Şu anda derginin distribütörlüğünü sadece internet üzerinden satış yapan bir kitabevi olan *Kozmas.cz* yapmaktadır. Kalivodová'nın belirttiği üzere *Kozmas.cz* aracılığıyla pek fazla satış yapılamamaktadır. Bunun haricinde derginin özellikle son sayılarını *Globe*, *Shakespeare and Son's* gibi çeşitli kitabevlerinden hala satın almak da mümkündür. Bu kitabevleri, *Kozmas.cz* ile işbirliği yapmadıklarından kitap teminini Kalivodová sağlamaktadır.²⁸⁷

5.6. Okuyucular

İki dilde yayımlanan dergi, Çek toplumu hakkında bilgi edinmek isteyen yabancıları, toplumsal cinsiyet konusuna ilgi duyan kişileri ve Çek Cumhuriyeti'nde İngiliz dilinde yazılmış bu dergiyi okuyup toplumsal cinsiyet konusuna ilgi duyabilecek Çek okuyucu da hedefleyerek yola çıkmıştır.²⁸⁸

Derginin editörlerinden Wallace, dergiye katkıda bulunan insanların milliyetlerinin çeşitliliğinden dolayı derginin değişik bir deneyim oluşturduğunu; fakat derginin kimlere ulaştığını kestirebilmenin zor olduğu söylemiştir. Ayrıca, özellikle son özel sayılarda görülen daha çok toplumsal cinsiyet konusunun daha akademik bazda işlenmiş biçiminin de özellikle belirli bir kesimin hedeflenerek oluşturulmadığını; zaten böyle bir okuyucu grubunun bulunmadığını yani derginin ilk bakışta yöneldiği belirli bir okuyucu kitlesinin olmadığını ifade etmiştir.²⁸⁹

5.7 Aktivism

Derginin beşinci sayısının yayımlandığı 1997 senesinde kadınlara ve kadın sanatçılara ithaf edilmiş *Cherchez les femmes* adlı büyük organizasyon yapılmıştır. Organizasyona görsel sanatçılar, hayat kadınlarının oluşturduğu tiyatro ekibi, yazarlar, müzisyenler vs katılmıştır. Dergi, ayrıca Gender Studies Center ile de iletişim ve işbirliği içinde olmuştur. Çeşitli edebi buluşmalara da katılım gösterilmiştir. Genel

---

²⁸⁷ Eva Kalivodová, -Akademisyen, Editör- "One Eye Open Dergisi" konulu görüşme, Prag: 11 Mart 2010.

²⁸⁸ Eva Kalivodová, -Akademisyen, Editör- "One Eye Open Dergisi" konulu görüşme, Prag: 11 Mart 2010.

²⁸⁹ Clare Wallace, -Akademisyen, Editör- "One Eye Open Dergisi" konulu görüşme, Prag: 7 Nisan 2010.

olarak ilgi gösteren veya yakın felsefede olduğuna inanılan kurum, grup ya da bireylerle iletişim kurulmuş, bilgi paylaşımında bulunulmaya çalışılmıştır.²⁹⁰

Ayrıca, derginin özel sayısının ikinci cildinde(2002)de yer aldığı üzere, RAWA yardım grubunun(Afganistan'daki kadınlara yardım amaçlı) konser organizasyonuna Bloody Mary ile birlikte One Eye Open da -diğer bireysel yardımların yanı sıra- destek ve maddi yardımda bulunmuştur. Bu organizasyonda derginin satışı da yapılmıştır.

5.8. Derginin Sonlanması

Kalivodová, derginin zaman, enerji, finansman gibi konulardaki eksikliklerden dolayı yayımlanmasının durduğunu ifade etmiştir.²⁹¹ Aynı sıkıntıları görüşülen diğer kişiler olan Wallace, Chase ve Hauserová da vurgulamışlardır.

Wallace, bu konuda dergilerin de bir yaşam süresi olduğunu, One Eye Open'ın erken dönem bir deneysel bir deneyim olduğunu ve insanların ağır iş yüklerinden dolayı bu tarz gönüllü işler için ayıracak kadar zamanlarının kalamadığı ifade etmektedir. Ayrıca, şu an gelinen noktada, Çek Cumhuriyeti'nde feminizm ve toplumsal cinsiyet çalışmalarının da One Eye Open'ın ilk yayımlandığı zamanlara nazaran oldukça mesafe kaydetmiş olduğunu eklemiştir.²⁹²

5.9. Derginin Formatı

Değişken aralıklara gönüllülük ilkesi üzerinden yayımlanmış derginin, 60 ila 200 sayfa arasında değişen bir aralıkta A5 formatında basılmış olduğu görülür. Derginin kapağında içeriğe göre değişkenlik gösteren o sayıdaki kadın sanatçıların dizaynları ya da fotoğrafları, soyut resimler gibi çizim veya resimler görülmektedir.

---

²⁹⁰Věra Chase,(verachase@gmail.com), Nilay Kepekçi'ye kişisel e-posta, [[kayıtlı](#)] (13 Mayıs 2010).

²⁹¹ Clare Wallace, -Akademisyen, Editör- "One Eye Open Dergisi" konulu görüşme, Prag: 7 Nisan 2010.

²⁹² Clare Wallace, [aynı](#).

Özel sayılar hariç olmak üzere diğer sayılarda derginin kapağında, içeriği belirten *'Essays-Poetry-Prose-Artwork: Women's Issues in Central and Eastern Europe'* alt başlığı görülür. Özel sayılarda ise bu alt başlık yine içeriği tanımlayan *'Gender and Historical Memory/ Historické Proměny v perspektivé rodu'* ibaresiyle yer değiştirmiştir.

Derginin kurucusu olan Debois'in çıkarmış olduğu ilk üç sayıda, satış müdürü, danışman gibi derginin daha ticari ve profesyonel görünmesine neden olan pozisyonlar görülmektedir. Dördüncü sayıdan itibaren Debois'in ayrılmasıyla ise bu pozisyonların ve isimlerin dergide artık var olmadığı görülür. Derginin kurucusu olarak Deborah Dubois'in ismi, sürekli değişim gösteren yayın kurulu, çizimler, o sayıda finansal desteğin kimden geldiği, yazışma adresi gibi bilgiler görülür.

Yukarıda belirtilenlere bakıldığında derginin ilk üç sayısının diğer sayılara göre daha profesyonel olması ya da görünmesi beklentisi doğmakla birlikte, derginin yayımlanan tüm sayıları üzerinden yapılabilecek değerlendirmede dizgi yanlışları, eksik metinler, bu hataları düzeltmek üzere yazım hatası olmayan sayfaların hatalı sayfanın üzerine yapıştırılması, eksik kısımların derginin içine yerleştirilen notlara yazılması, notlarla okuyuculardan özür dilenmesi gibi profesyonellik beklentilerini yıkan durumlar görülür.

5.10. One Eye Open Dergisinde Öne Çıkan Konular

Hedeflendiği ve ayrıca alt başlık olarak derginin kapağında da belirtildiği üzere One Eye Open çeşitli makale, şiir, düz yazı ve sanatsal çalışmalar ile Orta ve Doğu Avrupa'da kadın sorunları-kürtaj, lezbiyenlik, çevre, sağlık, toplumsal cinsiyet gibi konulardan bahsetmektedir. Elbette ki burada söz konusu olan, özellikle Çek toplumu ve kadınlarıdır. Belirlenen bu genel format, ilk beş sayıda bazen eleştiri yazıları ve röportajların da eklenmesiyle genel olarak muhafaza edilmiştir. Derginin son sayısı olan altıncı sayıda(2006) ise büyük oranda Çek Milli Uyanış Hareketi'nin önemli kadın figürlerinden olan yazar Božena Němcová üzerine düzenlenen konferans(2005) sonrasında öğrencilerin sunmuş olduğu bildiriler üzerine yoğunlaşmıştır.

Özel sayılara bakıldığında ise, ‘toplumsal cinsiyet ve tarihi hafıza’nın alt başlık olduğu ve birbirini bütünleyen bu iki özel sayının da Çek/Çekoslovak kadınlarının tarihi ve politik anlatılardaki yerlerini toplumsal cinsiyet kavramı ışığında yeniden konumlandırmayı hedeflediği ve bu yönde daha yoğun bir içerik sunulduğu görülmektedir. Dergide öne çıkan ve daha sık değinilen konulara ise aşağıdaki başlıklar altında değinilmektedir.

5.10.1. Orta ve Doğu Avrupa’da Toplumsal Cinsiyet ya da Önce Feminizm?

Batı ve doğu, kadın ve erkek arasında diyalog yaratma/köprü oluşturma hedefi ve söylemi ile yola çıkan derginin doğal olarak temel konusu kişisel deneyimler, sanat ürünleri vs. gibi çeşitlilik gösteren başlıklar üzerinden, başta Çekoslovakya/Çek Cumhuriyeti olmak üzere -bazen Polonya, Rusya gibi benzer durumda olan ülkeleri de işin içine katarak- komünizm sonrası toplumlarda kadınların durumlarını, derginin yazıldığı dönemde güncel olan sorunları hem içeriden(özellikle Çek Cumhuriyeti olmak üzere komünizm sonrası ülkelerden) hem de dışardan(Amerika, Kanada gibi ülkelerden) bakış açılarına yer vererek anlatması olmuştur. Üçüncü sayıdan sonra ise bu durum içeriden gelen değerlendirmelerin yoğunlaşması ve toplumsal cinsiyet kavramına yapılan daha yoğun vurgu ile değişmiştir.

Derginin üçüncü sayısında, Amerikalı bir kadın olarak Prag’a gelen Dubois kendi deneyiminden ve ‘feminizm’ kelimesinin Amerika ile Orta ve Doğu Avrupa’daki farklı çağrışımlarından bahseder ve batıdan ithal edilmiş, insanların zihninde sosyalizm ile ilgili çağrışımlar uyandıran ve buradaki kadınların durumu için geçersiz kalan bir feminizm yerine farklı bir feminizmin benimsenmesinin gerekliliğinden bahseder:

Komünizm sonrası toplumdaki kadınlar feminizmi tanımlamak için kendi terminolojilerini bulmalıdırlar. Bu terminoloji, kendi deneyim ve kültürlerini temsil etmelidir. Batı terminolojisini eleştirel analize tabi tutmadan kabul etmek yalnızca ortak fayda ve öncelikleri savunan kadınlara karşı bir duraksama ve geri tepme hareketine

*katkıda bulunmaya neden olacaktır. Komünizm sonrası toplumdaki kadınların ve erkeklerin, mevcut ideoloji ve düşünce süreçlerinden en iyi kısımlarını alıp, toplum üyeleri için daha dengeli bir hayat kurmak için bunu kendi geçmiş deneyimleri ile birleştirmek gibi benzersiz bir şansları bulunmaktadır.*²⁹³

Dergiye sık sık katkıda bulunanlardan yazar Eva Hauserová, derginin ilk sayıda feminizm konusunda kendi şahsi deneyimlerinden bahseder:

*Şimdi, 1989 devriminden sonra, toplumun kadınlık ve “annelik mucizesi” ile ilgili görüşleriyle ilgili daha önceki kabullerimin, toplumumuz tarafından bilinçsizce manipüle edilmiş olmanın sonucu olduğunu fark ediyorum. Bize annelikten daha iyi idealler olmadığı söylenmişti. Seçenek ya da alternatifler yoktu. Başka kültürlerle temas yoktu; yani feminizme ya da diğer kültürlerle kendi feminist düşüncemizi karşılaştırabilmeye dair hiçbir fikir veya yola sahip değildik. Simone de Beauvoir’ın The Second Sex (İkinci Cins) kitabı burada 1967’de bir kez basıldı; sonra yok oldu ve Çekoslovakya’da kitabı temin etmek mümkün değildi. Batı teorisi, felsefesi, sosyolojisi, antropolojisi... gibi şeylere dair gerçek bir anlayışımız olmadı. Parti liderliğinde sonunda her şeyi çözeceği beklenen sıkıcı sınıf mücadelesi teorisi vardı.*²⁹⁴

Yine derginin birinci sayısında Prag’daki *Gender Studies* merkezinin amaç ve işlevlerinden bahsetmek üzere yazılmış yazıdan alınan bölümde de Jana Hradilková, ülkede toplumsal cinsiyet kavramı üzerine konuşabilmek için öncelikli olarak geçmiş yaşantılar, geçiş döneminde insanların ne düşündüğü ve hissettiği gibi Çek toplumuna özel durumların göz önünde bulundurulması gerektiğinden bahseder ve feminizm üzerine şunları söyler:

---

²⁹³ Deborah Dubois, “Cultural Feminism: Isn’t That What I Said?”, *Jedním Okem/One Eye Open*, Vol.1, No.3 (Winter 1994), s.28.

²⁹⁴ Eva Hauserová, “Images From The Life of An Emancipated Woman”, *Jedním Okem/One Eye Open*, Vol.1, No.1 (1993), s.36.

...Çekler ideolojiye yönelik her şeyden korkuyorlar ve, bu batılı feministlere her ne kadar ironik gelecek olsa da, kadınlarda fazla özgürleşmekten dolayı “erkekleşme” korkusu var. Fakat bu yalnızca eski rejimin sonuçlarından biri sadece. Hem kadınlar hem de erkekler manipülasyon “objeleri” idiler: hayatlarının her yönü rejim tarafından yönlendirilmekteydi... Gerçekten aktif ve yararlı olma hissi kayboldu: bu sadece absürd bir oyundu. Şu anda ise kamusal çalışmaları teşvik etmek çok zor: insanlar neyi nasıl yapacaklarını bilmiyorlar ve de bu çalışmalara güvenmiyorlar. Ayrıca, kendi aralarında etkin bir biçimde nasıl iletişim kuracaklarını bilmiyorlar. İletişim kurma yetersizliği güvensizlik ve içsel tecriti doğuruyor gibi görünmekte...²⁹⁵

5.10.2. Kürtaj

Derginin ikinci sayısında (1993), 1992 yılında uygulamaya konulan kürtaj konusundaki çok tartışılan yeni uygulamaya değinilmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere bu uygulama, sağlık nedenleri dışında yapılması istenen kürtajlardan yüksek ücretler talep etmektedir.

Bu konu üzerine ikinci sayıda yazı yazan Amerikalı Tonya Cook’a, üçüncü sayıda bu yazıya cevap ve düzeltme niteliğinde Eva Hauserová tarafından yazılan bir makale yayımlanmıştır. Bu durum, derginin gerçekten bir diyalog işlevi gördüğünü de kanıtlar niteliktedir-ilk sayılarda daha yoğun olarak-; çünkü mevcut uygulamalara içeriden ve dışarıdan bakıldığında farklı resimler görülebileceği ve bu durumda da dergiye katkıda bulunanların özgürce fikirlerini ifade edebildiği bir platform oluşturulabildiğini göstermektedir. Cook’un makalesinde dile getirdiği bu yüksek ücretli kürtajlarla ilgili tamamen olumsuz tavrına karşı Çek toplumundan bir kadın olarak Hauserová daha farklı yaklaşım sergilemiştir:

Zayıf sosyal şartlarda yaşayan düşük gelirli kadınların ücretsiz kürtaj elde etme hakkına sonuna kadar

---

²⁹⁵ Jana Hradilková, “The Discipline of Gender Studies”, **Jedním Okem/One Eye Open**, Vol.1,No.1(1993),s.40.

katılmaktayım. Bununla birlikte, aynı şeyin kürtaj bedelini karşılayabilecek geliri olan kadınlar(ve doğal olarak aynı zamanda istenmeyen gebelikten sorumlu olan erkekler) için doğru olup olmadığından emin değilim.

Görünen o ki kürtaja daha dikkatsizce hatta alaycı bir şekilde yaklaşan bazı kadınlar için yüksek ücretin eğitici bir etkisi olacak... Sonuç olarak, bu kadınlar pek çok kürtaj geçirdi ve tipik olmayan bu durum, oldukça sıklaşmaya başladı. Daha da tipik bir durum ise eğer kadın en yaygın iki doğum kontrol yönteminden birini(hormon hapları ve IUD) kullanamıyorsa, her şeyi “kader”e bırakıyor. Kondom kullanmak istemen erkekler “eğer bir şey olursa, çaresine bakılır” diyor. Bu, en sık kürtaj geçiren, zaten istediği kadar çocuğu olan kadın gruplarını içeriyor.²⁹⁶

Hauserová ayrıca, Cook’un makalesinde kısırlaştırma uygulamaları ile ilgili yanlış bilgi verdiği noktaları düzeltmiş ve gerek Cook’un yazdıklarına gerekse uygulamada olan işlemlerle ilgili kendi fikirlerine dayanaklarla açıklık getirmiştir.

5.10.3. Değişken İçerikleri ile Röportajlar

Derginin ikinci, dördüncü, beşinci, altıncı sayılarında ve özel sayının ikinci cildinde çeşitli röportajlar bulunmaktadır. İkinci sayıda, Çekoslovakya’nın ilk Amerika büyükelçisi olan Rita Klímová ile kendi deneyimi üzerinden Batı Avrupa’da feminizm durumunun konuşulduğu röportaj yer almaktadır. Ayrıca, Çek kadınları için önemli olan konular- o dönemde kürtajla ilgili gelen düzenleme(1992),doğum izni, kadınların politik arenada temsili ve politikaya katılımı, kadınların iş hayatına katılımı gibi çeşitli konular da konuşulmuştur.

Dördüncü ve beşinci sayılarda ise Prag’da yaşayan yabancı kadın sanatçılarla - dördüncü sayıda Lena Knilli, beşinci sayıda Nathalie Prevot ile- röportajlar yapılmış ve

---

²⁹⁶ Eva Hauserová, “ Do We Deserve Totally Free Access to Abortion?”,**Jedním Okem/One Eye Open**, Vol.1,No.3(Winter 1994) ,s.38-39.

her iki sanatçının eserleri de dergi kapağında kullanılmıştır. Prevot'ın, anti-AIDS kampanyasına verdiği destek örneği (sanatçının kondomlarla tasarladığı elbise) üzerinden, Çek Cumhuriyeti'nde HIV ve AIDS konularına değinilmiştir.

Dördüncü sayıda ayrıca oyuncak bebek Barbie ile ilgili kurgusal bir yazının ardından bir çeşit devam niteliğinde, farklı yaş, iş ve cinsiyet gruplarından çeşitli insanlara Barbie ile ilgili çocukluk deneyimleri ve şu anki fikirleri sorularak, popülerlik, kusursuz güzellik, ideal hayat tarzı vs. kavramlara değinilen eleştirel bir röportaj yapılmıştır.

Derginin Božena Němcová' ya odaklanan altıncı sayısında ise Němcová'dan esinlenerek ürettiği filmi *Durch diese Nacht sehe ich nicht keinen einzigen Stern*(2005) üzerine Alman yönetmen Dagmar Knöpfel ile yapılan röportaj görülür. Dergi ilk defa Çekce ve İngilizce olan iki dillilik politikasını, röportajı orijinal dili olan Almanca ve Çekçe tercümesi şeklinde yayınlamakla değiştirmiştir. Ayrıca yalnızca bu sayıda görülen dil politikası ile ilgili yapılan değişiklikler de açıklanmıştır:

Bu derginin sıkı biçimde Çekçe-İngilizce iki dillilik yaklaşımından kurtulma stratejisi ile ilgili bir değişikliktir: Zamanın uluslar arası bir diyalogun yalnızca Çekçe-İngilizce değerlendirmeye tabi tutulmasına daha fazla ihtiyaç duyulmayacağı, daha farklı dil gruplarına yolun açabileceği kadar olgunlaştığına inanıyoruz. Bu nedenle, diğer makaleler Çekçe ya da İngilizce ya da her iki dilde birden yayımlanırken, öğrencilerin Çekçe makaleleri sadece detaylı İngilizce özetleriyle yayımlanmıştır. Umarız, okuyucular, bu yeni(ve aynı zamanda diyalojik) dil formatını anlar ve kabul ederler.²⁹⁷

Yine bu sayıda yayımlanan ikinci röportaj ise kadınların kısa hikayelerinin toplandığı bir serinin parçası olan on dört Çek kadın yazarın kısa hikayelerinin bulunduğu derlemenin editörü olan Nancy Hawker ile yapılmıştır. Derginin kadın yazarlar ve edebiyat üzerine odaklanan konu bütünlüğüne bu röportajla da destek verilmiştir.

---

²⁹⁷ Eva Kalivodová, "One Eye Open in 2006", **Jedním Okem/One Eye Open**, No.6(Winter 2006) ,s.6.

İkinci özel sayıda ise Stalin döneminde Çekoslovakya’da toplama kamplarında yaşam savaşı vermiş olan Çek tercüman Heda Margolius Kovály ile savaş, komünizm, ideoloji, bir Yahudi Çek kadını olarak yaşadıkları ve 1989 sonrası nelerin değiştiği üzerine bir röportaj yayımlanmıştır. Röportaj, toplumsal hafızayı bir kadının perspektifinden sorgulaması ile dikkat çekmektedir.

5.10.4. Özel Sayılara Genel Bakış

One Eye Open’ın iki özel sayısı, metinler arası içerikleri ile birbirine bağlanmıştır. Geçmişe dair bakışa toplumsal cinsiyet kavramının eklenmesiyle oluşturulmuş bu iki özel sayının da niyeti şu şekilde açıklanmıştır:

*Özel sayının konusunun merkezinde kadınların hayatları açısından bakıldığında tarihsel olayların ve dönüşümlerin farklı anlamları ve sonuçları olduğu iddiası bulunur. Böylelikle, Çek bağlamında çeşitli tarihi dönemlerin ve sosyal dönüşüm söylemlerinin toplumsal cinsiyetlendirilmiş bir değerlendirilmesi, yeni ve eleştirel bir geçmiş, bugün ve gelecek bağları tartışmasının hayat bulmasını başlatabilir.*²⁹⁸

Diğer sayılarla karşılaştırıldığında daha yoğun ve sosyolojik bir içerik sunan her iki özel sayıda da, kadınlar tarafından anlatılan sözlü tarih, edebiyat, müzik gibi alanlarda kadınların deneyimleri, geçmiş politik süreçlerdeki önemli kadınlarla ilgili anlatılar- Milada Horáková davası gibi-, dergi içeriğine paralel kitap eleştirileri vs. bulunmaktadır. Özel sayının ilk cildinin editörlerinden Jacqui True, yazdığı önsözde içeriğin genel çerçevesinin odaklandığı noktayı aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

Bu sayıya katkıda bulunanların toplumsal cinsiyete şahsi başvurularında değişkenlik olsa da, genellikle toplumsal cinsiyeti tarihselleştirme ve sosyal ve tarihsel analizle bütünleştirme çabasını paylaşmakta olduklarının vurgulanması önemlidir. Çoğu bölüm için, “toplumsal cinsiyeti konuya dahil etmek” tarihin birinin deneyimlerinin

---

²⁹⁸Jacqui True, “Grammars of Gender and New Narratives of History(Editorial Introduction)”, **Jedním Okem/One Eye Open**, Special Issue, Vol.1(Spring 1998) ,s.iii.

kadın ya da erkek oluşuna göre indirgenmesi anlamına gelmemektedir. Aksine, bu kültüre özgü toplumsal cinsiyet ilişkilerinin, siyasi kuralların meşru kılınmasında hem maddi hem de sembolik olarak nasıl rol oynadığını ve dahası tarihin öznelerinin nasıl maskülen olarak inşa edildiğini ve özellikle “kamusal” bir alanda maskülen deneyimlerle bağdaştırıldığını ciddiye almak anlamına gelmektedir. Makalelerden pek çoğu; kişisel hafızanın, sözlü tarihin ve ahlaki tanıklığın özel, metinler arası alanını toplumsal cinsiyet ilişkileriyle tümleşikliklerini hesaba katan bir açıdan sorgulamaktadır.²⁹⁹

---

²⁹⁹ True, *Grammars of Gender and New Narratives of History*(Editorial Introduction),s.v.

6.SONUÇ

Kadının özgürleşme hareketinin bir parçası olarak doğan ve gelişen, eleştirel ve bağımsız içerik üreten, yatay iletişim kanalları kullanan, üretim, dağıtım, organizasyon gibi süreçlerde de ana akım dışında kalan demokratik uygulamalar benimseyen feminist alternatif medyanın kökenleri 18. yüzyıla kadar dayandırabilmekle birlikte, feminist alternatif medya esasen ikinci dalga feminizmin yayıldığı 1960'lı yıllar sonrasında gelişim göstermiştir.

Öncelikli olarak, geniş yapılanmalar ve dağıtım sistemleri gerektirmemesi gibi nedenlerle daha ucuz olmasından dolayı kendilerini yoğunlukla yazılı basın aracılığıyla ifade etmeyi uygun bulan kadınlar, ana akım medyanın kadının kamusal alanda var oluşuna izin vermeyen yapısını alternatif medya uygulamaları aracılığıyla kırmayı başarmışlardır. Sol hareket dahilinde ve *underground* medya kanallarında da kendilerini ifade etmek için yeterli alanı bulamayan kadınlar, alternatif medya pratiklerini feminist bir kamusal alanın oluşturulmasında kullanmışlardır. Böylelikle kadınlar kendi kültür, deneyim ve paylaşımlarının ürünü olan feminist alternatif medya ile kendilerini hem ana akım hem de kadına yeterince alan tanımayan alternatif medya ürünlerinden bağımsız olarak dile getirme olanağını yakalamışlardır.

Bu gelişim döneminin ardından, 90'lı yıllara gelindiğinde ise üçüncü dalganın etkisi ile evrimleşen feminist hareket ve alternatif medya, popüler kültür ürünlerinden ve internetin sağladığı olanaklardan da beslenmeye başlamış ve tek bir örgütlü feminizm yerine *Riot Grrrls*, *Guerilla Girls*, *Cyber Chicks* vs. oluşumların ortaya çıktığı *Do It Yourself* feminizm dönemine girilmiştir.

Gerek feminist hareketin gerekse onun sesi olarak tabir edebileceğimiz feminist alternatif medyanın batı eksenli olduğu ve geliştiği düşünüldüğünde ise, bu çalışmada hem teorik hem de pratik olarak feminist alternatif medyanın komünizm sonrası Çek Cumhuriyeti'nde (1989 sonrası) nasıl bir gelişim gösterdiği ve feminist alternatif medyanın gelişiminin arka planında ana akım medya ve kadın hareketi ile olan ilişkisi önem kazanan başlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda, çalışmada alternatif medya, feminist alternatif medya, toplumsal cinsiyet ve feminizm ana başlıkları ile teorik zeminin inşa edilmesinden sonra, komünist dönem ve sonrasında referans noktaları olarak alınması suretiyle Çek feminist alternatif medyasının gelişimi ve günümüzdeki durumu, ana akım medya ve kadın hareketi ile ilişkiselliği çerçevesinde bir zemine oturtulmaya ve örneklem olarak sunulan *One Eye Open / Jedním Okem* dergisinin feminist alternatif medya kapsamında hangi noktada yer aldığına anlaşılabilmesine çalışılmıştır.

Komünist dönemde(1948-1989) Parti'nin araçsal kullanımına maruz kalan medyanın farklı hedef kitlelerine-kadınlar, aileler gibi farklı gruplara göre içeriği düzenlenmiş- uygun dozlarda verilen propaganda ve ajitasyonla varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bu dönemde kitle iletişim araçlarının özel mülkiyete dâhil olması mümkün olmamıştır. Sadece politik, sosyal kuruluşların ve devlet kurumlarının gazete ve dergi yayımlama hakkının bulunmakta olduğu ve radyo, televizyon ve Çekoslovak Haber Ajansı'nın ise Parti ve Parti'ye tabi olan hükümet tarafından kontrol edildiği görülmektedir. 1968 Prag Baharı'nın biraz da olsa çehresini yumuşattığı rejimin, aynı yıl içerisinde gelen Sovyet istilası ile sosyal, kültürel ve politik hayatta görülen bu özgürlük dalgasından yeniden mahrum kaldığı ve daha sıkı önlemlerle eski rejimin yeniden inşasına yönelik *Normalizasyon* dönemine girildiği, medyanın da yeniden Parti'nin araçsal kullanımına döndüğü görülmektedir.

Komünist Parti'nin yönetimde olduğu dönemde kadın hareketinin ise daha önceden bulunduğu aktif konumunu yitirdiği ve kadın hareketinin de tıpkı medya alanında olduğu gibi Prag Baharı ile kazandığı kısa dönemli özgürleşme sürecinin yarıda kesildiği görülmektedir. Parti, yönetime gelmesiyle otonom kadın örgütlerini kaldırmış ve kadınlara sunulan tek alan olarak Komünist Parti'nin şemsiye organizasyonu olan *Národní fronta*'nın parçası olan *Československý svaz žen*(Çek Kadınlar Birliği) kalmıştır. Kadın sorunlarının ayrı bir başlık olarak var olması reddedilmiş, kadınların sosyalist bir toplumda zaten özgürleştikleri iddiasında bulunulmuştur. Bu dönemde kadınların gerek Prag Baharı gerek *Charta 77* oluşumlarında aktif yer almalarıyla birlikte genel olarak kamusal alandan çok özel

alanda çekildikleri, kadına hem çalışma hayatında hem de ev içinde yüklenen sorumluluklar nedeniyle kadınların çifte yük taşıdıkları görülmektedir.

1989 senesinde yaşanan Kadife Devrim ile yaklaşık o tarihlerde bölgede görülen duruma paralel olarak, Çek Cumhuriyeti'nde de komünist rejimin çöküşü yaşanmıştır. Bu çöküşün ardından gelen kapitalizm ve demokrasi kavramları çerçevesinde yeniden şekillenen hayatın medya ve kadınların durumuna yansımaya bakıldığında ise, her iki alanda birden beklenen gelişmelerin gerçekleşmediği görülmektedir.

Medya alanında genel tabloya bakıldığında, 90'larda yaşanan özelleştirme dalgasının ardından medya alanında yoğunlaşmanın başladığı, yabancı yatırımcıların Çek medyasında büyük yer kapladığı görülmektedir. Medya sahipliği yabancı yatırımcılar kadar ulusal politikacılar ve kendi medya imparatorluklarını kurmak isteyen Çek işadamları ve sanayiciler için de karlı ve ilgi duyulan bir alan haline gelmiştir. Çek Cumhuriyeti'nde de Orta ve Doğu Avrupa'daki komünizm sonrası diğer ülkelerinin medya sistemlerinin dönüşümünde görülenlere benzer eğilimler taşıyan bu genel durum, medyanın *İtalyanlaşması* olarak değerlendirilmektedir. Bu durumda, yaklaşık yirmi yıllık süreçte yaşananların özetinde ise karşımıza yeniden medyanın araçsallaşması mefhumu çıkmakta ve medyada yoğunlaşmanın çoğulculuğun önünü tıkadığı ve bu nedenle de demokratik bir kamusal alanın oluşumunu engellediği görülmektedir.

Komünizmin çöküşünün ardından kadın hareketinin durumuna bakıldığında ise, öncelikle devletin pro-natalist politikalarının indirgeniği ve kadınların iş hayatına katılımının düşük olmadığı görülmektedir. Kadınların komünist rejimin sonlanmasında aktif rol almış olmakla beraber, günümüzü de kapsayan daha sonraki süreçte politik alanda yeterince var olamadıkları görülmektedir. Bununla birlikte, 1989 sonrası elbette ki çok daha fazla sayıda ve çeşitli kadın örgütleri kurulmuştur. Fakat, genel olarak değerlendirildiğinde, 2004 senesinde üye olunan Avrupa Birliği'nin etkisinin göz önünde bulundurulmasıyla da birlikte, toplumsal cinsiyet alanında rollerin hala geleneksel kalıplar dışına çıkamamış olduğu ve kamusal alanda kadının temsilinin yetersiz olduğu görülmektedir.

Çek Cumhuriyeti'nde ana akım medya ve kadın hareketine dair yaşanan gelişiminin sunulmasıyla verilmeye çalışılan arka planın ardından, çalışmada kadına kamusal alanda kendini ifade etme gücü veren feminist alternatif medyanın Çek Cumhuriyeti'ndeki durumu ele alınmaya çalışılmıştır. Çek Cumhuriyeti'nde feminist alternatif medya olarak tanımlayabileceğimiz yayımların 1989 sonrasında ortaya çıktığı görülmektedir. Nasıl ki ana akım medyanın gelişiminde yaşanan süreçler genel çizgileri ile Batı Avrupa'da medya alanında iki yüz yılda yaşanan süreçlerin yirmi yıla sığdırılması biçiminde gerçekleşmişse, feminist alternatif medyanın gelişiminde de benzer bir tablo ile karşılaşıldığı görülmüştür.

Öncelikle, her alanda özgürlük ve çeşitliliğe kapıların açılmasını sağlayan şey elbette ki komünist rejimin düşüşü olmuştur. Tıpkı alternatif medya tanımlamasında olduğu gibi, feminist alternatif medya için de subjektif yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirildiğinde- üretim, dağıtım, içerik, yapılanma vs. alanlarda tamamen alternatif kanalları kullanan ve katılımcı pratikler benimseyen- feminist alternatif medyanın Çek toplumunda da, 60'larda Amerika'da sol hareketin içerisinde kendilerine yeterli alan bulamayan ve bu nedenle kendi yollarını açan kadınların durumunda görüldüğü gibi, anarşist ve radikal feminist kadınların 90'larda anarşist hareket içerisinde toplumsal cinsiyet konularını gündeme getirebilme ve hareket dâhilinde görünür olma çabaları sonucunda çeşitli yayımlar üretmesiyle ortaya çıktığı görülmektedir.

Bununla birlikte, alternatif medya üretimine dair bakış açımızı objektif değerlendirme çizgisine- eleştirel içeriği alternatif medya tanımlamasında minimum gereklilik olarak alma- getirdiğimiz zaman ise, 90'lar itibariyle kadın sivil toplum kuruluşlarında, ana akım medyada, *hibrid* medya olarak tabir edebileceğimiz medya formlarında-ana akım medya ya da öteki medya olarak kesin olarak sınıflandırılmayan- yaşanan çeşitlilik içerisinde özellikle ya da kısmi olarak kadın sorunlarına eğilen ya da feminist söylemler taşıyan çeşitli yayımlar bulmak elbette ki mümkündür. Ayrıca, üçüncü dalga feminizmin teknoloji ve popüler kültürle yakın ilişkisi neticesinde tüm dünyada olduğu gibi Çek Cumhuriyeti'nde de sözü edilen alternatif kadın kültürünün internet üzerine taşındığı görülmektedir.

Tezin örnekleme kısmında feminist alternatif medya bağlamında ele alınmış bulunan *One Eye Open /Jedním Okem* dergisi ise 1992 senesinde Amerikalı feminist bir kadın tarafından (Deborah E.Dubois) farklı kültür ve deneyimlerden gelen -batı ve doğu ayrımı üzerinden- kadın ve erkekler arasında bir diyalog olması amacıyla yayımlanmaya başlamış bir yayımdır. Dergi 2006 senesinde son bulmuş olduğu için derginin üretiminde yer almış üç gönüllü ile yüz yüze, bir gönüllü ile de e-mail aracılığıyla iletişim kurularak, eleştirel içerik ve söylem analizi, derinlemesine görüşme yöntemleri ile dergi ve çalışma ilişkileri hakkında bilgi toplanmaya çalışılmıştır.

Yapılan yüz yüze görüşmelerde derginin editörlerinde Clare Wallace'ın da belirtilmiş olduğu üzere, 1989'da yaşanan devrimin ertesinde Dubois gibi pek çok yabancı insan Çek Cumhuriyeti'ne gelmiş ve bir şekilde yazılı basın alanında üretim yapma konusuyla ilgilenmiştir. Dubois bu insanlar arasından, feminist bir yayım üretme arzusu ile ayrılmaktadır. Dubois daha sonra kariyeri ile alakalı olarak Amerika'ya geri dönmüştür. Dubois'e ulaşma imkânı bulunamamıştır fakat katılımda bulunduğu ilk üç sayıdaki yazılarından faydalanılmış ve görüşülen diğer gönüllülerden bilgi alınmıştır.

Öncelikli olarak derginin katkıda bulunan gönüllüler açısından çok kültürlü bir yapıya sahip olması ve aynı konuya farklı perspektiflerden gelen yazılar sunulması ve bu yazılar üzerinden Çek toplumuna –bazen Orta ve Doğu Avrupa'yı da dahil ederek- içeriden ve dışarıdan bakılmasını ve iletişim kurulmasını sağlaması nedeni ile kuruluşunda iddia edilen farklı kültürlerden gelen insanlar arasında kadın sorunlarına dair bir diyalog işlevi görme amacını yerine getirmiş olduğu- Debois'in bulunduğu ilk sayılar için daha geçerli bir durum- söylenebilir. Derginin başlangıçta Çek toplumunda 'izm'lere gösterilen antipatiyi göz önünde bulundurarak feminizme direkt yoğun bir vurgu yapmayan kurgu, şiir, çizim gibi türlerle zenginleştirilmiş içeriğinin, son sayıda ve özellikle özel sayılarda diğer sayılara göre daha ciddi ve yoğun olarak toplumsal cinsiyet konusunu ele alan bir yönde değiştiği görülmektedir. Derginin içeriğindeki bu evrimleşme ise zamansal olarak Çek toplumunda feminizm ve toplumsal cinsiyet konularında yaşanan gelişme ile alakalı olmuştur. Derginin, kuruluşunda bildirilen batı ile doğu arasında diyalog kurma yani batılıların feminizm ve toplumsal cinsiyet

konularında doğudakileri aydınlatma, diyalog alanı oluşturma misyonunun dördüncü sayıdan itibaren Çek toplumu üzerine yoğunlaşmış çoğunlukla içeriden gelen düşünce ve yorumlar halini aldığı görülmektedir.

Derginin kurulma aşamasından itibaren üretim sürecinin merkezinde olan ve kadın sorunlarıyla ilgilenen çevrenin -akademisyenler, yazarlar, öğrenciler, çevirmenler gibi- Dubois'in ayrıldığı zamandan sonra da pek fazla değişmediği görülmektedir. Bu durumun, gönüllülük ve ilgi nedenleri ile bu şekilde geliştiği görülmüştür. Dergi içeriğinde kadın katılımı baskın olmakla ve yayın kurulu ya da editoryal işlerde erkek katılımı görülmemekle birlikte, erkeklerin dergi içeriğine çeşitli üretimlerle katılmış olduğu görülmektedir.

Gönüllük ilkesi ile her sayıda değişen bir ekip ile çıkarılan derginin belirli bir toplanma alanı olmamıştır. Üzerinde çalışılan sayıda yer alan insanlarla uygun mekânlarda toplanılması suretiyle çıkarılan dergide yayın kurulu bulunması da, yine o sayıda yer alan kişilerin sorumluluk alma isteğine göre şekillenen bir durum olmuştur. Dubois ayrılmadan önceki süreçte de daha sonra da editoryal işlerle en çok ilgilenen ve dergiyi bir anlamda Dubois'ten miras aldığı söylemiş olan Kalivodová'nın adı beşinci sayı hariç her sayıda dergide görülmektedir.

Dergi, Çek toplumunda yayımlandığı dönemde feminizme dair bir söylem alanı açılmasına yardım etmesi temel nedeni ile görüşülen tüm gönüllülerce ana akım medya dışında kalan alternatif bir yayım olarak nitelendirilmiştir. Gönüllülük esasına dayanması, kar amacı gütmemesi, profesyonel bir biçimde hazırlanmaması, sunulmaması ve kadın sorunlarına dair eleştirel bir içerik sunması açısından alternatif bir yayım olarak nitelendirilebilecek olan derginin bazı sayılarda içeriği ile çelişmeyen reklamlar almış olduğu, dördüncü sayısından itibaren ise çeşitli üniversite ve araştırma fonlarından finansal destek aldığı görülmektedir. Derginin varlığını sürdürebilmek adına yapılmış olduğu bu eylemler, içeriğe zarar vermemiş olmaları açısından derginin alternatif yapısını bozmamışlardır.

Kuruluşundan son dönemine kadar bütünsel bir değerlendirme yapıldığında; Amerikalı bir kadının Çek Cumhuriyeti'nde batı ile doğu arasında diyalog oluşturma,

toplumsal cinsiyet konusunda Çek kadınlarını aydınlatma amacı ile Çek kadınlara danışarak ve Çek kadınlarıyla işbirliği içerisinde kurduğu ve müdahil olduğu ilk üç sayıda satış müdürü, danışman gibi ana akım medya ürünlerine yakın özellikler gösteren fakat gene de eleştirel bir içeriğe sahip olan, gönüllülük esasına göre şekillenen, yatay iletişim ağları kullanan derginin; eleştirel içeriğini kaybetmeden varlığını sürdürebilmek amacı ile reklam ve çeşitli fonlardan yararlanmış, yayınlandığı dönemde hem Çek toplumu hem de Çek toplumundaki yabancılar için batı kökenli gelişen feminizm ve toplumsal cinsiyet düşüncelerini ortak bir paydada buluşturma ve Çek toplumunda kamusal alanda toplumsal cinsiyet kavramının oluşturulması çabasında olmuş olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, *One Eye Open /Jedním Okem* dergisini Çek Cumhuriyeti'nde feminist alternatif medya dâhilinde mevcut medya düzeninde öteki medya ile ana akım medya arasında kalan erken dönem bir *hibrid medya modeli* olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Alternatif bir yayım olma çabası ile birlikte varlığını sürdürebilmek için eleştirel içeriğini kaybetmeden ana akım pratiklerden de faydalanması, kuruluşundan son dönemine içeriğinin ve katkıda bulunan gönüllülerin evrilmesiyle -Amerikalı kurucudan ve doğu-batı arasında feminist bir diyalog platformu oluşturma işlevinden Çek'lerin ağırlığın hissedildiği yoğunluklu olarak toplumsal cinsiyet kavramına odaklanan bir yayına dönüşme süreci- derginin, 1989 sonrası Çek Cumhuriyeti'nde oluşan global medya alanında ana akım medya ya da öteki medya olarak keskin bir çizgiyle ayırmanın mümkün olmadığı bir alanda kaldığı görülmüştür.

Bu erken dönem, bir anlamda deneysel olarak da tabir edebileceğimiz medya modeli, 2006 senesi itibariyle, dergiye dair temel sorumluluğu üzerinde taşıyan Kalivodová'nın da artık gönüllülük esasının yerine getirememesi nedeniyle son bulmuştur.

7.KAYNAKÇA

Althusser, Louis. **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**. Alp Tümertekin (çev.). İstanbul: İthaki Yayınları, 2003.

Armstrong, David. **A Trumpet to Arms: Feminist Media in America**. Los Angeles: J.P. Tarcher,1981.

Arneil,Barbara. **Politics and Feminism**, Oxford: Blackwell,1999.

Barker, Chris. **Cultural Studies Theory and Practice**. 3.basım. London:Sage Publications, 2008.

Blinderman, Eric. "International Law and Information Intervention",Monroe E.Price ve Mark Thompson (Ed.).**Forging Peace:Intervention, Human Rights and The Management of Media Space** içinde.Edinburg:Edinburg University Press, 2002,ss.104-138.

Dagron, Alfonso Gumucio. "The Long and Winding Road of Alternative Media",John D.H. Downing, Denis McQuail,Philip Schlesinger ve Ellen Wartella (Ed.),**The Sage Handbook of Media Studies** içinde.California: Sage Publications,2004,ss.41-65.

Atton, Chris. **Alternative Media**, London: Sage, 2002.

Bailey, Olga Guedes, Bart Cammaerts ve Nico Carpentier, **Understanding Alternative Media**, Maidenhead: Open University Press, 2008.

Benjamin, Walter. "The Author as Producer", Stephen Duncombe (Ed.), **Cultural Resistance Reader** içinde. London/New York: Verso, 2002,ss.67-82.

Bennett,W.Lance. "New Media Power: Internet and Global Activism", Nick Couldry ve James Curan(Ed.),**Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World** içinde.Lanham: Rowman&Littlefield Publishers, 2003,ss.17-37.

Butler, Judith, **Taklit ve 'Toplumsal Cinsiyet'e Karşı Durma**, Osman Akınhay(çev.),İstanbul:Agora Kitaplığı,2007.

Brecht, Bertolt. "The Radio as an Apparatus of Communication",John Willet(Ed.), **Brecht on Theatre: The Development of an Aesthetic** içinde. London:Methuen/New York:Hill and Wang,1964,ss.51-53.

Connell, R.W.**Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum Kişi ve Cinsel Politika**, Cem Soydemir(çev.),İstanbul: Ayrıntı Yayınları,1998.

Connell, Raewyn. **Short Introductions: Gender**, 2. basım, Cambridge: Polity Press, 2009.

Couldry, Nick. "Beyond the Hall of Mirrors? Some Theoretical Reflections on the Global Contestation of Media", Nick Couldry ve James Curan (Ed.), **Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World** içinde. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2003, ss. 39-54.

Couldry, Nick ve James Curan. "The Paradox of Media Power", Nick Couldry ve James Curan (Ed.), **Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World** içinde. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2003, ss. 3-15.

Čulík, Jan. "The Czech Republic", Mary Kelly, Gianpietro Mazzoleni ve Denis McQuail (Ed.), **The Media in Europe: The Media Handbook** içinde. London: Sage Publications Ltd., 2004, ss. 31-42.

Davis, Helen. **Understanding Stuart Hall**. London: Sage Publications, 2004.

DiCenzo, Maria ve Leila Ryan. "Neglected News: Women and Print Media, 1890-1928", Charles R. Acland (Ed.), **Residual Media** içinde. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2007, ss. 239-257.

Dowmunt, Tony ve Kate Coyer, "Introduction" Kate Coyer, Tony Dowmunt ve Alan Fountain (Ed.), **The Alternative Media Handbook** içinde, London: Routledge, 2007, ss. 1-12.

Downing, John. "Media, Dictatorship and the Reemergence of 'Civil Society'", Ali Mohammadi ve Anne Sreberny-Mohammadi (Ed.), **Questioning the Media: A Critical Introduction** içinde. California, London, New Delhi: Sage Publications, 1995, ss. 184-204.

Downing, John. "Alternative Media and the Boston Tea Party", John Downing, Ali Mohammadi ve Annabelle Sreberny-Mohammadi (Ed.), **Questioning the Media: A Critical Introduction** içinde. California, London, New Delhi: Sage Publications, 1995, ss. 238-252.

Downing, John D.H. **Radical Media: Rebellious Communication and Social Movements**, California: Sage Publications, 2001.

Downing, John D.H. "The Independent Media Center Movement and the Anarchist Socialist Tradition", Nick Couldry ve James Curan (Ed.), **Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World** içinde. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2003, ss. 243-527.

Downing, John D.H. ve Charles Husband. **Representing 'Race': Racisms, Ethnicities and Media**. 1. basım. London: Sage, 2005.

Doyle, Gillian. **Media Ownership: The economics and politics of convergence and concentration in the UK and European media.** London: Sage Publications,2002.

Dragomir, Marius .“Central and Eastern Europe”, Pippa Norris(Ed.), **Public Sentinel: News Media & Governance Reform** içinde.Washington, DC: The World Bank,2010,ss. 245-276.

Dubois, Deborah .“Editor’s Note”. **Jedním Okem/One Eye Open.** Vol.1,No.1, Winter 1993,ss.iii-iv.

Dubois, Deborah .“Cultural Feminism:Isn’t That What I Said?”. **Jedním Okem/One Eye Open**, Vol.1,No.3,Winter 1994,ss.25-28.

Duiker, William J. ve Jackson J. Spielvogel. **World History, Volume II: Since 1500.** 6. Basım, Boston: Wadsworth, 2010.

Eagleton, Terry. **Ideology: An Introduction.**1.basım. London:Verso,1991.

Farrell, Amy. “Attentive to Difference: Ms. Magazine, Coalition Building, and Sisterhood”, Stephanie Gilmore (Ed.),**Feminist Coalitions: Historical Perspectives on Second-Wave Feminism in the United States** içinde. Urbana, Chicago: University of Illinois Press, 2008, ss.48-62.

Foucault, Michel. **Entelektüelin Siyasi İşlevi.** Osman Akınhay, Ferda Keskin ve Işık Ergüden(çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.

Foucault, Michel. **Cinselliğin Tarihi**, Hülya Uğur Tanrıöver (çev.),İstanbul: Ayrıntı Yayınları,2007.

Fraser, Nancy. “Kamusal AlanıYeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı”, Meral Özbek(Ed.).**Kamusal Alan** içinde. İstanbul: Hil Yayın, 2004, ss.103-132.

Freire, Paulo. **Ezilenlerin Pedagojisi.** Dilek Hattatoğlu(çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995.

Gallagher,Margaret. “Feminist Media Perspectives”, Angharad N.Valdivia (Ed.), **A Companion to Media Studies** içinde, Malden, MA: Blackwell,2006,ss.19-40.

Gauntlett, David. **Media, Gender and Identity: An Introduction**,2.basım, Abingdon, Oxon: Routledge, 2008.

Genz, Stéphanie ve Benjamin A.Brabon. **Postfeminism: Cultural Texts and Theories**, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009.

Giddens, Anthony. **Sociology**,5.Baskı, Cambridge: Polity Press,2006.

Hall, Stuart. "Kültür, medya ve İdeolojik Etki", **Medya, İktidar, İdeoloji**. Mehmet Küçük (drl. ve çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1994.

Hall, Stuart. "The Work of Representation", Stuart Hall(Ed.). **Representation: Cultural Representations and Signifying Practices** içinde. London: Sage Publications, 2003,ss.13-75.

Hall, Stuart. "Foucault:Power, Knowledge and Discourse". Margaret Wetherel, Stephanie Taylor ve Simeon J.Yates (Ed.). **Discourse Theory and Practice: A Reader** içinde, London: Sage Publications, 2005,ss.72-81.

Hallin, Daniel C. ve Paolo Mancini. **Comparing Media Systems:Three Models of Media and Politics**. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Haraway, Donna. **Siborg Manifestosu**, Osman Akınhay(çev.)İstanbul: Agora Kitaplığı,2006.

Hauserová, Eva . "Images From The Life of An Emancipated Woman". **Jedním Okem/One Eye Open**. Vol.1,No.1,1993,ss.31-38.

Hauserová, Eva. " Do We Deserve Totally Free Access to Abortion?". **Jedním Okem/One Eye Open**. Vol.1,No.3, Winter 1994 ,ss.38-40.

Hauserová, Eva. -Yazar- "One Eye Open Dergisi" konulu görüşme. Prag: 3 Nisan 2010.

Heitlinger, Alena. **Women and State Socialism: Sex Inequality in the Soviet Union and Czechoslovakia**. London/Montreal: Macmillan McGill-Queen's University Press,1979.

Hradilková, Jana. "The Discipline of Gender Studies". **Jedním Okem/One Eye Open**. Vol.1,No.1,1993,ss.39-42.

Hudský, Aleš. "Media in the Czech Republic", Silvia Huber(Ed.).**Media Markets in Central and Eastern Europe: An Analysis on Media Ownership in Bulgaria Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia,Lithuania, Poland, Romania, Slovakia and Slovenia** içinde.Wien; Berlin: LIT Verlag, 2006,ss. 63-77.

Hume, Ellen. "Country Profiles: Czech Republic", **Caught in the Middle: Central and Eastern European Journalism at a Crossroads, A Report to the Center for International Media Assistance**. Washington, DC: Center for International Media Assistance,2011.

Jakubowicz, Karol. "Finding the Right Place on the Map: Prospects for Public Service Broadcasting in Post-Communist Countries", Karol Jakubowicz&Miklós Sükösd (Ed.). **Finding the Right Place on the Map: Central and Eastern European Media Change in a Global Perspective** içinde. Bristol& Chicago: Intellect Books, 2008,ss.101-124.

Jakubowicz, Karol ve Miklós Sükösd. “Twelve Concepts Regarding Media System Evolution and Democratization in Post-Communist Societies”, Karol Jakubowicz&Miklós Sükösd (Ed.).**Finding the Right Place on the Map: Central and Eastern European Media Change in a Global Perspective** içinde. Bristol& Chicago: Intellect Books, 2008,ss.9-40.

Jirák, Jan ve Barbara Köpplová. “Changes in the Structure of Czech Mass Media”, Phillip J.Glenn ve Otokar Šoltys (Ed.). **Media '95 Experience and Expectations-Five Years After: Prague, October 5-6, 1995** içinde. Prague: Karolinum Charles University Press,1996, ss.80-87.

Johnson, Owen V. “Mass Media and the Velvet Revolution”, Jeremy D.Popkin(Ed.). **Media and Revolution** içinde. Lexington: University Press of Kentucky,1995, ss.220-232.

Kalivodová, Eva. “Czech Society in-between the Waves”.**European Journal of Women's Studies**. Vol.12,No.4,2005,ss.421-435.

Kalivodová, Eva .“One Eye Open in 2006” . **Jedním Okem/One Eye Open**. No.6,Winter 2006, ss.4-7.

Kalivodová, Eva. -Akademisyen, Editör- “One Eye Open Dergisi” konulu görüşme. Prag: 11 Mart 2010.

Kaufman, Eleanor. “Introduction”, Eleanor Kaufman ve Kevin Jon Heler (Ed.),**Deleuze and Guattari: New Mappings in Politics, Philosophy, and Culture** içinde. Minneapolis: The University of Minnesota Press,1998, ss.3-14.

Kaypakoğlu, Serdar. **Toplumsal Cinsiyet ve İletişim**.1.basım. İstanbul: Naos Yayınları,2003.

Kearney, Mary Celeste. **Girls Make Media**. New York: Routledge,2006.

Kendall, Diana. **Sociology in Our Times: The Essentials**,7.Basım, Belmont: Wadsworth,2009.

Kirby, Mark,Warren Kidd, Francine Koubell, John Barter, Tanya Hope, Alison Kirton, Nick Madry, Paul Manning ve Karen Triggs. **Sociology in Perspective**, Oxford: Heinemann,2000.

Kline, Wendy. “The Making of Our Bodies, Ourselves: Rethinking Women's Health and Second Wave Feminism” Stephanie Gilmore (Ed.),**Feminist Coalitions: Historical Perspectives on Second-Wave Feminism in the United States** içinde. Urbana, Chicago: University of Illinois Press, 2008,ss.63-84.

Kolářová, Marta. **Gender in Czech Anarchist Movement**. Prag: Subverze-Anarchist Publishing Collective, 2004.

Lauk, Epp. "How will It All Unfold? Media Systems and Journalism Cultures in Post-communist Countries", Karol Jakubowicz&Miklós Sükösd (Ed.). **Finding the Right Place on the Map: Central and Eastern European Media Change in a Global Perspective** içinde. Bristol& Chicago: Intellect Books, 2008,ss.193-212.

Lawson, George. **Negotiated Revolutions: The Czech Republic, South Africa and Chile**. Aldershot: Ashgate,2005.

LeGates, Marlene. **In Their Time: A History of Feminism in Western Society**, New York, London: Routledge,2001.

Lundin, Madeleine. "The Political Voice of the Czech Women's Movement: A Study of Gender Oriented Organizations in the Czech Republic and Their Channels of Influence", [Electronic Version]s **Lisans Bitirme Tezi**. Lund University, Central and Eastern European Studies, 2008.

Marshall, Gordon.(Ed.).**Sosyoloji Sözlüğü**. Osman Akınhay ve Derya Kömürçü(çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları,1999.

Meikle, Graham. **Future Active: Media Activism and the Internet**, New York: Routledge,2002.

Neuman, W. Lawrance. **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar, 1.Cilt& 2.Cilt**. Sedef Özge(çev.).İstanbul: Yayınodası,2007.

O'Sullivan, Tim, John Hartley, Danny Saunders,Martin Montgomery ve John Fiske. **Key Concepts in Communication and Cultural Studies**,2.basım, London: Routledge,1994.

Pearce, Kimber Charles. "Third Wave Feminism and Cybersexuality: The Cultural Backlash of the New Girl Order",Meta G. Carstarphen ve Susan C.Zavoina (Ed.),**Sexual Rhetoric: Media Perspectives on Sexuality, Gender and Identity** içinde. Westport: Greenwood Press, ss.271-281.

Paglia, Camille. **Sexual Personae:Art and Decadence from Nefertiti to Emily Dickinson**.New Haven:Yale University Press,1990.

Persaud, Randolph B. **Counter-Hegemony and Foreign Policy: The Dialectics of Marginalized and Global Forces in Jamaica**.Albany, NY: State University of New York Press, 2001.

Ramazanoglu, Caroline. **Feminism and The Contradictions of Oppression**. 4.Basım, London: Routledge, 1994.

Robbins, Trina. **From Girls to Grrrlz: A History of Women Comics from Teens to Zines**. San Francisco: Chronicle Books, 1999.

Rodriguez, Clemencia. "The Bishop and His Star: Citizens's Communication in Southern Chile", Nick Couldry ve James Curan(Ed.),**Contesting Media Power:**

Alternative Media in a Networked World içinde.Lanham: Rowman&Littlefield Publishers,2003, ss.177-195.

Rybková, Eva. “Television across Europe: Follow-up Reports 2008, Czech Republic”, **Television across Europe: More Channels, Less Independence, Follow-Up Reports 2008**. Budapest, New York: Open Society Institute,2008.

Slattery, Martin. **Key Ideas in Sociology**, Cheltenham:Nelson Thornes, 2003.

Shaw, Randy. **The Activist’s Handbook**, 2.basım, California: University of Carolina Pres, 2001.

Shepherd, Robin H.E. **Czechoslovakia: The Velvet Revolution and Beyond**. Houndmills, Basingstoke, New York: Palgrave, 2000.

Shevelow, Kathryn. **Women and Print Culture: The Construction of Femininity in the Early Periodical**.1.Basım, London, New York: Routledge,1989.

Siebert, Fred S. ,Theodore Peterson ve Wilbur Schramm. **Four Theories of The Pres**. Urbana ve Chicago: University of Illinois Press, 1963.

Šiklová, Jiřina. "Mc Donald's, Terminators, Coca Cola Ads -- and Feminism? Imports from the West.", Tonya Renne(Ed.). **Ana's Land: Sisterhood in Eastern Europe** içinde. Boulder CO:Westview Press, 1997,ss.76-81.

Silahtaroglu, Işıl Ruacan. “Medyada Kadın ve Eylem ‘Dayağa Hayır Kampanyası’(1987)”, **Doktora Tezi**. Marmara Üniversitesi SBE, 2009.

Šmíd, Milan. “Czech Republic”, Brankica Petković (Ed.).**Media Ownership and Its Impact on Media Independence and Pluralism** içinde. Ljubljana: Peace Institute, Institute for Contemporary Social and Political Studies,2004,ss.142-165.

Steiner, Linda. “MEDIA: Alternative”, **Routledge International Encyclopedia of Women: Global Women’s Issues and Knowledge: Identity Politics to Publishing**. C.3, New York, London: Routledge,2000.

Stevenson, Nick. **Medya Kùltürleri: Sosyal Teori ve Kitle İletişimi**, Göze Orhon ve Barış Engin Aksoy(çev.), İstanbul: Ütopya Yayınevi, 2008.

The U.S. Helsinki Watch Committee. **Violations of the Helsinki Accords: Czechoslovakia, A Report Prepared for The Helsinki Review Conference**.Vienna, 1986.

Topuz, Hıfzı. **II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**. 2.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003.

True, Jacqui. “Grammars of Gender and New Narratives of History(Editorial Introduction)”. **Jedním Okem/One Eye Open**. Special Issue, Vol.1, Spring 1998 ,ss.iii-vi.

True, Jacqui. **Gender, Globalization, and Post-socialism: The Czech Republic after communism.** New York: Columbia University Press,2003.

Tunstall, Jeremy ve Michael Palmer. **Media Moguls.** London ve New York: Routledge,1991.

Udvardyová, Lucia .“Alternative Media:A Comparison of Two Czech Anarchist Feminist Publications-Bloody Marry and Přímá cesta ”, **Bitirme Tezi.** Anglo-americká vysoká škola/ Anglo-American University, Beşeri ve Sosyal Bilimler,2004.

Wajcman, Judy. “Gender and Technology”, **International Encyclopedia of the Social& Behavioral Sciences.** Amsterdam: Elsevier,2001.

Waltz, Mitzi. **Alternative and Activist Media,** Bodmin: Edinburgh University Press, 2005.

Van Zoonen, Liesbet. **Feminist Media Studies,** London: Sage Publications, 1994.

Van Zoonen, Liesbet. “Gender, Representation and Media”,John Downing,Ali Mohammadi ve Anne Sreberny-Mohammadi(Ed.),**Questioning the Media: A Critical Introduction** içinde. California, London, New Delhi: Sage Publications,1995, ss.311-328.

Vanícková, Anna. Deeper Underground: Reflections on Women Artists in the Czech Musical Underground 1968-1989” **Jedním Okem/One Eye Open.** Special Issue, Vol.2, Summer 2002,ss.59-72.

Vartanova, Elena, Laura Bergés Saura, Jeanette Steemers ve Stylianos Papatthanassopoulos, “Media Industries: Ownership, Copyright and Regulation”,Josef Trappel Josef Trappel, Werner A. Meier, Leen d’Haenens, Jeanette Steemers ve Barbara Thomas (Ed.), **Media in Europe Today** içinde. Bristol ve Chicago: Intellect, 2011,ss. 167-184.

Wallace, Clare -Akademisyen, Editör- “One Eye Open Dergisi” konulu görüşme. Prag: 7 Nisan 2010.

Willis, Jerry W. **Qualitative Research Methods in Education and Educational Technology.** Charlotte, NC: Information Age Publishing Inc.,2008.

Wolchik, Sharon L. “Women and the Politics of Transition in the Czech and Slovak Republics”,Marilyn Rueschemeyer(Ed.). **Women in the politics of postcommunist Eastern Europe** içinde. Armon, New York: M.E. Sharpe,1998,ss.116-141.

Wolchik, Sharon L. “Reproductive Policies in the Czech and Slovak Republics”, Susan Gal ve Gail Kligman(Ed.).**Reproducing Gender:Politics, Publics and everyday life after socialism** içinde. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2000,ss.58-91.

Internet Kaynakları

About P&P zine: Who Are We?. (2009-2010) <http://papzine.com/en/about-us/>
(10 Mayıs 2010).

Ağduk, Meltem. “Harika! Bu Ne Hal..!Medya, Kadınlar ve Şiddet”,
(t.y.).Hacettepe Üniversitesi,Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
[www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/.../harika bu ne hal.pdf](http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/.../harika_bu_ne_hal.pdf) (15 Aralık 2010).

ASPEKT. (t.y.) <http://www.aspekt.sk/english.php> (10 Haziran 2010).

Albert, Michael. “What Makes Alternative Media Alternative?”*Z Magazine*,
Ekim 1997, <http://www.zcommunications.org/what-makes-alternative-media-alternative-by-michael-albert> (4 Eylül 2010).

Alankuş, Sevda. “The Relationship between Democracy and ‘Other Media’:An
Attempt to describe the non-mainstream media environment in Turkey”, *Kurgu Online
International Journal of Communication Studies*, 2009,Vol.1,ss.1-19.
<http://www.kurgu.anadolu.edu.tr/>(14 Mayıs 2010).

Anarcho-feminist Group. (t.y.) <http://fs8brezna.ecn.cz/files/english.html> (15
Haziran 2010).

Klimkiewicz, Beata. “Media Pluralism: European Regulatory Policies and the
Case of Central Europe”, [Electronic Version] *European University Institute Working
Papers*, 2005, 19, ss.1-21 (22 Şubat 2011).

Kocourková, Jiřina. “Work-Life Balance in the Czech Republic”, Piotr
Michon` (Ed.).**Work-Life Balance Policy: In Czech Republic, Hungary, Poland and
Slovakia 1989-2009 Twenty Years of Transformation** içinde. Poznań : Dom
Wydawniczy Harasimowicz Poznań,2010,(Elektronik Kitap),ss.10-31.

Brunet, Karla. *Internet, Activism and Tactical Media: Practices of Resistance
and Enthusiasm in Brazil.*(t.y.)
<http://www.zemos98.org/festivales/zemos987/pack/pdf/karlabruneteng.pdf> (1Eylül
2010).

Věra Chase. (verachase@gmail.com). Nilay Kepekçi’ye kişisel e-posta,
[kayıtlı] (13 Mayıs 2010).

Chomsky, Noam .“What Makes Mainstream Media Mainstream”, *Z Magazine*, Ekim 1997, <http://www.chomsky.info/articles/199710--.htm> (3 Mart 2011).

Čulík, Jan. *Media –The Czech Republic*.(t.y.)
www.arts.gla.ac.uk/Slavonic/Czech_Media.doc (4 Ocak 2011).

Čulík, Jan. *Czech Media Now-A Post-Communist Model?*. (t.y.)
http://www.arts.gla.ac.uk/Slavonic/Czech_Media_now.htm (2 Mart 2011).

Çakır, Serpil. “1908’in Kadınlar Açısından Anlamı”, *BiaMag: Bianet Cumartesi*, 19 Temmuz 2008, <http://bianet.org/biamag/kadin/108437-1908in-kadinlar-acisindan-anlami> (10 Ocak 2011).

Douglas, Susan J.“Manufacturing Postfeminism”, *In These Times*, 2002, Vol.26, Issue 13, <http://www.inthesetimes.com/article/1466/> (20 Eylül 2010).

Dragomir, Marius. “Fighting Legacy: Media Reform in Post-Communist Europe”, *Atlantic Council Transatlantic Relations Papers*. [Electronic Version]. Washington, DC: Atlantic Council of the United States, Senior Fellows Publication,2003.

Dudová, Radka.“The Framing of Abortion in the Czech Republic: How the Continuity of Discourse Prevents Institutional Change”, *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*. 2010, Vol. 46, No. 6, ss.945-975.
http://sreview.soc.cas.cz/uploads/70fcfe909a1e9c90db04635b03e2f5439ef9dccc_DUDOVA%20SC2010-6.pdf (6 Mayıs 2011).

Dulkadir, Mutlu. “Anti-Otoriter Kitaplığa Bakmak”, *Birgün*. 27 Mayıs 2010.
http://www.birgun.net/book_index.php?news_code=1274959269&year=2010&month=05&day=27 (10 Ocak 2011).

Garrison, Ednie Kaeh. “U.S. Feminism-Grrrl Style! Youth (Sub)Cultures and the Technologies of the Third Wave”, *Feminist Studies*. 2000, Vol.26, No.1,ss.141-170.
<http://www.jstor.org/pss/3178596> (20 Aralık 2010).

Mulvey,Laura. *Görsel Haz ve Anlatı Sineması*,(t.y.)
<http://www.filmor.org/default.asp?sayfa=65> (10 Eylül 2010).

Hall, Elanie J. ve Marnie Salupo Rodriguez.“The Myth of Postfeminism”, *Gender and Society* 2003, Vol.17, No.6, ss.878-902.
<http://gas.sagepub.com/content/17/6/878.abstract> (10 Ocak 2011),ss.878-879.

Higgins, Bernie. *Looking at Czech society with both eyes open*. 2009.
<http://www.radio.cz/en/section/books/looking-at-czech-society-with-both-eyes-open> (4 Mayıs 2010).

Inter-Parliamentary Union. Women in National Parliaments: Situation as of 31 March 2011. 2011. <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> (28 Nisan 2011).

Jirák, Jan ve Barbara Köpplová. “ The Reality Show Called Democratization: Transformation of the Czech media after 1989”, *Global Media Journal*. 2008, Vol.4, No.1, ss.7-23. <http://www.globalmediajournal.collegium.edu.pl/artykuly/wiosna%202008/jirak-kopplova-czech-media.pdf> (4 Ocak 2011).

Jakubowicz, Karol. “Post-Communist Media Development in Perspective”, *Internationale Politikanalyse Europäische Politik | Politikinformation Osteuropa*. März 2005. Friedrich Ebert Stiftung veritabanı (2 Mart 2011).

Kalivodová, Eva. (eva.kalivodova@ff.cuni.cz). Nilay Kepekçi’ye kişisel e-posta, [[kayıtlı](#)] (1 Mart 2010).

Koenig, Dagmar Kotlandova .“Moderate and Sensible: Higher education and the Czech women's rights movement”, *Central Europe Review*. 1999, Vol.1, No.14. <http://www.ce-review.org/99/14/koenig14the.html> (4 Mayıs 2010).

Kolářová, Jitka .(jitkakolarova@centrum.cz). Nilay Kepekçi’ye kişisel e-posta. [[kayıtlı](#)] (14 Nisan 2010).

Králíková, Alena. “Women in the Czech Republic in 2007” *Analyses from the Czech Republic*. 2007, 8. Friedrich Ebert Stiftung veritabanı (10 Haziran 2010).

Langois, Andrea ve Frederic Dubois (Ed.). *Autonomous Media: Activating Resistance & Dissent: Introduction*. (t.y.) http://citizenshift.org/node/7003&dossier_nid=1135 (4 Eylül 2010).

Lauk, Epp .“Comparing Journalism Cultures After the Fall of Communism”, [Electronic Version] **Comparative Journalism Studies: Approaches, Methods and Paradigms**. Hobart: University of Tasmania. 25-27 Haziran 2008, ss.1-12.

Machovec, Martin. “The Types and Functions of Samizdat Publications in Czechoslovakia, 1948–1989” *Poetics Today*, 2009, Vol.30, No.1, ss.1-26. <http://poeticstoday.dukejournals.org/cgi/reprint/30/1/1> (10 Mayıs 2010).

Naming and Qualifying Alternative Media, 2009, http://www.ourmedianetwork.org/wiki/introduction:defining_alternative_media:naming (10 Ocak 2011).

Núñez Puente, Sonia. “From cyberfeminism to technofeminism: From an essentialist perspective to social cyberfeminism in certain feminist practices in Spain”, *Women’s Studies International Forum*. 2008, Vol.31, Issue 6, ss. 434-440. <http://www.sciencedirect.com> (20 Aralık 2010).

Pride and Prejudice Zine. (papzine@gmail.com) Nilay Kepekçi’ye kişisel e-posta. [[kayıtlı](#)] (3 Mayıs 2010).

Reifová, Irena. *Academic Study of Media Audiences in Czech Republic*. 2010. www.cost-transforming-audiences.eu/system/files/pub/Reifova.pdf (09.05.2011).

Sandoval, Marisol ve Christian Fuchs “Towards a Critical Theory of Alternative Media”, *Telematics and Informatics*, 2010, Vol.27. No.2, ss.141-150. [http://www.sciencedirect.com/\(12 Haziran 2010\),ss.148-149](http://www.sciencedirect.com/(12%20Haziran%202010),ss.148-149).

Sandoval, Marisol. “ A Critical Contribution to the Foundations of Alternative Media Studies”, *Kurgu Online International Journal of Communication Studies*, 2009, Vol.1, ss.1-18. [http://www.kurgu.anadolu.edu.tr/\(14 Mayıs 2010\)](http://www.kurgu.anadolu.edu.tr/(14%20Mayıs%202010)).

Siegelbaum, Lewis. *1985: Perestroika and Glasnost*.(t.y.) <http://www.soviethistory.org/index.php?page=subject&SubjectID=1985perestroika&Year=1985> (10 Nisan 2011).

Sönmez, Ayşan. “ Feminist Tiyatro’nun Ayrı Bir Tür Olarak Ortaya Çıkışı”, *Mimesis Tiyatro Çeviri/Araştırma Dergisi Feminist Tiyatro Özel Sayısı*. Eylül 2006. [http://www.feminisite.net/news.php?act=details&nid=196\(10 Eylül 2010\)](http://www.feminisite.net/news.php?act=details&nid=196(10%20Eylül%202010)).

Stephens, Kimberlee. “A Real Eye Opener- on hiatus for a year, the feminist magazine- One Eye Open- is ready to put out a new issue”, *The Prague Post*. 18-24 Eylül 1996. <http://www.feminismus.cz/oneeyeopen/review.htm> (15 Haziran 2010).

Stetka, Vaclav. “Between a Rock and a Hard Place? Market Concentration, Local Ownership and Media Autonomy in the Czech Republic”, *International Journal of Communication*. 2010, Vol 4, ss.866-885. <http://ijoc.org/ojs/index.php/ijoc/article/download/790/463> (4 Mart 2011).

Şimsek, Leyla. **Günümüz Basınında Kadın(lar)**. Altkitap- İnceleme, 2000, (Elektronik Kitap: www.altkitap.com).

The Global Grrrl Zine Network- Grrrl, lady, queer, and trans folk zines, distros and Do-It-Yourself projects from all over the world,(t.y.) <http://grrrlzines.net/about.htm> (10 Eylül 2010).

Trampota, Tomáš. “Media landscape : Czech Republic”, *European Journalism Center*. 2010. http://www.ejc.net/media_landscape/article/czech/ (19 Şubat 2011).

Vaughan, David. *Milada Horáková: dignity in the face of fanaticism*,2008, <http://www.radio.cz/en/section/archives/milada-horakova-dignity-in-the-face-of-fanaticism> (10 Nisan 2011).

Věšíňová –Kalivodová, Eva. “The Vision of Czech Women: One Eye Open(Gender Roles in Czech Society, Politics and Culture)” ,*Dialectical Antropology*. 1998, Vol 23, No.4, ss.361-374. <http://www.springerlink.com/content/p314608w8rj24u42/> (10 Mayıs 2010).

Vrba, Tomáš. “Czech Republic”. **Report for the AEJ Media Freedom Survey**. [Electronic Version]AEJ: Dublin, 2007.

Wolchick, Sharon L. "Czech and Slovak Women and Political Leadership", *Women's History Review*.1996,Vol.5, No.4, ss. 525-538.
<http://www.informaworld.com/smpp/content~db=all~content=a739096483>(1 Mayıs 2010).

Women in politics - general information.2009.
<http://padesatprocent.cz/en/english/women-in-politics-general-information>(15 Haziran 2010).

Wyka, Angelika W. "On the way to dumbing down... The case of Central Europe", *Central European Journal of Communication*, 2009, Vol.2, No.1(2),ss.133-148. http://www.cejc.ptks.pl/index1.php?id=loi_v2n1 (10 Mayıs 2011).s

Zobl, Elke. *Bloody Mary: Spreading feminist ideas in the Czech Republic, An interview with Emca Revoluce from Prague, Czech Republic*. 2004.
<http://grrrlzines.net/interviews/bloodymary.htm> (10 Haziran 2010).

İncelenen Dergiler

One Eye Open /Jedním Okem, Vol.1,No.1,1993.

One Eye Open /Jedním Okem, Vol.1,No.2,Summer 1993.

One Eye Open /Jedním Okem, Vol.1,No.3,Winter 1994.

One Eye Open /Jedním Okem, Volume No.4, Summer 1996.

One Eye Open /Jedním Okem, Volume No.5,Summer 1997.

One Eye Open /Jedním Okem, Special Issue Vol.1,Spring,1998.

One Eye Open /Jedním Okem, Special Issue Vol.2,Summer,2002.

One Eye Open /Jedním Okem, No.6,Winter 2006.